

I.

Forsøg til en Beskrivelse
over
Lofodens og Westeraalens Fogderie
i Nordlands Amt,
med et Situations-Cart,

af

Erik Andreas Colban,

Provst i Lofoden og Westeraalen, Sognepræst til Baagen, og Medlem af det
Kongl. Norske Videnskabs-Selskab i Tronhjem.

1

Vertrag zwischen dem Kaiserlichen Hofe zu Wien und dem Könige von Preussen

Vertrag zwischen dem Kaiserlichen Hofe zu Wien und dem Könige von Preussen

am 26ten Junii 1763

in Wien

1763

Erst gedruckt in Wien

Vertrag zwischen dem Kaiserlichen Hofe zu Wien und dem Könige von Preussen

Vertrag zwischen dem Kaiserlichen Hofe zu Wien und dem Könige von Preussen

Fortale.

Det Forsøg, som herved leveres paa en Beskrivelse over Lofodens og Vester-aalens Fogderie, er i egentlig Forstand practisk, og har kun til Hensigt at vise, hvad denne Provinds er og kunde være. Det Videnskabelige, som nogle saadanne Beskrivelser indeholde, om Luften, Jordarter, Mineralogie, Planter og Dyr, har jeg hverken havt Tid eller Leilighed at undersøge, og savner desuden de Apparater, som til saadan Undersøgelse vare nødvendige. Luften eller Himmelegnen er traagefuld og stormende; Jordarterne ere Sand og Myrjord; af Mineralier er Jernet bekjendt uden et Jsenfarve-Brud i Sortlands Sogn, under Hassel Præstegjeld; Planteriget ville maastee give rigere Udbytte, men Chirurgur paaastaae, at Planterne i Nordland ere formedelst deres sildige Vært af ingen medicinsk Nytte; Indbyggerne bruge ikke heller nogen Plante til Lægedom. I economisk Hensigt har man vel begyndt at samle paa Fölandsk Moos, hvortil den af det Kongelige Videnskabers-Selskab i Tronhjem 1801 udgivne, og blandt Almuen udbredte Bog, meget har bidraget; Syregræs og andre Urter ere benyttede med de i gode Aar vildvørende Vær: Ekstrælinger, Blaabær, Muldebær, Lyftebær; men den korte Sommer giver ved Jorddyrking, Huusbygning, Tjilerie og Reiser saa meget at bestille, at ingen Tid er tilovers at tænke paa Plantesamling til Føde; og Almuen, som er vant til stærke Næringsmidler, finder sig ved Plantespise saa lidet tilfredsstillt, at de ansee den, naar undtages det føderige Korn, for Trængsels Brød. Jeg har derfor troet, at, før at give et tydeligt Begreb om en Provinds, var det nok at beskrive dens Beskaffenhed af Naturen (1ste Capitel), og hvad den er blevet ved Dyrtæling og Befolkning (2det Cap.); dernæst Indbyggernes Syffel (3die Cap.); deres Levemaade (4de Cap.), og hvad de ere ved Kultur (5te Cap.), og borgerlige Indretninger (6te Cap.). Som Anhang tilføies (7de Cap.) om de almindeligste Dyrarter. Hvorvidt denne Plan maatte finde Bifald, underkaster jeg Kyndiges Bedømmelse; den synes i det mindste naturlig, og

giver en beskuellig Rundslab om et Land, som man ikke selv har seet, hvilket jo er Hensigten med saadanne Beskrivelser. Ved Planens Udførelse har jeg gjort hvad jeg formaaer, og mere kan ikke kræves. Mangler og Feil har jeg omtalt, men uden mindste Hensigt til Nogens Fornærmelse. Forsøg har jeg fremsat efter bedste Overbeviisning. Almindeligt Vel er mit eeneste Niemed; hvor dette kan beforders, forlaster jeg gjerne egen Mening. Men saalænge Tingen giver noget bedre, troer jeg at Selvbeviisning om redelig og uegennyttig Virksomhed i 30 Embedsaar berettiger at sige, hvad jeg veed og anser, efter min Overbeviisning, tjenligt for det Land, hvor jeg tilfreds har tilbragt den bedste Deel af min Levetid. Jeg har maaskee talt for meget om mig selv og mine egne Bestræbelser; dette kunde ikke undgaaes, da jeg havde Deel deri, og det er ligesaa vel utildig Beskedenhed at dølge det Gode, som ved Bekjendtgjørelse kunde tjene Andre til Dyrkning, som Ubeskedenhed at stole paa egen Fortjeneste, og ansee sig ophøiet over al Bedømmelse. Som Lærer, har Meget været mig uvekkommende, og ofte har jeg hos mig selv beklaget de mange Udspreddelser, som fremmede Systemer forarsage; men ikke allene Almuen i Nordland fordrer af en Præst, at han skal Vide Alt og være behjælpelig ved Alt, hvortil de forlange hans Raad og Hjælp; men Regjeringen selv, og Overøvrigheden har i sidste Decennium paalagt Præster saamange forhen ubekjendte Forretninger, at endog de, som bœe affides, idelig beskæftiges med mangehaande Expeditioner, end sige de, som formedelst locale Umstændigheder ere de nærmeste at opfordre. Velvillie, Pligtfølelse, Patriotisme tale lige stærkt for ufortroden Virksomhed i Alt, hvorved Nytte kan stiftes. Og da Præster ikke blot ere Lærere, men Statens Embedsmænd, saa er det naturligt, at deres Tjeneste fordres, hvor Nødvendighed kræver det. Overbeviisning om at have været nyttig, er den ædelste Løn for uegennyttigt Arbeide. I denne Overbeviisning overleveres dette mit Forsøg til det Kongelige Norske Videnskabs-Selskabs frie Benyttelse, med det Ønske, at det maatte findes værdigt til Optagelse blandt Selskabets Skrivter, og i det mindste blive Bidrag til en fuldstændigere Beskrivelse!

Kirkenaa, den 10de October 1814.

E. A. Colban.

Første Capitel.

Lofodens og Westeraalens geographiske Beliggenhed og Landets Bestaaffenhed.

Lofodens og Westeraalens Beliggenhed er efter Pontoppidans Cart over det nordlige Norge imellem $67\frac{1}{2}$ og $69\frac{1}{2}$ Grad nordlig Bredde, naar Beregningen skeer fra Bahroe til Andenæs. Efter Eghdsmile beløber derimod Strækningen fra Moskenæs, eller Lofodeden, til Andenæs, ifkum 13 a 14 Mile, efter som Touren gaaer igjennem Gimsøestrøm, eller forbi Vaagen igjennem Raftfundet. Disse regnes saaledes: fra Moskenæs til Sund ved Sundestrøm 1 Miil, fra Sund til Balsstadøe 1 Miil, derfra til Stamsund $\frac{3}{4}$ Miil, fra Stamsund til Gimsøen $1\frac{1}{4}$ Miil; tilsammen 4 Mile. Fra Gimsøen til Hassel paa Ulføe er 3 Mile og en skarp Tour for det aabne Hav; Reisen skeer derfor helst østom Vaagen igjennem Raftfundet til Hanøe tværtover for Hassel, hvortil fra Stamsund er 5 Mile. Fra Hassel eller Hanøe til Sortland er 2 Miil, derfra til Riisøehavn 2 Miil, og videre til Andenæs 2 meget lange Mile.

Lofoden adskilles, som bekjendt, fra Fastlandet ved Westfjorden, der fra Sydvest gaaer ind fra Nordhavet, og taber sig ved Lødingen i Tjeløesund; dens største Bredde ved Moskenæs er 12 Mile, imellem Vaagen og Stegen 4 Mile, og ved Lødingen neppe $\frac{1}{2}$ Miil.

Den Ræst ligger 3 Mile fra Bahroe, der adskilles fra det egentlige Lofoden ved den berygtede Maelstrøm; denne gaaer som alle Strømme i Sør og Nord, og fliter ved Ebbe og Flod; dens fornemste Styrke kommer formodentlig af Landets Bestaaffenhed; det afløbende og tilbagestrømmende Hav støder imod Lofoden, og ved derfra at drives igjennem Abningen imellem Moskenæs og Bahroe styrter frem med Balde, som forsøges ved Havgrundens Klipper, hvoraf Moslen, der er en liden Æ midt i Maelstrømmen, fliter høit over Vandet. Det iser for, at Strømmen fornemmelig sraarsages af Havets egen

Bølge, er: at hverken Maelstrømmen, eller nogle af de øvrige Strømme i Lofoden skifter ved Begyndelsen af Ebbe og Flod, men blive ved at flyde i sin Direction, indtil Vandet naaer Halvdelen af sit Fald eller Stigen, og følgende med des større Kraft bryder frem.

Mosløe er omtrent 4 Mile i Omkreds og adskilles fra Sundøe, hvorpaa Flagstad ligger, ved Sundsstrøm, der taber meget af sin Styrke ved ophøiet jevn Grund, som giver kun lavt Vand, og kan ikke befahres uden med Vaade. Sundøe er og 4 Mile i Omkreds, og adskilles fra Burnæs Præstegjeld ved Napstrøm, der er dyb, men trang og strid, hvorfor den med Forsigtighed maa befahres, som af Kyndige kan skee med de største Fartøi.

Burnæs og Borge Præstegjælde ligger paa en stor Ø, hvis Omkreds beløber 10 Mile, og affjæres paa den vestre Side af Napstrøm, og paa den nordre af Sundklakstrøm, der løber imellem den og Gimseø. Den kaldes i Pontoppidans Cart Vestvaagen, men har blandt Indbyggerne intet særskilt Navn, og ansees som sammenhængende med Lofoden. Den har mange Fjorde, Elve og Bugter. Burnæs fjord gaaer $\frac{1}{2}$ Mil ind fra Baldstadøe, er $\frac{1}{4}$ Mil bred, og har i sin Omkreds frugtbar Gaarde af en smuk Veligheden. Elvene give skønt Laxfiskerie og Møllevand; Havkysten er fiskerig. Denne Ø er den frugtbareste Deel af Lofoden.

Gimseø er Anner under Vaagen, udgjør 1 Mil i Omkreds, og adskilles ved Sundklak og Gimseøestrøm, hvilken sidste endog med Skibe beqvemmelig kan befahres. Vaagen eller Vaagøe er i Omkreds 8 Mile, og adskilles fra den store Hindøe ved Raftsundet, det er en strid og dyb Strøm, som af store Fartøi kan befahres; men den indsluttes af høie Fjælde, og er 2 Mile lang, hvorfor Farten fra eller til Nordhavet igjennem Gimseøestrøm er kortere (omtrent $\frac{1}{2}$ Mil), bredere og sikkrere. Var denne beqvemme Gjennemfart bekendt, eller søgtes ved Lodserie, ville den lange Omvei vestom Lofoden undgaaes, og Farten for Skibe til Finmarken eller Archangel meget forkortes.

Vaagøen har adskillige Fjorde, hvoraf især er at mærke Dxnæs fjord, som gaaer 1 Mil ind fra Helle, og støder imod Hølsøidet, der paa den nordre Side har Sløvers fjord, og giver Postveien fra Vaagen til Hassel.

Waagens Torseffiskerie fra midt i Januar til 14de April er det betydeligste i Lofoden, og har ofte allene produceret en større Quantitet Klippfisk og Rundfisk, end de fire øvrige Præstegjeld tilsammentagne.

Lil Waagens Sogn henholder Skraaven, en liden klippefuld, men fiskerig Øe i Vestfjorden, 1 Mil fra Waagen. Nordost for denne ligger 2 Øer med høie Fjælde, Store- og Lille-Mella, hvilken sidste adstilles fra Hindøe ved Indløbet til Raftfundet. Den sydvestlige Side af Hindøen hører endnu til Lofoden; den østlige derimod, fra Ørfjord til Hoel, til Rødingens Præstegjeld og Saltens Fogderie. Den nordlige, som indbefatter Tronæs, Sands og Dværfjordens Præstegjælde, regnes til Senjens Fogderie og Finmarkens Amt, og den vestlige Side med Raftfund og Sortlandsfund henholder til Hassels Præstegjeld og Westeraalens Fogderie.

Ulføe, hvorpaa Hassel ligger, er den første i Westeraalen; den er 3 Mile i Omkreds, har skøn Birkeskov og frugtbare Gaarde; den er rundt om beboet, og har et Folketal som den stærkeste Landsbygd. I gode Aar producerer denne Øe Fødekorn til dens Beboere, og har en saa smuk Veligheden, at adskillige distingverede Familier der have boesat sig.

Nordenfor Ulføe ligger Langøe, hvis Strækning til Sortland er 2 Mile, derfra til Langnæs, dens nordlige Pynt, 2 Mile; fra Langnæs til Taaen, et Fjorbjerg ved Malnæsford, 2 Mile; derfra til Skaarvaagbjerg, dens vestlige Pynt, 1 Mil; og fra Skaarvaagbjerg til Skagen, hvor Sortlandsfund begynder, 2 Mile. Langøens hele Omkreds, uberegnet dens Fjorde og Bugter, beløber altsaa 9 Mile. Den er folkerig, bestaaer af meget fladt Land, har mange frugtbare Gaarde, ypperlig Birkeskov, og paa den nordvestlige Side i Ornæs og Bøe Præstegjælde fortreffeligt Fiskerie til alle Aarets Tider. Eidsfjord og Wigbotn henhøre til Hassels Præstegjeld. Gjornsfjord og Malnæsford adskille imellem Ornæs og Bøe Præstegjælde.

Lil Ornæs Præstegjeld henhører foruden den Deel af Langøen, som ligger nordensfor Eidsfjord og Wigbotn, Skogsøe, hvorpaa Ornæs Kirke og Præstegaard ligger; denne er 1 Mil i Omkreds, og er, ligesom Nyksund og Langnæs, berømt af sit Fiskerie baade Sommer og Vinter. Lil Bøe Præstegjeld

gjeld henhøre, foruden den vestre Deel af Langøen fra Gjornfjordeidet med Malnæsffjord, 2 smaa Der med høie Klipper, $\frac{1}{2}$ Mil vestenfor Landet, som kaldes Stor- og Lille-Bæhrøe, eller Gjøg-Bæhrøe, fordi den indeholder kun Fiskeplads, og for Fiskeriets Skyld næsten dagligen søges af de øvrige Beboere i Bøe Sogn. Amnerets Beboere har derimod et betydeligt Fiskevær i Hooden, tætved Malnæs, hvor Kirken staaer.

Den hele nordvestlige Kyst af Langøen er for Skibe fra Havet utilgængelig formedelst blinde Klipper og Skjær, der strække sig mere, end 1 Mil ud fra Landet. Fra Gjøg-Bæhrøerne nordom Andenæs kan intet Skib søge Land; Kystens mange Brændinger ere aarligen for Beboerne selv Nogles Grav og Død.

Andøen er den nordligste Deel af Vesteraaens Fogderie; den er 5 Mile i Omkreds, bestaaer af store og ubeboelige Myrder, og mangler Skov. Ved Stranden ere frugtbare Gaarde, hvis Dyrkning meget forsummes. Indbyggerne ere deelte i 3 Sogne under eet Præstegjeld. Kysten har paa $\frac{1}{2}$ Mil fra Landet lavt og skjærfult Vand. Sommer- og Vaarfiskeriet er fordeeltigt, men om Vinteren forhindrer stormende Veir at søge Næring af Havet paa denne aabne og ubeskyttede Kyst. Andsfjorden er en dyb og bred Fjord imellem Andøen og Senjens Land, hvor fra Havet er sikkert Indløb, saavel igjennem Lopsund ved Elsnæs, som nordenom Grydvær til Tjelvøesund. Igjennem Nisøesund til Sortland kan ikke store Fartoi seile formedelst lavt Vand, der ikkun giver Gjennemfart for Vaade. Den vestre Kyst af Andøen imellem denne og Langnæs er besaaet med Klipper og Skjær.

Andet Capitel.

Lofodens og Vesteraaens Dyrkning og Befolkning.

I ældre Tider vare de fleste Steder i Lofoden og Vesteraaen ikkun Fiskeplads uden faste Beboere, naar undtages Finner, der med deres Reensdyr gjennemstrøge Fjeldegnene og forbuggede Skovene, som siden ved stormende

Weir, hvorimod Intet beskyttede dem, Fiskeres Brændsel og Beboernes Mis-
 brug næsten overalt ere udryddede. Indbyggere paa Fastlandet, især i Sal-
 tens Fogderie, søgte fiskerige Steder i Lofoden, byggede sig Hytter af de Ma-
 terialier, de forefandt eller bragte med sig, og forbleve paa Stedet, saalænge
 som Fiskeriet varede. Hvor talrig Almuen paa saadanne Pladse har været, sees
 deraf, at man ei allene finder mange øde Tomter paa de til Fiskeriet beleilige
 Steder, men næsten altid tillige Epoer af et lidet Capel, der blev kaldet Kors-
 huus, hvor Munke fra de nærmeste Præstegjeld holdte Bøn, og Gudstjeneste
 for Almuen. Dette var Oprindelsen, at næsten alle Præstekald, hvor der ere
 Fiskevær, har været underlagte andre Sognekald, hvis Præster sendte Munke
 derhen, eller holdt Capellaner, og selv toge Indkomsterne. Disse saa kaldte
 pastores pro loco, eller residerende Pastorer, havde følgelig ikke andre Ind-
 tægter af Almuen, end de, som frivilligen bleve ydede; og endstjønt de siden
 Reformationen bleve bestilte af Regjeringen, beholdt dog de Kald, hvorfra
 de havde deres Oprindelse, Lienden, som den vigtigste Afgift. Saaledes vare
 til 1699 Borge, Flagstad og Bæhrøe Præstekald lagte under Burnæs Sogne-
 kald, som det ældste i Lofoden. Bøe og Ornæs i Westeraalen have lige til
 1810 lagt under Hassels Sognekald, og Waagens Sognekald har lige til denne
 Dag afgivet sin vigtigste Præstetiende til Lodingens Sognepræst i Saltens Fog-
 derie. Fiskeriet har altsaa givet Anledning til at Lofoden og Westeraalen ere
 bleve beboede, og da dette var Hovedsagen, saa blev Jorddyrking og Qvæg-
 avl ikke drevet videre, end det var nødvendigt for Fiskeriets Skyld. Man boe-
 satte sig derfor ved Stranden, ryddede for at faae Eng, høstede hvad der af
 sig selv voksede, og stolede fornemmelig paa Fiskeriet, der ei allene maatte give
 Næring for Mennesker, men og Føde for Qvæget. Dette er endnu sædvanlig
 Tænkemaade. Ved Fæstens Begyndelse eller først i Februar havde Mange ikke
 eet Straa Høe mere tilbage; Fiskehoveder og Indvolde maa da dagligen koges
 til Qvægets Underholdning; hertil kommer det saa kaldte Bueris, der er
 Grene og Qviste af Birketræ, som affjæres og gives Stortz og Smaatfæ hele
 Dagen at tygge paa. Dette er den fornemste Aarsag til Skovenes Udryddelse;
 thi de beslaarne eller midt paa Stammen afhuggede Træer fortørres, den

tilvorende Skov har ingen Beskyttelse, Regn og Storm knækker de spæde Spirer, bortskyller Jord og Rødder, og efterlader kun nøgne Klipper, som allevegne sees. Vidtløftige og dybe Tøromyrer erstatte vel nogenledes Brændemanglen; men Skovens Udryddelse har foruden det betydelige Tab af Træmaterialier en stor Skade ifølge med sig baade for Atmosfæren og Jordbunden. Uveir og Sneefog finde om Vinteren ingen Modstand i de nøgne Fjelde og aabne Bildmarke, og i Sommerheden er ingen Bedækkelse eller Uddunstning, hvorfor de kraftigste Urter snart udtørres, og Mennesker og Nyæg udmattes, indtil Laagen af Havet ved Solens Tilbagegang indhyller Horizonten, og forarsager det vaade og kolde Høstveir, der saa ofte spider Landmandens Haab baade af Alger og Eng.

Algerdyrkningen drives i Lofoden ikkun i Burnæs Præstegjeld, og Byg var den eeneste Sæd indtil paa nogle Aar, da Potetes og Kaastrabi er bleven begjerlig endog for Bonden. Ingen Gaard kan dog, endog i gylde Aar, producere det til Gaardens Drixt fornødne Fødekorn. Høsten er god, naar den giver 3 a 4 Føld. Lang og kold Vaar, tør og kort Sommer, tidlig og vaad Høst er hertil fornemmelig Aarsag; ofte kan ikke saaes, førend mod Slutningen af Juni, og inden August Maanedes Ende indfalder fugtigt og stormende Veir, som gjør endog Høstbjergningen de fleste Aar vanskelig.

I Flagstad og Bæhrøe Præstegjelde giver Vaarfisleriet samt Tørvarbejde saa meget at bestille, at Algerdyrkning der i Almindelighed forsømmes.

I Vorge Præstegjeld er Nyægavl den fornemste Syssel næst Fisserie; dets Fjeldegn, som ikkun indslutter vaade Myrer, giver hertil nærmest Anledning. Myrene maatte først udtappes, om de skulle blive tjenlige til Algerland. Til dette Arbejde er Aften Opmuntring formedelst den uvisse Høst, og Sommeren er for kort, da saa meget Andet skal udrettes: Huse bygges eller istandsættes, Brændetørv oparbejdes, Fisserie drives til daglig Lphold, Reiser foretages snart til Skovegne i Saltens Fogderie paa 10 og flere Mile, for at anstaafe Træmaterialier, snart med Fægter til Bergen for at afsætte Fiskevahre og tilforhandle sig Fødekorn og andre Nødvendigheder, fornemmelig Fiseredsfaber, der udgjør en Reise af 100 Mile, og udfordrer en Tid af 2 til 3 Maaneder,

hvorved ofte hele Sommeren gaaer bort for det drivtigste unge Mandsskab. De Gamle have liden Lyft og mindre Kræfter til Markarbeide, og den tilvorende Ungdom syssler med Creaturenes Rygt og Vogtning, eller søger Skolen, som om Vinteren aldeles maa tilsidefattes. Smaa Agerstykker have dog de fleste omkring deres Huse, hvis Produkt baade af Kjerne og Halm benyttes til Menneskeføde, og tjener til Besparelse i Huusholdningen. Men Vægavl burde i Lofoden og Westeraalen være Hovedsagen for Landbrug. Dette erkjender Almuen, men, da de lidet bekymre sig om Engenes Dyrkning, og paasatte flere Creature, end de have Foer til, saa udpines disse i de lange Vintre, hvorfor Køer give saare lidet Melk, og Jaar bære slet og grov Uld. Gjæder og Sviin føde sig for det meeste selv; men de første ere saa skadelige Dyr, at de aldrig burde taales i Julevahr, og de sidste fordærve de bedste Engstykker og gjøre dem ved deres Rodning og Møg ufrugtbare. De fleste Gaardes Marker ere hertil overgroede med Moos, eller svømme i uafledet Vand, og kan derfor ikke bære Græs, om de og, som ofte skeer, gjødes. Til Vandets Afledning er intet andet Middel end Gravning, som burde skee om Høsten, og paalægges hver Leilending efter Allenmaal aarligen, som maatte indføres i Børelsbrevet, og efter beviislig Jutdbyrdelse qvitteres i Landskyldebogen af Jordeieren, som anden lovmæssig Afgift. Mossen forstyrres lettest ved en Harv med Jerntænder om Baaren, naar den er netop løsnet fra Tællen eller den tilfrosne Jord; bliver den saa afraget, og Marken samme Aar gjødet, hvortil allevegne er stort Forraad, vil overflødig Græs blive Frugten, der til større Paasæt af Creature, og diffes rigeligere Næring vil for Bonden selv være høist fordelagtig. Voe Præstegaard i Westeraalen, som jeg i 12 Aar har beboet, forbedrede jeg paa denne Maade saaledes, at jeg i de sidste Aar avlede Foer til 27 Køer, 70 Jaar og 2 Heste, da jeg i Begyndelsen, eller fra 1787, neppe havde Foer til 14 Køer, 30 Jaar og 2 Heste. Det Vigtigste herved var endnu, at al den Løv, som blev optaget ved Gravning i Grøvter, blev anvendt til Brændsel, og Arbeidet derved spart til Brændetørv. Idelig sigte jeg at opmuntre Almuen til lige Behandling af deres med Moos begroede og vaade Enge, men det lykkedes ikkun med Saa, hvortil den fornemste Marsag var, at Gaardparter ikke ere

udflistede, hvorfor alle Grander maa være eenige i Arbeide til fælleds Nytte, hvilket sjelden skeer, deels af Esterladenhed, deels af Egenfindighed hos en gammel Beboer og deels af Mangel paa Jolk, da den Eenlige ei kan præere det Arbeide, som Granden med Børn eller Ljenerer lettelig kan udrette. Jordforbedring vil derfor aldrig blive af nogen Betydenhed førend Udsiftning skeer. Hertil skede en vigtig Motion af det Kongl. Danske Rentekammer i Maret 1803, der under IIte Juni s. A. tilsendte Nordlands Amt et trykt Udkast af 28 §§ angaaende Jorloddens Udsiftning, og desuden følgende Postor til Besvarelse, hvorom jeg med flere under 9de September blev opfordret at afgive Betænkning:

- a) „Om det paa ethvert Sted værende Fælledsflab, som maatte findes under „Navn af Leigestifte, Harbytte, Hopemark eller anden Benævnelse, og „hvert det ene er forskjelligt fra det andet; om det enten finder Sted i „Gaard ns Hje umarker, Udmarker eller Almindinger, og om det er i Hav: „ning, E ov, Søterbrug, Fjellerier ic.
- b) „Om de forskjellige Slags af Servituter, som kunde lægge Hindring i „Veien or Fælledsflabets Ophøvelse.
- c) „Om Udsiftning allerede er attraaet, forsøgt og udført, og hvorledes „Fremgangen dermed har været.
- d) „Om Udsiftningen, hvor den er sleet, har mærkeligen forhøiet Land: „eiendommens Værdie.
- e) „Om Marsagerne eller Banskfælighederne, som formenes paa ethvert Sted „at have hindret Udsiftningen m. m., som kunde tjene til Oplysning og „Veiledning i denne Sag.

Herpaa blev af mig svaret den 27de September 1803:

- a) „Paa de allerfleste Gaarde, hvor der gives flere Opsidderer, er et skadeligt „Fælledsflab saavel i Hjemmark, som Udmark, Skov, Lørvestjær m. m. „Vilse Agerstykker dyrker vel Enhver for sig, naar der sa es, men alt det „ovrige er fælleds; Hvert deles paa Marken imellem Opsidderne, der gjerne „have lige Andeel i Gaarden; Skov og Lørs benytter Enhver, som han bedst „veed og kan. Alt dyrke, bortse de skadeligt Vand, rydde og hegne, bekymrer

- „Ingen sig om, da Nytten deraf maatte blive Medopstiddere til Deel, og de
 „sjelden ere eenige om Arbeidet.
- b) „Cervituter, som kunde lægge Hindring i Veien for Fælledsflabets Ophæ-
 „velse, kjendes ikke; Lpstidderne ere enten Leilændinger, der imod aarlig
 „Landsskyld have Gaardene med alle deres Fordele til frie Brug, eller Selv-
 „ciere, som have ubehindret Eiendomsret derover og benytte dem efter eget
 „Godtbefindende.
- c) „Udsflistning har af alle rettskafne Bønder været attraact, og er paa mange
 „Gaarde forsøgt og udført. Fremgangsmaaden er denne: Leilændinger,
 „som ønske Uger og Eng udsflistede, underrette Landdrotten (Proprietair
 „eller Beneficiarius) derom, som gjerne Intet haver derimod. Paa egen
 „Befæstning bestemme de derefter Bygde-Lænsmanden med de to af Fog-
 „den beskaffede og cedtagne Warderingsmænd i Juni eller Juli Maaneder,
 „som dertil beqvemest Tid, at besigte og fliste Jorden, og naar Delingen er
 „gjort, maa den, som har forlangt Jordslifte, være fornøiet med den Part,
 „som Medopstiddere ville tilstaae ham. Metten at vælge, eller tage først,
 „tilkommer den, som ei har forlangt Udsflistning. Jordlodderne afmær-
 „kes ved smaa Træpæle, som nedsaaes i Jorden. Sjelden er dette Jord-
 „slifte til indbyrdes Fornøielse. Udsflistningen skeer gjerne i Leiger af 3
 „til 5 Favnes Bredde. Ingen kan altjaa dyrke, udgrave, gjøde sin Leige,
 „uden Naboens har Nytte eller Skade deraf. Narbytte tillægges gjerne i
 „Udmarken, men da denne bestaaer for det meeste af Fjeldlier og tørre War-
 „ker, saa give de i nogle Aar meget, og i andre Aar, naar lidet Regn falder,
 „slet intet Høe. Af Hopemarken, saavelsom Skoven, hvor den endnu ei er
 „gandske udryddet, faaer den meest, som er bedst forsynet med Jolk. Den
 „eenomme Lpstidder seer med Nisfornøielse at Alt ruineres, uden at han
 „kan bidrage dertil. Denne Udsflistning er derfor ofte efter Norske Lovs
 „I-16 bleven paaanfet. Som Forligelseskommissair har jeg nogle Gange
 „i Følge Forordningen af 20de Januar 1797, 2det Kap. § 12, overværet
 „Udsflistningen, hvorved enhver Lpstidder har faaet sin efter Andeel i Gaar-
 „den tilkommende Uger og Eng paa eet Sted samlet, hvilket er aldeles

„nødvendigt saavel til at forekomme Dispyter, som til at forbedre Jord-
 „dyrkningen, da Enhver herved selv faaer Nytte af den Jlid, hvormed han
 „behandler sin Lod. Skov, Udmark og Tørvemose er man dog ei vil-
 „lig at skifte; dette er kun eengang lykkedes mig, og dog er samme saa
 „nødvendig, at Brændemangel vil med hvert Aar for dette Fogderie blive
 „mere trykkende, om ei Levning af Skoven reddes ved Udskiftning, og
 „som en Følge deraf klog Besparelse.

d) „At Udskiftningen, hvor den er skeet, mærkelig har forøget Landeendom-
 „mens Værdie, er en unægtelig Sandhed. I det mindste ere Enge ved
 „Gravning, Rydning og Gjødning meget forbedrede. Adskillige have end-
 „og udslyttet deres Huse paa den Grund, som er bleven dem tilloddet, hvor-
 „ved de have forlettet Markarbeidet og befordret Dyrkningen; ja afvigte
 „Sommer bleve ved Forligelseskommissionen i mit Distrikt to Opsiddere
 „eenige at hjælpe den tredie at udslytte hans Huse paa hans samlede Lod, og
 „opsatte dem med Indreeding i den Stand, hvori de befandtes at være,
 „uden derfor at tage nogen anden Løn, end de Fordele, som Udplytningen
 „ville medbringe for Enhver især.

e) „Aarsagen som hidtil har hindret Udskiftning m. m. er Ukyndighed, Lige-
 „gyldighed og tildeels Vidtløftighed af Enge og Markte, som give enhver
 „Opsidder mere Arbeide, end han, for det meeste uden Tjenestefolk, kan
 „overtage.,.

Til denne Besparelse blev føiet det Forslag, at Udskiftningen med mindst Be-
 kostning for Almuen kunde skee ved Forligelses-Kommissionen og 2 kyndige
 Taxationsmand, hvis Forhandling maatte læses til Thinge og protokolleres.
 Dog denne hele Motion standsede med 1803, og saavidt jeg veed, er Intet
 derom siden bleven hørt.

Efter denne Udskielse vendes tilbage til at tale om Jorddyrkningen i de
 øvrige Præstegjeld.

I Gimsøens Sogn, der er Auner under Waagen, drives Agerdyrkning
 med megen Jlid, naar kun Sæd kan erholdes, fordi det indeholder meget fladt
 Land med tør og sandig Jordbund. I Hovedsøgnet er heller ikke Ageren for-

somt paa de Gaarde, som dertil af Naturen have beleilig Grund. Men Dyr-
tid og Misvært have fra 1807 formindsket og næsten udryddet alt Sædkorn.
For at tilveiebringe dette, blev i November 1813 et Bygdemagazin oprettet
for Vaagens Præstegjeld, der, endstjønt det allene fik sin Tilværelse ved fri-
villig Subskription, allerede i dette Foraar 1814 udsaaente til Almuen en Deel
Sædkorn, som ved Aarets Betsignelse har baaret god Frugt, og med et bestemt
Overmaal in natura tilbagebetales. Dette vil forhaabentlig blive til Sikkerhed
for Sæden, om det end ikke ved Tidernes Formildelse saaledes maatte forøges,
at det kunde afgive Jødekorn. Herved har man gjort den behagelige Erfaring,
som fortjener at anmærkes: at Byg fra Kola i Rusland meget hastigere mod-
nes, end Byg fra Nummedalen, eller de søndre Egne af selve Nordlands Amt.
I Westeraalen dyrkes Ageren omhyggeligst i Haffels Præstegjeld paa Ufsøen,
og den sydlige Deel af Langøen fra Eidsfjorden og Vigbotn til Sortland.
Den nordlige Deel bestaer dels af vaade Myrker, dels har Jissevæhr, som
beskæftiger Beboerne med større Interesse end de uvisse Agre, som dertil ved
Arbeide og Jlid skal beredes.

Væe Hovedsogn har naturlig godt Agerland paa nogle Gaarde, som gjerne
besaaes, naar Sæd høves.

I Ornæs Præstegjeld er det en Sjeldenhed at see en besaaet Ager.

Paa Andøens østlige Side, særdeles i Overbergs Hovedsogn, er Agerbrug
almindeligt ved de fleste Gaarde, som dertil have et af Naturen tørt og nær-
liggende Markstykke. De store og vidtstrakte Myrker ere derimod udyrkede,
og benyttes ikke engang til Høeslæt, da de af Vandet fremstaaende Luer
ikun bære Lyng, som i visse Aar give Overflødighed af Muldebær. Andøens
vestlige og nordlige Side benyttes kun til Jædrøv, og den Høebjergning, som
Naturen uden Dyrkning frembyder. Gaardene ligge beleilig til Jisseriet, hvor-
med Beboerne meest beskæftiges.

Elutningen heraf er: at ligesom Jisseriet har givet Anledning til Lo-
fodens og Westeraalens Beboelse, saa sættes den egentlige Jord- eller Ager-
dyrkning allevegne tilbage for Jisseriet. Dette udtræver saa megen Aarvaag-
genhed, og giver, naar det lykkes, saa store Fordele, at baade Tid og Lyst

tabes til Jorddyrking. Iffun i de Præstegjeld, hvor ikke er Fiskevæhr, drives denne med større Flid, endssjønt man ogsaa fra disse søger Fiskevæhre; og da Fiskeriet er Fogderiets vigtigste Næringsmiddel, saa har man søgt at forene begge Dele ved at opmuntre Fruentimmer at dyrke Jorden, medens Mandfolket beskæftige sig med Fiskerie. Waagens Sogneselskab, som blev oprettet i Oktober 1810, har i denne Henseende belønnet nogle Fruentimmer med Præmier, som have vant sig til at slaae eller meie Græs, og selv forstaae at lave, sibe og hvæsse deres Liaer. Kunne de hertil lære sig at styre Ploven, arbejde med Spaden til Løv og Grøvter, og bruge Oxen med den Behændighed til Gavntræe, som de Fleste af dem gjøre til Skovhugst og Brændsel, saa vilde Mandfolket kunne lagttage Fiskeriet uden Tab for Landbruget, der ofte drives bedre ved virksomme Fruentimmer, end ved doyne Mandfolk.

Det dyrkede Land i Rosodens og Besteraalens Fogderie oplyses bedst af den gjeldende Matriful, og den derved ansatte Jordskyld, som Fogden Lars Prytz har havt den Godhed at meddele mig, hvortil jeg vil føie den Underretning, som jeg hos Herredsbrødrene har søgt om ethvert Præstegjelds nærværende Folketal, for at vise Forskjellen fra det Mandtal, som efter Kongelig Befaling blev optaget 1801.

Præstegjeld.	Matr. No.	Jordskyld.	Opfiddere.	Folketal.	
				1814.	1801.
Bæhrøe og Røst	15	63B. = Pd. = Mk.	46	276	344
Flagstad og Mofkenæs	41	58 - 1 - = -	116	720	890
Burnæs og Hoel	61	104 - 2 - 6 -	133	900	1225
Borge og Walberg	72	103 - 1 - 12 -	136	910	1162
Waagen og Gimsøe	57	71 - 1 - = -	156	1260	1528
Hassel og Sortland	134	201 - = - 12 -	257	2185	2574
Bøe og Malnæs	64	90 - 2 - = -	113	712	851
Ornæs og Langnæs	78	71 - 2 - 18 -	100	730	1037
Dverberg og Andenæs	61	105 - 2 - 6 -	130	840	1084
Summa	583	870B. 1Pd. 6Mk.	1187	8533	10695

Tredie Capitel.

Indbyggernes Næringsveie, Industrie, Handel.

Den vigtigste Næringsvei for Beboere i Lofoden og Vesterdaalen er Fiskerie. Agerdyrking kan aldrig bringes til den Fuldkommenhed, at den alene skulle ernære Indbyggerne. Dvægaal producerer Fintet til Afsetning. Smør, Ost, Talg og Kjød, samt Skind og Læder, er ikke i noget Sogn tilstrækkelig til egen Fornødenhed, naar undtages Borge Hovedsogn, der aarlligen til Naboefogne affætter nogle Tønder Smør og endeel Talg. Af Mineraller er hidtil ingen Opdagelse skeet; og af Naturprodukter Fintet hverken i videnskabelig, eller oekonomisk Henseende blevet bekendt. Paa Oldsager er ligesaa stor Fattigdom; sjelden sees en Bautasteen eller Gravhøi. Landet selv viser tydelige Kjendtegn paa Havbund, og denne er formodentlig saa sildig bleven udrørret, at her ei kunde gives Bøpæl for Mænd, der ved Krigsbedrifter søgte at udmærke sig; det blev sølgelyst overladt til de allevegne forjagede Finner med deres Reensdyr, og til fattige Fiskere. Disses Næring var i Begyndelsen ikke af Betydning, da de ei kjendte noget andet Fiskerestab end Haandsnøre, og formedelt små og flatte Baade ei turde søve sig langt fra Landet. Fiskeriet blev derfor kun drevet i Fjorde og Blåter, og uagtet især Lørstefiskeriet om Vinteren fra Januar til midt i April blev søgt af en Mængde Mennesker fra Helgolands, Saltens og Senjens Fogderier, har dog Wolingen ei været af større Betydning, end at Fægter paa 16 a 20 Læster vare tilstrækkelige at bringe Indbyggernes Fiskevare til Bergen for at forhandles, da derimod fra 1780 Fægter af 80 til 100 Læsters Drægtighed have været fornødne til samme Hensigt. Den større Produkt af Lørst eller Skreifiskeriet kan egentlig regnes fra 1785, da en Kommission af Landets Rørighed og erfarne Fiskere efter Kongl. Befaling blev holdt for at bestemme de Fiskerestaber, som paa ethvert Sted maatte bruges. Kommissionens Bestemmelse blev ved Forordn. af 1ste Februar 1786 ophævet til Lov, og var denne bleven overholdt, vilde Fiskeriet have været af rig Børighed. Den største Modstand, som Forordningen fandt hos den stædende Udvand, havde sin

Grund deri, at en vis Datum var bestemt, paa hvilken Kiiner eller Torssegarna maatte udsættes. Herimod lærte Erfarenhed, at Fiskeværme ikke alle Aar paa een og samme Tid søge Grunden, men efter deres forskjellige Beskaffenhed snart tidligere, snart sildigere. Fiskere, som havde samlet sig i Fiskeværrene, og fornam Fisk, som de ei havde Tilladelse at fange med dertil tjenlige Redskab, bleve utaalmodige og overtraadte Anordningen, som den fraværende Øvrighed ei kunde forhindre. En stor Deel af Almue blev vel mulkteret, og maatte dyrt betale deres Driftighed, men dette forarsagede direkte og indirekte saa mange Klagemaal, at der fra 1796 ikke mere blev tænkt paa Fiskeforordningen. Herved fik nu vel den sikkende Almue frie Hænder, og producerede saadanne Quantiteter Rundfisk og Klipfisk, at Mange troede, at Fiskeriets Flor beroede paa lovløs Frihed uden al Tvang og Indskrænkning. Graværende, som ikke kjendte Forholdet under Fiskeriet, saae alene paa dets rige Produkt. Erhvervelsesmaaden var dem ubekjendt, eller blev anset for ligegyldig, naar kun Havets Rigdom blev vundet. Smidlertid indsaae dog Almue snart Skadeligheden af Fiskeanordningens Tilbedsættelse baade for dem selv og Fiskeriet. En Mængde Fisk blev øølet, men kostbare Søeredskaber tabtes; disse forraadnede enten paa Havbunden til Fiskens Forjættelse, eller bleve bortstjaalne til Moralitetens Fordærvelse. Daglige Fornærmelser forarsagede idelig Riv og Trætte; og da Enhver troede sig berettiget at gjøre hvad han ville, bleve de Bedresindede eenige i at ønske Foranstaltninger til Ordens Haandhævelse. 1801 den 23de Februar blev af mig, som første Forligelseskommissair for Vaagens Distrikt, forlangt en Kommission i Fiskeværret Kabelvaag, hvor en stor Deel af Almue mødte, og aftalte med hinanden visse Regler for Fiskeriet, som de lode tilføre Protokollen, ved 12 Mand underskrive, og under Mulk forpligtede sig at iagttage. Disse Regler angik fornemmelig: ved udvalgte Opsynsmand at bestemme Tid og Sted, hvor Garn og hvor Kiiner maatte bruges, samt at enhver Fisker maatte udvise sit Sted paa Havet eller saakaldte Sæt, og alle paa een og samme Tid under sin anviste Opsynsmand udsætte sine Fiskeredskaber om Aftenen, og optage dem om Morgen. Dagen igiennem skulde Havet være frit for alle Fiskere;

og Haandsnøre eller Liiner, som strax optrækkes, ubehindret bruges. Disse faa Regler, som ville have betrygget enhver Fisser i hans lovlige Næring, og befordret Fiskeriets Held, bleve med en af mig forfattet Førestilling den 13de Marts s. A. indleverede til Examination inden Retten paa Gregorii Thing, som den Tid holdtes i Kabelvaag for at haandthæve Orden under Fiskeriet, og efterat de under 23de Marts vare autoriserede med Rettens Approbation, bleve de den 24de s. M. med et udførligere Forslag til det Kongl. Danske Kancellie indsendte til Nordlands Amt. Den af Retten examinerede og approberede Førestilling var ordlydende af følgende Indhold:

- 1) „Da Forordn. 1ste Febr. 1786 ved Mangel af Overholdelse næsten er „glemt, eller i det mindste sat ud af Kraft, om man da ikke, ligesom „man sjønsom erkjender Regjeringens Mildhed i Henseende til visse Po- „sters Estergivelse, bør ved en formelig allerunderdanigst Ansøgning „førestille Hans Kongelige Majestæt Nødvendigheden af bemeldte For- „ordnings Politie-Anordningers Efterlevelse, da enhver Ildesindet nu „daglig uden Liltale eller Straf beskadiger Fiskeredskaber, hindret an- „den Mand's Næring, gjør Fiskeriet sely ubodelig Skade, som for Frem- „tiden lader befrygte dets totale Ophør, og opfører sig med en saa lovs- „løs Trodsighed, at saavel Alfaderens Godhed, som Kongens Lov haa- „nes paa en Maade, der for Christen og Undersaat er lige vanærende.
- 2) „At i Henseende til bemeldte Forordning Posterne om Fiskeredskaber „reent maatte ophæves, og Enhver tillades at bruge de Redskaber (Garn „eller Liiner), som han bedst er forsynet med, dog med følgende Ind- „skrænkning.
- 3) At Ingen maatte have Tilladelse at sætte Garn nogensteds i Søen, „førend Aftenen før den 26de Februar, under 10 Rdlr. Straf, og det „for hver Gang Noget dermed betrædes, ja ikke engang det saakaldte „Prøvesæt maatte tillades, men være samme Straf undergivet.
- 4) „At sætte Liiner derimod maatte overlades til Enhvers Godtbefindende, „da man er overbevist om, at samme ei hindrer Fiskeriets Drist, og „især maa Dagliiner være Alle og Enhver tilladte.

- 5) „Ingen maatte til Natsæt hverken bruge Garn eller Liiner, uden enten har et vist tillagt Sæt, eller forinden af Opsynsmændene bliver udviist Sæt, under Straf af 10 Rdlr. for hver Gang Noget egenmægtig maatte enten sætte i anden Mands Sæt, eller selv tiltage sig Sæt, uden paa den angivne Maade at blive samme anvist.
- 6) „For Baagens Fiskevær maatte i Særdeleshed bestemmes, at Alle, som ville fiske med Garn, skulle sætte dem paa den saakaldte Bakke øst for dem, som bruge Liiner; og ville Noget sætte Liiner længere øst, eller indover Bakken, skal han være forbunden at sætte saa mange Duple paa sin Liine, naar den naaer Bakken, at den kan slaades over Garnene, uden at indvikles med samme. Skulle Noget enten sætte Garn i Liinsæt, eller Liiner i Garnsæt, da skal han være forbunden at erlægge en Mulkt af 10 Rdlr. Om Dagen derimod, naar ingen Garn eller Liiner ere i Søen, maa Enhver fiske med Dagline, hvor han bedst veed og kan; ifkun at han skal være forbunden at forsoie sig bort, naar Tiden til Natsæt begynder.
- 7) „Forordningens Bud om en vis Tid at sætte Garn og Liiner til Natsæt maatte skjærpes derhen, at Fiskeværet inddeles i visse Lægder, og over hver Lægd beskikkes en Opsynsmand; og den, som uden givet Tegn af Opsynsmanden, eller uden hans Billie og Vidende reiser ud for at sætte Garn eller Liiner, skal strax være forfalden i en Mulkt af 5 Rdlr.
- 8) „Ingen maa paa een og samme Baad, og samme Nat bruge baade Garn og Liiner, under Straf af 10 Rdlr.
- 9) „Forordningens Bud om Sæt i de rette Kompassstrøg, om Natteroer, om Fiskehoveders Udskæftelse, om Fiskegjelder og Roerboeder maatte paa nye indskjærpes til Overholdelse; ligeledes om Opsynsmand og deres Pligter og Rettigheder; dog med den næiere Bestemmelse i Henseende til de sidste, at alle Bøder, som under Fiskeriet i eet Roervær maatte falde, skulle lægges i een Kasse, og ved Fiskeriets Slutning optælles og deles saaledes: at $\frac{2}{3}$ tilfalder Opsynsmændene til lige De-

„King for deres Umage, og $\frac{1}{2}$ til Cognets Skole- og Fattigkaffe, hvorved
 „I Spr. Fisk af hver Waad til Dpsynsmændene, som en Almuen for-
 „hadt Ting bortfalder.
 IO) „Til disse Anordningers Efterlevelse gjelder en nøiagtig og promte Ere-
 „kution, og da den beskillede Dyrighed er for langt fraværende til at
 „kunde virke med fornøden Kraft, saa vover jeg allerunderdanigst at
 „gjøre følgende Forslag: Saasnart nogen Overtrædelse imod Fiskeans-
 „ordningerne bliver vitterlig, eller anmeldt, maatte alle Dpsynsmænd
 „strax træde sammen i en Kommission med den beskillede Forligelses-
 „Kommissair, og disse med Aftenvarsel indkalde Forbryderen at møde
 „for deres fulde Forsamling, i hvilken Forbrydelsen bliver undersøgt,
 „og efter de fleste Stemmer i Overeensstemmelse med Anordningerne
 „paadømt. Sagen indføres kortelig i den autoriserede Forligelses-
 „Kommissions Protokol, og underskrives af samtlige Medlemmer, der
 „i en saadan Sag bør være alle Dpsynsmænd, der høre til eet og sam-
 „me Fiskevæhr, hvor Forbrydelsen er begaaet. I Mangel af mindelig
 „og promte Betaling maatte disse af deres Middel have Magt at ud-
 „nævne 2 Mænd til at erequere de idømte Bøder. Troede Noget at
 „have lidt Uret, kunde denne Kommissions Forhandling staae under
 „Amtmændens Kjendelse, i Følge hvilken den hele Kommission skulde
 „være forbunden, een for alle, og alle for een, at erlægge dobbelt af
 „de Mulkter, som den Forurettede maatte være erequeret, der skulde
 „tilfalde ham selv til hans Skades Dpretelse.,,

I Henseende til No. 3 anmærkes, at det 1801 var Almuens eens-
 stemmige Meening, at Garn ikke burde udsættes førend den bestemte Tid,
 da Fisken i Almindelighed pleier at have støet sig, — sildigere Erfaringer have
 dog lært, at dertil ingen vis Tid kan bestemmes; — det maatte derfor være
 overladt til samtlige Dpsynsmænds Bedømmelse aarligen at bestemme Tiden
 til Garnsæt, hvilken Tid offentlig en Uge forud maatte bekendtgjøres, og
 enhver Waad i Fiskevæhret anvises sit Garnsæt.

Det er ikke bleven bekjendt, hvad Forhindring der er mødt ovenanførte

Forslag. Almuen ventede hvert Aar ved deres Ankomst til Fiskeriet at forefinde Anordninger til Efterlevelse; men da disse udebleve, tiltog Frækheden, og Retten til Fiskerie galdt, eftersom Waaden var stor og stærkest paa Mandskab og Fiskeredskab. Alt blev overladt til Egenvillie, som dog langt over Forventning lededes til Naadehold, deels ved offentlig dertil sigtende Forstillinger af Prædikestolen, og deels ved Forligelseskommissionen. Aar 1811 besøgte Professor Rathke efter Kongl. Befaling Lofodens og Westeraalens Fiskevær under selve Fiskeriet. Denne Videnskabsmand af ligesaa stor Fagtagelsesaand, som Nidkerhed for Landets Vel, erfarede Nødvigheden af hvad der var skrevet om Uorden ved Fiskeriet, og Forslag til sammes Afhjælpning. Den hastigste Foranstaltning blev lovet, der ufeilbarlig var bleven især sat om ei uformodentlige Begivenheder vare indtrufne, for hvilke borgerlige Ønsker nødvendig maa staae tilbage. Imidlertid er dog i de to sidste Aar noget skeet til Ordens Haandhævelse. Efter en af mig ofte yttret Idee have Bygdekommisionerne for Tranøens og Lenvigens Præstegjelde i Senjens Fogderie meddeelt Fiskere af deres Præstegjelde, ved Afreise til Lofoden, en Seddel, hvori hver Waads Mandskab med Hovedsmændens Navne ere anførte, samt Stedet, hvor de under Fiskeriet agte at opholde sig; denne Seddel afleveres ved Ankomsten til Varten i Fiskeriet, som tillige er Opsynsmand, og tilbageleveres ved Fiskeriets Slutning med Paategning, om Mandskabet har gjort sig skyldig i nogen Forbrydelse, eller ikke. Disse Sedler have foraarfaget, at ei allene Fiskere fra benævnte Sogne have viist et exemplarist Forhold, men endog bidraget til at afværge Andres Fornærmelser. Være alle Fiskerbaade forsynede med saadanne Sedler, da kunde de ikke, som ofte nu skeer, give sig fremmede Navne og forstikke sig blandt Mængden, naar de øve Fornærmelser. Forbryderen ville herved ei allene være bekjendt, og kunde drages til Ansvar, men den vanærende Paategning ville udsætte ham for en Diktale ved Hjemkomsten, som maatte gjøre enhver Vrekker opmærksom paa sit Forhold under Fiskeriet, hvor Mange troe, at de, som Ukjendte, kunde gjøre hvad de ville.

Man spørger vel herved, hvorfor saa meget angaaende Fiskeriet er motiveret fra Waagen, og Intet fra de øvrige Fiskevær i Lofoden? Hertil svaa-

res: Waagens Fiskerie om Vinteren er allene af større Betydning, end ved det ele øvrige Lofoden, som dog indbefatter 4 Præstegjeld. Paa en Strækning af to Mile i Længde og een Miil i Bredde har man tallet fra 1500 til 2000 Waade, hvorpaa 6 a 8000 Mennesker befinde sig. Ved denne Folkesmængde maa altsaa snarere Uordener yttre sig, end paa Havstrækninger, hvor i det høieste 4 a 500 Waade fiske. Waagens Hav, hvor Fiskeværnene staae, er dertil ikke over to Mile i Kvadrat, hvorved Waadene komme hinanden saa nær, at deres Fiskeredskaber ofte sammenvikles. Endelig begynder Fiskeriet altid tidligere i Waagen, end i det øvrige Lofoden, og den største Tvivlsighed har just Sted i Fiskeriets Begyndelse, førend Fisken har støet sig, eller dens Leegetid begynder. Sættes Garn i Søen for denne Tid, da har man mange Deviser, at Fisken forjages; opbies derimod Leegetiden, da forstyrres dens Sværmen ikke af Garnenes Jangst. Betænkes hertil hvad Waagens Fiskerie har produceret, der fra 1801 til 1811 tilvisse kan beregnes til 150 Tusinde Bog aarligen, eller 14 a 15 Tusinde Skpd. Fisk, saa kan man vel ikke undre paa, at Mænd, som boe i Landet, og ikke have forglempt Embedspligt og Patriotisme, ei kan være ligegyldige ved en Næringsgreen, der her anses for Landets, ja Rigets Herlighed.

Atter siges: hvad skader Uorden, naar Fiskeriet har været saa rigt just i de Aar, da ingen Lov har indskrænket det? Denne Indvending har været den fornemste Aarsag til, at ingen Foreskilling er bleven synderlig agtet. Man saae de rige Fiskeladninger, som aarligen bleve udfibede fra Lofoden, og troede at Fiskeriet var nu i sin Orden; dets Flor beroede paa dets Lovløshed. Dersom dette gjelder, da var det Almeentab at lægge Waand paa Fiskeriet. Men Frihed er ikke Lovløshed. Ingen Næringsvei kan i en ordentlig Stat overlades til Egenraadighed. Kan Fiskeriets Flor beroe paa den Frækhed, hvormed Fiskere i Lofoden haane alle Foranstaltninger? Sætte Garn i Søen saasnart de ankomme til Fiskeværret, om det saa er først i Januar, uden at spørge, om det er Tid at bruge Garn eller ikke, eller dertil lade sig udvise Rum paa Havet? Kaste Garn ud strax om Morgenen efterat de ere optrukne, og det enten Andres Søeredskab ere paa samme Sted eller ikke? Tage hvad der følger med,

naar de optrække Garn, og bekymre sig ikke om, hvo der er Eiermand til
 Garn, Liiner, Fisk, som dermed er indviklet? Reise paa Havet ved mørk
 Nat og trække op de Garn eller Liiner de først forefinde, hvis Fangst de i det
 mindste rane, om de for at undgaae Paakjendelse, kaste Redskabet dyngerviis
 i Søen? Bespøtte dem, der ligesaa meget til Fordeel for Fiskeriet, som af
 Religiøsitet lade Havbunden frie for Garn og Liiner Natten til Søndag, at
 Fisken desbedre kan samles, og troe, at i Fiskeriets Tid behøves ligesaa lidet
 Gudedyrkelse, som andre Love, hvorved Mange udøve hvad Hollændere be-
 rettes at have sagt: Vi ere Fiskere og ikke Christne? Endelig bemægtige sig
 Havet saaledes, at den fattige Fisker med et Haandsnøre eller Liiner ikke faaer
 Keilighed at søge Næring, men sætte ved høiest Dag Masser af Garn, hvor
 de see at en Fisk trækkes, og det uden at give den Fattige Tid at redde sit
 Snøre eller Liine, hvormeget han ofte beder derom; meget mindre at erholde
 nogle Giske, der ikke bide paa Krog, saasnart Garn ved lys Dag kommer i
 Grunden? Skulle dette og mere med alle derved forefaldende Forbittrelser,
 Trætte, Skjanderie, Forbandelser, undertiden Selshoven eller Selsofsvar
 være ligegyldigt, om og Fiskeriet i det Heele flourer, hvilket dog ingen Men-
 neskeveen, ingen Regent, ingen Lærer eller ægte Borger kan tilstaae; thi det
 Heele kan ikke flourere, naar Enkelte, hvoraf det Heele bestaaer, lider ubode-
 ligt Tab baade paa Moralitet og Belskærd. Hvor lidet begge Dele have vun-
 det ved de rige Fiskerier, bevises bedst af den almindelige Armod, som er
 udbredt over Almuen i Rosfoden og hele Nordland. Hvad Udsæthed, Over-
 daad, Yppighed, Drifaldighed hertil har bidraget, vedkommer ikke dette
 Sted. Jeg vil kun anmærke: at ingen Karl udrustedes med Torssegarn til
 Fiskeriet, endog før 1807, under 50 a 60 Rdlr.; regnedes hertil hans Kost,
 Skindklæder, Leie af Baaden, Huusleie under Fiskeriet, Gjeldleie til Fiskens
 Tørring m. m., saa bleve Udgioterne tilvisse 100 Rdlr. for hver Fisker. 60
 a 80 Bog Fisk, og 1 a 2 Ldr. Tran ansaaes for en stor Lod, hvis Priis 1808
 var 48 s. pr. Bog Fisk, og 7 Rdlr. for 1 Ld. Tran. Tabtes nu hertil Gar-
 uene, som ofte var og er Tilfældet, naar Garn sættes paa hinanden i saa
 store Dynger, at de udgjøre en Masse af 100 til 200 Stkr., som betyngede

med Fisk, der snart dør og forraadner i Garn, ikke kan optrækkes af Havet; hvor stort bliver da ei Tabet for Fiskeren? og hvad kan endog flere Hundrede Bog Fisk forslaae til at erstatte hans Tab? Han maa dog atter sætte sig i Gjæld for at forsyne sig med Garn og Fiskeredskab; thi har han ikke Fiskevåhre, kan han hærken erholde sine Fornødenheder, eller betale sine Skatter og Afgifter; og støppes Krediten, sættes han ud af Næring, og maa synke i Armød. Men Marsagen er Uorden ved Fiskeriet, som bestemt ved faa, men overholdte Regler, ville konservere Garn og øvrige Redskaber i flere Aar efter hinanden, beskytte Enhvers Ret og Eiendom i hans lovlige Næringsvei, og opmuntre hans Flid ved uforstyrret Frugt af hans Arbeide. Fiskeriet selv ville herved love Varighed, hvis Formindskelse i de to sidste Aar giver en altfor grundet Frygt, at det gandske kan ophøre, hvortil alle Kyndige søge Grunden i Garns deels altfor tidlige, deels uordentlige Brug. At jeg i denne Materie har været vidløftig, maa tilskrives den Interesse, jeg føler for et Fiskerie, hvortil jeg i 30 Aar har været Diensidne, og hvorpaa Indbyggernes Velfærd i dette Fogderie, og tildeels i heele Nordland, beroer.

Vinterfiskeriet er i Borge Præstegjæld ikke af Betydning; der er intet egentligt Fiskevåhr. Indbyggerne selv søge Fiskevåhrene i Baagens og Burnæs Præstegjelde. Indensogns er Nølingen omtrent 2000 Bog Rundfisk. I Burnæs og Flagstad Præstegjelde beløber derimod Produkten aarlig for hver 30,000 Bog. Våhrse og Røst har for liden Beskyttelse mod Havet til at fiske om Vinteren; dets Beboere søge gemeenlig til Mofstnæs; dog har Nølingen i visse Aar ei været ubetydelig, hvilket deels kommer af Fiskens Strøg ved dens Ankomst og Bortgang, om den søger saa nær under Landet, at den kan fanges, deels af roeligt Veir, som sjelden er af Varighed paa den Aarets Tid. I Westeraalen har Hassels Præstegjæld intet egentligt Fiskerie om Vinteren, undtagen paa den vestre Side af Ulføen, og den Deel af Raftsundet, som hører dertil; Produkten er aarlig neppe 1000 Bog; Indbyggere i Hassels og Sortlands Sogne søge derfor Fiskevåhr deels i Baagen, deels i Bøe og Ornæs Præstegjelde. Disse producere tilfælles omtrent 20,000 Bog Rundfisk. Endsljønt Fiskeriet meget beroer paa Fiskens Strøg

Det 141. norske Vidensk. Skr. i 19de Aarh. 2 B. 1 S. D

og Veirets Beskaffenhed, da heele Kysten ligger blot for Vesterhavet. Det samme er Tilfældet paa den vestre Side af Andøen, og ved Andenæs, hvor nogle Aar er betydeligt Vinterfiskerie, og nogle Aar intet. Dets Avling kan derfor indberegnes under det Anførte for Bøe og Ornæs Præstegjelde.

Herved anmærkes: Fiskens aarlige Strøg fra Dybet til Grunde eller Banker for at gyde sin Rogn, hænger af de Havinsekter, som ere dens Reiseskost. Ved Fiskens Ankomst først i Januar, sees om Aftenen i Skumringen et lyst Skin nogle Allen høit over Vandets Flade, som Almuen kalder Fiskelys. Dette er formodentlig Havinsekter, som Fiskesvømmen jager med en saadan Færd, at de drives i Veiret, og sædvanlig lyse i Mørket. Maa skee dette Lys selv leder Fisken nærmere under Landet, thi hvor det sees, glæder Fiskeren sig i Haabet om en god Fangst, og det slaar sjelden fejl. Sees derimod ikke dette Lys, og Fisken følgelig jager Smaasild, som altid holder sig i Dybet, da søger Fisken ikke Grunden, og kan følgelig ikke fanges. Heraf slutes: at det ville være til Nytte for Fiskeriet, om i Januar Maaned Tid antændtes i Aftenlumringen paa Havodder; den behøvedes kun at bestaae i en antændt Bæegtrands hængt paa en Stang hver Aften, der kunde brænde, indtil den af sig selv slukkedes. Omkostningen maatte lignedes paa Almuen i det Fiskevæhr, hvor Forsøget anstilledes. At det ville have sin Nytte, kan, foruden det anførte Fiskelys, slutes af Larens Strøg, der altid søger ind i Fjorde, som ved Nabning imellem Fjelde kaste Lysglimt paa Havet, og ved Blis, det er Kalk, som stryges paa fremstaaende Klippes vægge, og giver Gienstien i Søen, lokkes hen, hvor man vil have den. Dog maatte ikke Garn strax udsættes; Fisken maatte gives Tid at støe eller fæste sig ved Grunden. Imidlertid kunde fiskes med Snøre og Liiner, og naar den ikke mere vilde bide paa Krog, da maatte først efter fælleds Aftale og Kundgjørelse for samtlige Nædfiskere Garn tillades.

Bidere anmærkes: at de nordlandske Baade ikke ere skikkede til Fiskerie i det aabne Hav; deres usforholdsmæssige Længde imod Bredden og høie Takkel gjør, at de enten maa roes frem, eller holde af for Vind og Vølge; de kan ikke lægge bie eller lavere, men maa ved en paakommende Storm søge

Land, og forblive der, om stormende Veir, som ofte indtræffer i Februar og Marts under det bedste Fiskerie, vedholder hele Uger efter hinanden. Her ved forhindres ei allene Fiskeriet, men de udsatte Fiskeredskaber tabes, Fisken døer, som er fanget deri, og fremavler paa Havgrunden en Brimmel af Utsi og Orme, der foruroliger Fiskeværnene, at de ei kan blive staaende. Havde man Vaade til Vinter- og Havfiskeriet af større og stærkere Bygning, og hertil fik Modeller eller Bygmestere fra det østerlandske Norge, da ville Fiskeriet saavel om Vinteren som om Foraaret med mere Held og Kraft søges, nye Fiskebanker opdages, og store Kapitaler for tabte Søeredskaber spares. Endelig anmærkes: at den nordlandske Fisker saa lidet gjør Forsøg med Algn eller Madding til Fiskens Fremlokkelse. Mangel paa Eftertanke, Fordomme, den leede Wind, der hos Fiskere er eiendommelig og opoffrer egen Fordeel for ei at fremme Andres, er hertil Aarsag. Hvad Forslag hertil gjøres af den, som ikke selv er Fisker, bliver ei agtet, og er det foreenet med Bekostning eller Umage, er al Overtalelse forgjæves. Man har en ligesaa naturlig, som tillokkende Madding i Fiskens egen Rogn; denne bruges og meget medens den er frisk; men mange Hundrede Tønder blive desuden saltede og solgte. Beholdt Fiskere selv den avlede Rogn, da giver den ei allene et nærerigt Fødemiddel ved at blandes med noget Bygmeel til Brød, hvortil den og i de sidste Trængselsaar er benyttet, deels af Nød og deels ved udsatte Præmier af Waagens Sogneselskab, men ville som Madding ved al Slags Fiskerie give Hundrede Procent; hertil kan den bruges deels tørret, hvorefter den smulres, røres i Vand, og spredes paa Havet, da al Slags Fisk, særdeles Sei, samles skareviis, og bekvemmelig med Nød kan fanges, deels ved at bages til smaa Kager, der 'reges stærkt', og ere paa Krog en tillokkende Madding, især saalænge de give brændt Lugt i Vandet, eller naar denne taber sig, besugtes med Kampferbrændeviin. Man har endog dette Aar havt den Erfaring, at paa et Sted nær under Landet, hvor en Vaad i stormende Veir forløjste, og nogle Tønder saltet Rogn, som den havde inde, tabtes i Søen, er en usædvanlig Mængde Fisk bleven samlet, og Fangster gjorde, som med stor Fordeel har erstattet det fleete Forliis. I Aaret 1802 blev en hollandsk

Buise udrustet fra Bergen, og kom til Mossenæs i Marts under Torskfiskeriet; dennes Mandskab brugte Leveren af Kreature til Madding paa Liiner, og gjorde derved saa store Fangster, at Almuen blev opbragt, og ville forbyde dem Fiskerie. At tage Exempel heraf og forsøge det samme, er neppe sfect. Den nordlandske Fisker har Intet at spoffre. Slagter han et Kreatur, maa Alt deraf benyttes til Diebliffets Føde. At afstaae Noget til Forsøg for Fiskeriet, synes ham reent Tab. Fornæmmer han Fisk ved en Vanke, da er den Tanke langt bort, at holde Fisken samlet ved Madding; tværtimod udsætter han strax nogle Garn for at gjøre desrigere Fangst, og han har dog saa ofte lært, at den fiskerigeste Vanke eller Grund, hvor Garn 1 a 2 Nætter udsættes, bliver aldeles øde for Fisk, og kan paa samme Sted længe derefter ikke fornæmmes. Garn: Seigarn, Smaafiskgarn, Flyndregarn, ja selve Laregarn burde aldrig være tilladte, undtagen Torskegarn om Vinteren, naar Fisken har støet sig, og Silbgarn, da denne Sort Fisk ei paa anden Maade kan fanges. Derimod maatte Rodt, Liiner og Snøre være de til alle Aarets Tider tilladelige Fiskeredskaber, og alle muelige Opmuntringer ssee til Fiskens Fremlokkelse og Fangst ved Forsøg med Madding, og sammes Tilberedning og Brug baade ved Rodt og med Krog.

Efter Vinterfiskeriets Slutning midt i April begynder Vaarfiskeriet, som deels bestaaer i smaa Torsk og Flyndre med Liiner nær under Landet paa 10 a 20 Favnes Dybde, og meget beroer paa mildt Foraars Veirligt, hvorved Fisken lokkes af Dybet; deels i den saakaldte Havroer. Hertil maa gjøres en Rejse af 6 til 9 Mile tværtud fra Landet i det aabne Hav, hvor paa et i Nord gaaende Rees af 50 til 100 Favnes Dybde fiskes Langer og Qveite deels med Snøre, og deels med Liiner, som kaldes Gangvaad. 4 a 5 Døgn kan anvendes til en saadan Havtour. Reiser sig en Storm, maa Land strax søges, og da Fiskere sjelden ere forsynede med Kompas, forbildes de ofte i tykt Veir, og ere i mangen Fare, som ved Vaade af Østerlandsk Bygning og bedre Udrustning ville undgaaes. Vaarfiskeriet har i de sidste 20 Aar været meget ringe. I Rosfoden har det neppe forsynet den daglige Huusholdning, og i Vesteraa-len, hvor det fra Bøe, Ornæs og Andenæs Præstegjelde fornemmelig drives,

afgivet saare lidet for Handelen. Dveite, der giver den saakaldte Madfisk af Rav, Nelling og Skaarveite, er derfor steget til den uhyre Priis af 20 Rddlr. pr. Bog, da den forhen kjøbtes for 2, a 3 Rddlr.; og Langer, Flyndre og smaa Rodsfjær ikke til Forhandling.

Commerfiskeriet har Sted i Juli og August, og udgjør fornemmelig at fange Sei med Rodt, og stille Brugde. Det første lykkes ikke alle Aar, uagtet Havet aarliggen vrimler af Sei ved alle Holme og Skjær. Eagen er, at Seien maa flokke sig tæt sammen, naar den skal fanges med Rodt, men dette gjør den kun, naar et Slags Insekt svømmer i Overflødighed paa Havsladden, kaldet Mar. Uden denne er den formeget adspredt til at fanges. Her ved ville en Høre af tørret Rogn, udtværet i Vand, og stænket paa Eoen, være vel anvendt, og rigelig betale sig. Men det skeer ikke, thi man gjemmer ikke Rogn til denne Hensigt, og har den altsaa ikke ved Haanden, naar Forsøg skulle gjøres. Brugden stikkes med Harpun, hvortil en Liine af 100 Favnes Længde og derover er bunden. Ved Solskin og stille Veir svømmer den halvtør paa Vandets Overflade, hvor Harpunen ved en Stang stødes den i Livet. Den trækker Vaaden ofte 10 a 12 Mile omkring paa Havet, forinden den dør, men lønner og Umagen, da dens Lever allene beløber 8 a 12 Tønder, der er af den Fedme, at den ofte smelter af sig selv. Fisken selv bliver derimod nedsænket, da Vaadene ere for smaa at bringe den til Land. Udlødet i Vand og tørret giver Brugdefisk en nærerig Føde.

I Waagen og Lofoden, naar undtages Bæhrøe Præstegjeld, er Commerfiskeriet af ringe Betydning. Det har fornemmelig Sted i Bøe, Ornæs og Andøens Præstegjelde; ligeledes Høstfiskeriet, der bestaaer i Dveite, Langer, Hysse, Torf, Muer, for det meeste allene med Snøre eller Dybsagn, da Madding til Liiner sjelden have, naar ikke Eild bekommes. Denne har i en Række af Aar ikke stiumet saa nær under Landet i Lofoden og Westeraalen, at den kunne fanges. Den sees aarliggen paa aabne Fjorde og Havstrækninger et Par Mile fra Landet, men stryger altid forbi, hvortil Aarsagen formodentlig maa søges i den Ureenhed, hvormed Havbunden bedækkes af de mange Garn og døde Fiske, som aarliggen tabes og der forraadner. Paa 60 a 80

Faanes Dybde har man paa Overfladen fornummet den mephitiske Lugt, samme udbreder, og seet lange Strækninger paa Havet stillestaaende af opstigende olieagtige Uddunstninger, medens en temmelig Vind har blæst rundtom denne Dunstgrube. For Vaagen og Lofoden, hvor Fiskeriet er størst om Vinteren, er det mindst til andre Aarets Tider, hvortil neppe kan søges anden Aarsag, end Ureenhed paa Havets Grund, der for Fiskens fine Lugt- og Syn-Organer er ufordragelig.

Industrien indskrænker sig vel allene til Huusflid; imidlertid udretter denne saa meget, at de fleste Familier selv tilvirke, hvad de behøve til Klædning, Boeskab, Gaardsdrift og Søeredskab. Qvinderne ere muntre og virksomme; deres eeneste Materialier er Faarenes Uld, thi Linn eller Hamp avles ikke, og af denne bliver ved Strikning og Vævning beredet Alt, hvor med Familien Klæder sig. Mangel paa Kramvahre, og disses Dyrhed, har fra 1807 ansporet Eftertanke og Flid dertil, at Kunstfærdighed ofte vises saavel i Løiers Fiinhed, som dets Modeller. Beenklæder, Huer, Skjorter, Bestier med andre for begge Kjøen nødvendige Klædningsstykker, strikkes eller væves med en Besparelse, der med Rette kan anses som Erhvervelse. For 10 Aar siden blev det meeste Løi til Klæder kjøbt paa Kramboeden, og Uld, som ei behøvedes til Arbeidsklæder, blev solgt. Nu har man lært at opelske flere Faar, og forbedre Ulden ved den engelske Race, som alle vegne er udbredt, og hvis Uld er lettere at arbejde end af spanske Faar, hvis Race neppe vil lykkes i denne fugtige og kolde Egn. Mandfolk ere vel i Almindelighed mere dørske end Fruentimmerne, hvortil Aarsagen er, at de fra Barndom sidde i Fiskerbaaden, hvor baade Mand og Legeme forkues af Mangel paa Bevægelse, Tankeløshed, Nattevaagen og Både; desuagtet forstaae dog de fleste at bygge deres Huse; gjøre Boeskab; tilberede Fiske- og Gaardsredskab; barke Skind og Læder; sye Skoe og Støvler; spinde og snoe Snører og smale Lougværk af Hamp og Hestehaar; pløie, slaae Høe og tærskle; istandsætte deres Vaade, og arbejde i Smidien, der yndes meget af formuende Bønder, hvortil ofte trænges. Herved spares mange Omkostninger til Leiefolk; Manden er nok for sit Huus, han vinder Kost og Ar-

beidsløn, er aldrig forlegen, og bliver ved Huusflid istand til at bestride sine Fornødenheder.

Handelen var i forrige Tider fordeelagtig for den nordlandske Bønde; han sendte sine Fiskevahre med Sognets Fægt til den Kjøbmand i Bergen, med hvilken han stod i Forbindelse, og fik derfra sine Fornødenheder; og det med en Kredit, at om han endog var i Gjæld paa 1 a 200 Rdlr. befom han dog saa meget tilbage, som de Fiskevahre beløbe, som han sendte til Bergen. Herved havde han Leilighed at spare paa sin Avling, og erhverve Beholdning, som under een Sum blev afflibet. Priserne bleve vel i Bergen noget knebne for den Gjældbundne, dog blev altid vundet imod at sælge og kjøbe hos Landets Gjestgivere. Ved Fægtens Hjemkomst blev hver Mand forsynet med, hvad hans Huusholdning og Næringsvei udkrævede, og Mange fik Penge tilovers, som lagde Grund til Velstand, og ikke sjelden til Rigdom blandt Almuen. Denne Handel er nu saa meget aftaget, at der i Lofoden, og tildeels i Westeraalen ere faa Bønder, som endnn gøre Afflibninger til Bergen. De i Landet ansatte Handlere, eller Gjestgivere have trukket al Handel med Bønden til sig til ubodeligt Tab baade for denne selv og hans Kreditorer i Bergen. Gjestgiveren kan ikke give høiere Priis, end han har Udkomme ved Bahrenes Afflibning til Bergen, og maa nødvendig have Fordeel paa de Vahre, han derfra henter til Forhandling. Bønden taber følgelig ved at tage det af anden og tredie Haand, som han forhen tog af første Haand. Føies hertil de mange Overdaadighedsvahre, som ved Gjestgivernes Handel er bleven indbragt i Nordland, og den Drifvældighed, deres Kroeholderie har udbredet, saa indsees at Handelen i nærværende Stand ikke er til Fordeel for Almuen, som ofte maa sælge sine Vahre for Spotkjøb, og dyrt, ja indtil det Dobbelte imod Bergens Priis, betale sine Fornødenheder — og kunne endnu disse altid erholdes, — men mange Gjestgivere ere ikkun Kroemænd, der for Brændeviin, Tobak og Glitterfram erholde Bøndens dyre Avling, og overlade ham hjælpeløs, naar han nedsynker i Gjæld og Armod. Gjestgivere ere efter deres første Bestemmelse ikkun Herbergerere for Reisende og Skydsflaffere, som sees af Ordonancen 20de Mai 1719. Efter Forordn-

8de Marts 1757, bleve de forsynede med Kongelige Bevilgninger at holde Gjestgiverie eller Vertshuus, og da de fra Tronhjem i Sommermaanederne med Handel i Nordland omreisende Borgere formindskedes, anfaaes det nødvendigt, at de gamle Handelssteder forsynedes med Mænd, som kunde vedligeholde Bøndehandelen, (See Privileg. for Tronhjems Bye 5te Febr. 1732 S 10). Disse bleve tillige Gjestgivere, og formerede sig saaledes, at deres Antal i Lofoden og Vesterdaalen nu er 45, hvoraf Adskillige have Ret at holde Kroe paa mere end eet Sted. Regner man hertil, at ethvert Fiskefabriks om Vinteren er en Kroe, hvor Skippere sælge Brændeviin for Fisk; og at i Fiskevæhr enhver formuende Bønde skaffrer med Brændeviin, saa er det let forklarligt, at før 1807 blev i Lofoden og Vesterdaalen efter en maadelig Beregning aarlig konsumeret et Quantum af 3000 Tønder Brændeviin, der gemeenlig blev udbragt til 40 a 45 Rdlr. pr. Td., og udgjør en Kapital af 120,000 Rdlr. For Overdaadighedsvæhre baade til Konsumtion og Klædepragt kan lettelig udregnes en lige Sum; sammenlignes hermed hvad forhen er anført om Produktet af Vinterfiskeriet, som det betydeligste, saa er dette næsten aldeles bortødslet, og til Fødemidler, Fiskeredskaber, Skatter, Afgifter, Børns Opdragelse, Ljenerlon, Huusbygning, Jorddyrkning m. m. ikkun tilbage, hvad der kunde udbringes af Tran og de tilfældige Fiskerier, Vaar, Sommer og Høst. Hensigten af denne Beregning er kun at bevise den Underballance, hvori Nordlands Handel for nærværende Tid er, og Nødvendigheden af en forbedret Handels Indretning, om Landet skal reises af dets nærværende Armod. At gjøre hertil Forslag erkender jeg min Skyldighed, thi Kjøb og Salg har jeg altid anset mig uvedkommende. Noгле Vink til høiere Estertanke troer jeg dog Borgerpligt byder at fremsætte.

1) Egentlige Gjestgivere eller Kroemænd ere efter Nordlands Beskaffenhed aldeles uforødnede. Reisende af Almue ere altid forsynede med Rejsekost, og søge sjelden noget Gjestgiversted for at kjøbe Fødevæhre, men altid for at drikke sig en Ruus. Tvinger stormende Veir eller Nattens Mørke dem, at søge Herberge, tage de ind paa den nærmeste

Gaard, og erholde der altid bedre Pleie end ved Gjestgiverier, hvor Bar-
 me og Seng ofte mangler, hvilket heller ikke kan paastaaes, da den al-
 mindelig udbredte Gjestfrihed forbyder baade at krave og tilbyde Beta-
 ling. Rejsende af Destinktion tage endnu sjeldnere ind hos Gjestgivere,
 og om det skeer, da er Debetningen Draktment, som ville haanes, om
 Regning blev forlangt paa Fortæringen. I Fiskeværene behøves endnu
 mindre Gjestgivere, thi der maa hver Fisker have sin Boed, hvor han
 holder sin Huusholdning, og er eller bør saaledes være forsynet med
 alle Fornødenheder, at de altid have en Fordom imod sig om deres For-
 hold, som findes paa Kroen, eller som den her kaldes, Kramboeden.
 Paa Grund heraf maatte alle Gjestgivere med Navnet selv afflaffes i
 Nordland, og det strengeste Forbud gjøres imod alt Kroeholderie, hvor-
 ved Ingen, privilegeret eller uprivilegeret, maatte tillades at sælge
 Brændeviin i Smaat eller pægleviis for at drikkes paa Stedet; hvilket
 kun giver Anledning til Svigt og Dobbelt, som langt mere fordærver
 Almuens Moralitet, og foraarsager ubesindigt Snak, lige fornærmeligt
 for Staten, som for Religion og Sædelighed, end Driffældighed selv.
 Elskere heraf kan jo have frie Villie at kjøbe Brændeviin paa deres Glas-
 ser eller Kruffer, men de maa ikke sidde i Laug for at beruse sig.
 Exempler ere ikke sjeldne, at Mange ere meget maadelige i at bruge
 Brændeviin i deres egne Huse, men kjende i Samqvem ingen Grændse
 for deres Udsvævelse. Paa Kroen forfører den Ene den Anden, Lid
 spildes, Løgne udspreedes, Penge ødsles; og Tab af Bølfærd, Helbred
 og Liv er Laugets Ende. Alt vaage herover særdeles i Fiskevæhr kan let
 skee, naar ingen Vaad kommer til Fiskeriet uden de ommeldte Passere-
 sedler, og Opsynsmænd paalægges at holde over Orden saavel paa Lan-
 det, som paa Søen, samt erholde det Halve af de for utilladelig Bræn-
 deviiinsalg faldende Mulfter, som ene bør udreedes af Sælgeren, der
 giver Anledning til Uordener.

2) Handelsmænd behøver Nordland, der har overflødige Fiskevæhre at af-
 hælde, og trænger til Fødemidler, Fiskeredskaber, Bygningsmaterialier

og andre Livets Fornødenheder. Paa Kjøbstæd er ikke at tænke, thi her gives intet Lpand, som kunde forsyne Kjøbstæden med de for dens Borgere nødvendige Viktualier. Selskaber, Mælk, Brænde vilde ikke kunne erholdes, eller stige til saa uhyre Priser, at Enhver ville affstrækkes fra at boesætte sig, og Haandværkere aldrig have Udkomme. Derimod kunde de for ethvert Præstegjeld nødvendige Handelsmænd gjøres til Amtsborgere, gives Kjøbmænds Rettighed til at handle paa hvilken Kjøbstæd i Norge de ville, og skulle de finde Spekulation at gjøre en Udfibning af Fiskevare, eller beordre en Ladning Korn fra Hamborg eller Archangel, at da samme efter Amtets specielle Tilladelse maatte være uformcent imod ordentlig Toldklarering til Fogden, og de fornødne Skibspapirers Udstædelse af ham. Med lige Ret maatte venfskabelige Nationers Skibe have Tilladelse at befahre Nordland, og de privilegerede Borgere at handle med dem, naar først Angivelse og Sikkerhed for Tolden til Fogden var gjort. Dog maatte saadanne Skibe ikke seile fra Havn til Havn, men enten bestemte Ladepladse udnævnes, eller Forbindelsen være at forblive i den Havn, hvorfra Angivelse til Fogden stcer, indtil Expedition til Afseiling fra samme erholdes. Hertil maatte det dog overlades til Indbyggernes frie Villie i ethvert Præstegjeld, om de ville handle med de privilegerede Borgere, eller selv, som forhen, gjøre Afflibninger til Bergen og Tronhjem for at afhænde deres Vare, og indkjøbe deres Fornødenheder. Sllun at samme ei af Noget maatte forhandles i Landet, men kun angaae Enhvers egen Huusholdning. Dette Handlere bør hævdes i deres Rettighed; men de maa betages Magt at tvinge Priserne, eller benytte sig af Medborgeres Trang til deres Udsuelse og egen Berigelse.

3) Maatte al den fordærvelige Smaahandel eller Høferie aldeles forbydes i Nordland; denne gjør Handelsaanden ligesaa lav og nedrig, som de Smaating, hvormed den beskæftiger sig, og udarmer Bonden, der portionsviis fortærer og bortødsler, hvad han uden Kroe og Høferie vilde have sparet til Nødvendigheder. Den nordlandfke Bonde kan og bør ikke

Kjøbe skillingvis. Han har Gistevahre, hvorfor han paa eengang kan tilkjøbe sig sine Fornødenheder, og erholder deraf i Kjøbmands Vægt og Maal langt mere end hvad paa Boeden i Pægel og Lod smaaligen udstyffes. Han spiller desuden sin Tid ved Reise til Handelsstedet, og fortærer Meget, som han længe vilde have havt Nytte af for hans Huusholdning, naar han i større Maal havde tilforhandlet sig samme. Denne Smaahandel har avlet den Vane, at Bonden faaer Penge hos Gjestgiveren for sine Vahre med det Vilkaar, at han skal kjøbe paa Boeden unyttige Smaating, og hvad han derimod behøver af Nødvendigheds-Vahre skal krediteres. Herved har Bonden ved at reise til Handelsstedet fortæret, hvad han bragte dertil, og staaer i Gjeld for det, han bringer derfra; men Pengene for hans Vahre ere i Gjestgiverens Lomme. Dette viser hvor skadelig denne Smaahandel er, hvis Forbud snarest ville vorde virksomt, naar

4) At Kredit for Bønder dertil indskrænkes, at ingen Gjeld over eet Aar gammel maatte paatales. Lovbudet staaer i Norske Lov 5-13-49, men er aldrig bleven overholdet. Gjestgivere i Nordland drive neppe Handel i et Par Aar, førend de kan fremvise Gjeldsbøger paa flere Tusinde. De kjøbe dertil deres Formands udestaaende Gjeld, og faae herved Hals og Haand over den arme Bønde, som finder sig gjeldbunden, hvor han kommer. Han seer Umueligheden at betale, og bliver med Forsæt en Bedrager, folgelig et moralsk slet Menneske, hvortil Krediten er Aarsag. Dette gaaer saaledes til: En rask Karl er ikke saa snart konfirmeret, førend han vil giøte sig, og sætte egen Huusholdning; han eier neppe de fornødne Klæder; Kredit maa derfor forsyne ham med alle Fornødenheder, hvorved han strax kommer saa dybt i Gjeld, at det bliver ham umueligt at betale den. Lykkes nu Gistkeriet, og han kan til een eller flere Kreditorer levere en Deel Gistevahre paa eengang, da spørger han ikke hvor meget disse beløbe, og hvor stort Afdrag herved kan skee paa Gjelden; men Kreditor, sem modtager hans Vahre, er forbunden at forsyne ham paa nye med hans Fornødenheder. Prisen bekymrer

Han sig ikke om, eller gjør Afregning, hvormeget hans Gjeld vorer eller aftager; det er ham nok, at erholde, hvad han forlanger, og Kreditor kan gjøre Regningen, som han behager. Af denne overdrevne Kredit er det forklarligt, hvorledes den nordlandske Gjeld i fiskefærdige Aar, og ved milde Tider aarligen vorede, da den derimod i de sidste Trængselsaar meget er formindsket. Sagen er: Krediten har stoppet sig selv, og Bonden har ikke af Gjestgivere erhølet mere end han strax kunde betale. Overladt til sig selv vil denne Lære dog ikke blive gammel; Gjestgivere give gjerne Kredit for at faae Rettrighed over Bondens Axlæg, og denne er letsindig, eller uredelig nok til at paadrage sig Forpligtelser, som han hverken kan eller vil fyldestgjøre. Kreditens vilse Indskrænkning vil derfor være ligesaa fordeelagtig for Folkets Karakter, som for dets Velfærd.

Sjerde Capitel.

Indbyggernes Charakter, Levemaade, Skikke.

Indbyggere i Lofoden og Vesterdaalen ere egentlig uden Charakter. Fast og bestemt er Intet i deres Tænke- og Handlemaade. Nærværende sandse- lige Forestillinger lede dem i alt, hvad de tænke og gjøre. Uden udvortes Anledning er Sjelen tom for Eftertanke, og hvad der opvækker den af Dva- len, er kun det, som har Indflydelse paa nærværende Tilfælde, der snart glemmes. Deres Sindsbeskaffenhed er derfor Røe og Tilfredshed, Aaben- hjertighed, Bøielighed, der lettelig sættes i Bevægelse, og kan ledes, hvorhen man vil; men ligesaa letsindig og ustadig, som aldrig er at faae Lid til, og derfor ved udvortes Tillokelse falsk og uredelig. At anstille Betragt- ninger, handle efter Overlæg, foresætte sig et vist Maal, kjendes ikke; Die- bliffet bestemmer Alt. Kan noget strax erholdes, spares ingen Flid; er For- delen derimod uvis, fraværende, angaaer det Almindelige, eller Eftertiden, hjælper ingen Overtalelse. Egennytten hersker derfor overalt, det paa den

ene Side forleder til Overtroe i Haab om Vinding, og paa den anden til Mistænkelighed og Avindsyge, som igjen avler Riv, Trætte og Tvedragt. Dog udarter denne Sjelden til Udaad. Bonden skændes og bagtaler, men han sjaaes ikke, om han og er beruset. Trættekjer gjør han gjerne Anklagelser, og kan ikke tilgive; men af naturlig Godmodighed ynkes han over den, han har fort i Ulykke, og letter hans Byrde. Alt dette viser, hvor langt Almuuen endnu er fra sand Kultur eller Landsdannelse. Fornuftige Forestillinger allene gjøre derfor liden Indtryk. En med Wiisdom bestyret Auctoritet er for dem aldeles nødvendig; overlades de til sig selv, veed de, som Børn, ei at styre sig. Religionen virkede hertil meget, saalænge den var omgjerdet med de nødvendige Love for at hærde den udvortes Gudsdyrkelse. Tidens Aand, eller saakaldte Dplysning, svækkede denne, og et sandfæltigt Folk troede sig løst fra alle Baand, og kun at leve for sine Lyster og Fordele. Man tænkte vel: Moralitet skulle oprette hvad der tabtes i Religiositet; men denne er Grundvolden, hiin er Bygningen. Begge staae og falde med hinanden. Almuens Religiositet indprægede Gemyttet en Alvorlighed, som opvakte Eftertanken, og forstyrrede den naturlige Sorgløshed. Atter hersker denne, og forarsager en Tankeløshed og Ligegyldighed, som ikke af Grundsatning, men af Bane avler en besynderlig Ufølsomhed for Sorg og Død. Tungvindighed er derfor en stor Sjeldenhed, og har alene sin Grund i Legemets Svækkelse. Ved Sygdom ensler baade den Lidende og Paarørende en hastig Død. Paafølger denne, er Sorgen snart glemt, og den Afdødes Minde ei længe i Erindring. Med Graadighed bemægtiges hans Efterladenskab, og for hans Navns Ære sørges saa lidet, at man gjerne, naar man kan, bytter imellem sig, uden at bekymre sig om Gjæld eller Hæftelser. Utaknemmelighed fuldender dette Malerie, der atter har sin Grund i utæmnet Begjerlighed efter mere, uden Hensyn til nydte Velgjerninger. Man vil allene have og nyde, hvilket er Sandfæltighedens gamle Valgsprog. At virke og gavne erkjendes saa lidet for Pligt, at Løn ofte maa gaae foran Arbejde, og endnu er dette en Fortjeneste, som de største Velgjerninger ei kan vederlægge. Sjelden gives et opvakt Hoved eller

Genie blandt Almuen. Dorst Rigegyldighed søvgjør alle Landsejner, og udbortes Anledning til deres Dyrkelse fattes. Idelig Omstakken i Fiskerbaaden fra Barndommen forklær Sjel og Legeme, Havets Laage fortykter Blod og Safter, og Bæden tilintetgjør al aandig Spændkraft, som neppe yttres sig, førend den forsvinder. Herved saarer Sandseligheden desmere Overmagt, hvorfor man næsten ei kan undres over, at Levemaaden i Almindelighed er udartet til Bøllyst og Umaadelighed. Disse Laster ere i hoi Grad herskende. Man har vel troet at Bankundighed (see Reskr. 7de Juni 1737) var Aarsag til den unaturlige Bestialitet, som ei sjelden beskæftigede Ketterne i Nordland; men Levemaaden har den fornemste Skyld. Denne er ødsel og uordentlig. Unge og Gamle troe ikke de kan være friske uden de ere proppede af Mad og Drikke. Man kan ved Høitiderne tilbringe flere Uger efter hinanden, uden at foretage noget andet, end at spise og sove. Ved stormende og uroeligt Veir blive mange Dage til hver Aarets Tid paa lige Maade tilbragte. Føden bestaaer for det meeste i Fiskespise og blødt Brød, der ikke er halvsteegt. Tænker man sig herved de hele Fæde, som et Menneske, ja et Barn til et Maaltid kan forære, og saa dertil Mangel paa Bevægelse, vedholdende Søvn, kan man da undres over, at Blodet ophidses, Geilhed vækkes, Løbsagtighed tager Overhaand, som ei allene udbryder i Utugtigheds Synder, der svækker Sjæls og Legems Kræfter, og giver en udartet Slægt; men og er den fornemste Aarsag til de mange Hudsygdomme, og den gyselige Spedalskhed, der er saa udbredt i Nordland. Hertil kommer, at saa overdaadig man er i Henseende til Føden, saa sparsommelig er man i Henseende til Klæder. Børn gaae i det huuslige Liv næsten nøgne. Tilstæder deres Alder at gjøre Nytte i Marken, eller Fiskerbaaden, tilpakkes Hoved, Hals og Bryst; Fødder og Underliv ere blotte, eller slet forsynede med Klæder, som endog om Vinteren holde dem bestandig vaade. Ved Flden eller Kaffelovnen skal de halvforfrosne Lemmer optøes, og de med allehaande Ureenhed gennemtrukne Klæder tørres for at bruges næste Dag. Natten tilbringes sovende i en af fugtig Damp dryppende Stue ofte paa det vaade Gulv uden Dække, som kunde befordre Legemets Uddunstning, og for det meeste i

egne Gangklæder, eller nøgne under en Faarepels. Herved maa nødvendig Blod og Safter antage en Beskaffenhed, som i Forening med idelig Graadsen er ligesaa skadelig for den physiske som moralske Natur, og avler Sygdomme, der for Lægen, som Læreren ere lige ulægelige. Endog den umaadelige Drilfældighed har sin Grund i Levemaaden. Lykt Blod og seie Vædsfer kan ei sættes i Bevægelse uden ved spiritusøse Drikke. Utroelige Portioner kan baade Mand og Qvinde, ja Børn heraf tage uden synderlig Virkning. Til at beruse en Zissermand behøves et stort Maal. Kommer hertil Bane og Trang til en glad Time for en dorst og glædeløs Natur, der i det huuslige Liv mangler al Dymuntring, saa er det let at forklare, hvorledes Drukken-skab er bleven en almindelig Last i Nordland. Sagen er: man kjender ikke og har ikke Fornemmelse for nogen Glæde, uden den, som med Voldsomhed ryster den kolde Natur, og sætter Livsaanden i en paa lang Tid ubemærket Bevægelse. Utugtighed har samme Grund: Den samme Elskov er næsten ukjendt endog blandt Ungdom. Vnde, Forstand, Sindsbeskaffenhed, Due-lighed kommer lidet i Betragtning; væist Lyft drager den Ene til den Anden, og finder strax Tilfredsstillelse. Egtefædelig Forbindelse er ikke altid Bil-kaaret; dette berøer paa Umstændigheder, hvorved Troestab og Dyd adspør-ges mindre, end udvortes Fordele. Dekonomen er ligesaa slet; Ungkarle og Piger tænke sjelden paa at lægge sig noget tilgode for Fremtiden; hvad der fortjenes bliver strax anvendt til Klæder, hvorved sees mere paa Stads og Mode, end det Nyttige og Nødvendige. Silketørklæder, Baand og Knip-linger, Stoffer og Sirtsfer blive kjøbt saalænge de kan bekommes, om og nødvendige Arbeidsklæder og Skjorter fattes. Naar Boe skal sættes, maa alle Fornødenheder, som ei ved Arv erholdes, anskaffes paa Kredit. Denne ansees mere for Skyldighed end Belgerning, og paadrager ved Huusstans-dens Begyndelse en Gjeld, som den redeligste Flid ikke kan betale. Man-den bliver herved ligegyldig, ødler med sin Avling, og gjør Gjeld, saalænge Nogen vil betroe ham Noget. Magelighed kommer hertil, han vil gjøre sig Alt saa let som mueligt, og leier gjerne hos Andre, eller kjøber det, som han enten kunde undvære, eller selv anskaffe og forarbeide. Husfruen er vel

paa sin Side mere syffelsat ved Vornenes Pleie og Kreatures Rygt; men Oekonomie kjender hun ikke. Man spiser hvad man har uden Besparelse og klog Fordeling paa den tilkommende Tid. Saa have Noget i Forraad af Sommerens Avling til Vinteren. Naar Slagtetiden er forbi, er gjerne Skjædet fortæret. Høstens Frugt varer sjelden til Jule; og Vaarens Trang er en almindelig Klage. Brød bages uge- og dagvis, og da det kun halvsteges, er det ligesaa ufordvieligt, som udreit og forødende. I gode Tider bliver et større Quantum Hornvahre fortæret i Nordland, end man efter den Mængde Fiskefiske skulde formode; dette kommer af sammes ødsle Forbrugelse til det bløde, usyrede Brød, eller saakaldte Levser og Kager af Meel og Vand, som mere tørres end bages ved Jlden, og kun opblæse og fylde Møven, uden sand Næring. Mangel af Reensfærdighed maa og i Almindelighed tillægges Qvindesjønnet. Deres Huse og Boeslab stinke af Urensbed. Klæder skylles mere end de vaskes. Deres Madlavning er æltende; og Mellesbehandlingerne saa smudsige, at dens Afgiort til Suelvahre neppe er spiselig. Enkelte Undtagelser gives især af dem, som har været i Tjeneste hos Embedsmænd, eller Borgere; men Exempler lære, at og disse snart henfalde til urensfærdig Efterladenhed, hvortil Armod ofte kan bidrage. Fruentimmer ere dog altid mere muntre og aarvaagne end Mandfolket. Hline spinde og strikke, medens disse sove; og kan de af Mangel paa Uld ei producere meget til Klæder, saa forsyne de dog disse med de fornødne Strømper og Vanter, og have i de sidste Aar forhøiet Kunstsliden til andre Klædningsstykker. Mandfolkets Haandarbeide bestaaer i at tillave Fiskeredskaber og Skoemagerværk. Vorn bestille Jntet, eller sove, hvorved tidlig lægges Grund til den Dorstbed, som følger dem deres hele Liv. I huuslig Dmgang hersker Stilhed og Alvorlighed; under Arbeide Træghed. Vid og Munterhed opliver sjelden den Unge. Man er altid træt, og klager over Møien. Samtalen angaaer kun Veir og Wind, Rygte og Bygdesnaak. Fornuftig Tale, Underviisning, Raadsførsel, Levnersregler blive hørtken moddeelte eller modtagne. Enhver er klog for sig selv, og behøver Jntet at lære. Komme derimod Fremmede, er man ei allene gjæstfrie efter yderste Evne, men endog saa lærvillige, at man troer Alt, og bliver ofte bedraget af

Landstrygere og Quakksalvere, som love at helbrede eller berige dem. Lærere og Dyrighed bestræbe sig forgjæves at hæmme dette Uvæsen; det sniger om i Mørket, og Almuen ynder det med en Tilbøielighed, som den ofte dyrt maa betale.

Udmærkede Provincialskikke gives ikke i Lofoden og Westeraalen. Ende Byggerne ere en Blanding fra mange forskjellige Egne, hvis Nationalaand eller Bygdeskik har tabt sig. Ikkun det Almindelige har vedligeholdt sig, og er næsten allene indskrænket til de gamle Tulelege, og de dermed forenede Eventyr. Disse tilfidesættes dog gjerne, naar man kan dandse, og dertil have Brændeviin. *Ol*, som mere styrkende, er en Sjeldenhed endog ved Bryllupper. Disse vare sjelden over to Dage. Maden skal under Tjolgningen bæres ind paa Bordet, og Maaltidet sluttet med et Par Vers af en bekjendt Psalme. Hele Matten maa dandses. En Brudgom, som er Ungkarl, skal i Dands med Ungkarle paa Marken gribes af Mand, og en Brud af Kone. Efter lang Strid føres de i Triumph til Brudehuset, og den unge Flok følge nedslagne bagefter. Barselgilder kjendes ikke. Liigkærd bestaae ikkun i et Maaltid til Liigbærerne, og de nærmeste Beslægtede. Liigprædikener ere aldeles af Mode. Staal og Psalmebog maa ligge paa Liiget indtil Laaget lægges paa Kisten, som ikke skeer førend Liigpsalmen til Udbærelse er syngt; under denne maa Liigets Ansigt være ubedækket, hvilket i det mindste har den Nytte, at man kan forvise sig om dets virkelige Død. I øvrigt er Almuen meget tilbøielig at efterabe alt, hvad de see hos Borgerfolk baade i Klædedragt og udvortes Opførsel. Tillader kun Formuen det, kan man ingen Forskiel gjøre paa en Bondesøn eller Datter, og en Borgers Barn. Dette sees ofte i Badmel og hjemvævet Løi, naar hiine vise sig i Silke, fint Klæde, Sirts og Stoffe, ja Gulbringe og Dredingel. Levemaaden er ligeledes. I en rig Bondes Huus ere Speile, Borde, Gardiner og læderbetrækkede Stole; Duun- og Tjersenge; Duge og Servietter; Aqavitter, Viin og Sukkerbrød; Kaffe drikkes ofte to Gange daglig; og ved Fremmedes Beværtning, eller Høitideligheder er ingen Forskiel fra andre Stænder. Herved er dog at mærke: at saa meget den formuende Bonde gjerne udmærker sig ved Klædepragt og yppig Levemaade, saa

Det Egl. norske Vidsselsk. Skr. i 19de Aarh. 2 B. 1 S.

lidet vil han erkjende Pligter fremfor andre af hans Stand, lette Uformuendes Byrde, eller gjøre Biedrag til Almeennytte. Uretfærdigheden angaaer kun det Udvortes, som falder i Dinene, og smigrer Forsængelighed; ubemærket og ved Undergivnes Behandling er ofte lav Nederdrægtighed. Skulle derfor ikke ligesaa meget Politisk, som Moralitet tilraade, at forhøje deres Skatter, som offentlig vise, at de ville være ophøiede over deres Stand, og sølgelig have Fordele, som nødvendig maa være forenede med Pligter. Naar Bonden vil bruge Silketøi, Guldstads og ham aldeles unødvendigt Huisgeraad, da har han og Evne til at betale sin Forsængelighed, eller afstaae den, og anvende sine Fordele bedre, eller samle Skatte, som dog kan komme Efterkommere tilgode. Om de borgerlige Familier gjelder samme Anmærkning; Dissets Klædepragt og Vellevnet overgaae langt, hvad Landets Embedsmænd baade kunne og ville gjøre. Skal derimod frivillige eller paalagte Biedrag ydes til Statens Fornødenhed, Nøbslidendes Understøttelse, eller nyttige Indretninger, ansee de det ikke for Vanære at unddrage sig, eller tegne deres Navne for en med deres Pragtsyge, eller Formue aldeles uforholdsmæssig Sum. Burde ei saadanne betale efter den Levemaade de føre, og den Velstand, hvoraf de prange? Skulde Afgiften da tvinge til fornuftig Indskrænkning, saa vinde de i Moralitet og indvortes Værd; og skulde denne end hos nogle berøe paa Tvang, saa blive dog deres Penge i Landet, og kan med Liden gjøre Nytte. Exemplet virker desuden meget; Mange gjøre for at undgaae indbildt Eftertale Omkostninger, som stride imod deres Tilbøielighed, og ofte overgaae deres Evne. Overdaadigheds Forbud overholdes ikke. Men Overdaadigheds Skat, som ei maatte være ubetydelig, vilde gjøre Daarer vise.

Femte Capitel.

Preceanstalter i Lofoden og Vesteraalen.

I Lofoden og Vesteraalen ere 9 Præstegjælde, hvoraf 5 regnes til Lofoden, og 4 til Vesteraalen. Ethvert Præstegjæld bestaaer af to Sogne under

een Sognepræst, undtagen Dverbergs Præstegjeld, der har tre Sogne. Hvert Sogn har sin Kirke, hvoraf den ene kaldes Hovedkirke, og den anden Anners kirke. Præsten boer ved Hovedkirken, hvor han har beneficeret Præstegaard, hvis Huse han er forbunden at vedligeholde. Her burde vel anføres det Historiske fra ældre Tider om Kirker og Præster. Med al min Umage at samle hertil Materialie, kan jeg Intet derom berette. De ældre Kirkebøger ere forkomne, og de, som findes, indeholde ifkun de ministerielle Forretninger, og melde Intet hverken om Kirke eller Præst. Ofte er ikke engang anført, hvad Aar Præsten har tiltraadt Embedet, og mindre hvad han i sin Tid har udrettet. Noget Navnefortegnelse er mig vel efter Anmodning af Herredsbroderne tilsendt, men da denne lidet vilde interessere, vil jeg hellere fremsætte hvad der er mig bekjendt om ethvert Sognekalds Beskaffenhed, Indretninger, Bestyrelse, og Beboernes nærværende Kultur.

I) Waagens Præstegjeld bestaaer af to Sogne, Hovedsognet Waagen, og Annereet Gimsøen. Det var lige til 1735 et residerende Pastorat under Lødingens Sognekald i Saltens Provstie, og havde vel sin egen Præst, som boede i Kaldet; men Sognepræsten til Lødingen hævdede alle dets visse Indtægter, og viiste ofte derved saa stor hierarchisk Myndighed, at Præsterne i Waagen, som havde Arbeidet og mistede Lønnen, idelig vare misfornøiede og søgte Forslyttelse. Dette skal og have været den første Anledning til, at Hans Egede beslattede at forlade Waagen, og begive sig til et Land, hvor han uden Fornærmelse kunde virke i sit Ka'bd. Ved Kong Christian den sjettes Reser. af 28de Decbr. 1731, skulde vel Waagens, som endeel andre i Rescriptet nævnte Præster „nyde deres Tiende og andre Rettigheder af Jordgods og Herlighed fra 1ste Mai 1731.“ Men Stiftet, som herover skulde gjøre Ligning, fandt dog for godt efter lang Ventilation at lægge $\frac{2}{3}$ af Waagens Tisfetiende under Lødingens Sognepræst, som derfor ingen Embedsforretning har i Waagen, eller noget med Kaldets Bestyrelse og Betjening at gjøre; uagtet Kongen i det anførte Rescript bød: „at Præsterne af Kaldenes Indkomster efter deres Beskaffenhed, og derved faldende Besværligheder proportiona-

iter skulde erholde det, hvoraf de paa sømmelig Maade kunde subsistere
 og leve., Waagens Sognepræst erholdt derfor ikkun den udisputerlige
 Korn- og Fiskekiende, som ydes af Præstegjeldets egne Beboere, en Fier-
 depart af den fremmede Fiskekiende, der i sig selv ikkun udgjør $\frac{1}{2}$, og
 denne atter deelt i 4, bliver af hele Tienden til Waagens Sognepræst ik-
 kun $\frac{1}{8}$, endelig den saa kaldte Fjærfsk eller I Spr. Fisk af hver frem-
 med Fisker, der egentlig kun er en frivillig Gave efter gammel Skik og
 Brug, og bliver ikke af alle ydet, desuden 24 Bog Jordgods, hvoraf
 Kirken nyder den halve Landskyld uden Afkortning. Stiftets Ligning
 blev forfattet i et Dokument under 20de Octbr. 1734, som erholdt
 Kongl. Approbation af 14de Januar 1735, og siden under adskillige
 Dispyter imellem Lødingens og Waagens Sognepræster har været Reg-
 len for de sidste Indtægter. Waagens Præstegjeld har i det Civile altid
 hørt under Løfodens Jurisdiktion, men lige til 1791 i det Geistlige un-
 der Saltens Provfste. Dette forarsagede stor Uleilighed ved Embeds-
 sagers Expedition, da Waagen er adstilt fra Salten ved Vestfjorden,
 som paa denne Kant er 4 Mile bred, og er det første Sted, som modta-
 ger Posten og alt hvad der skal sendes til de øvrige Præstegjeld i Løfo-
 den og Westeraalen. Ved Rescr. af 14de Januar 1791 blev derfor
 bestemt, at Waagens Sogne kald skulle henhøre til det kombinerede Løfo-
 dens og Westeraalens Provfste. I Waagens Sogn er endnu Den Ekraae-
 ven, som kun bestaaer af et Fiskevær, og en matrikuleret Gaard, under
 Saltens civile Jurisdiktion. Dette er saavel til Byrde for Beboerne,
 hvis Bærning maa søges over Vestfjorden, som til Forvirring i det
 Præstegjeld, hvortil de høre; de deeltage i Waagens Rettigheder og For-
 dele, men da de ere udenfor Jurisdiktionen blive de frietagne, og frie-
 tage sig selv for de offentlige Pligter, som hvile paa Menigheden. Lo-
 Gaarde, som henhøre til Lødingens Menighed, have derimod Bærning i
 Waagens Sogn, og staae under Løfodens civile Jurisdiktion. Dette
 kunde dog lettelig forandres dertil at ethvert Sted maatte lægges under
 den Jurisdiktion til hvilken det hører, og den simple Regel følges: ad

Dele af et Heelt ikke bør adskilles. Baagens Hovedkirke er af nye op-
 bygget 1798, og saaledes vedligeholdt, at den ikke trænger til Repara-
 tion. Hensigten med dens Opbyggelse var ikke den gamle Kirkes For-
 faldenhed, thi denne blev 1799 flyttet til Væhrøe, og der opsat til Hve-
 vedkirke; men, at den Mængde Almue, som om Vinteren søger Kirken,
 kunde faae et rummeligere Samlingshuus. Denne Hensigt er saa lidet
 opnaaet, at uagtet intet Rum i Kirken er ledigt, og tre Pulpiturer ere
 indrettede, staae dog ofte Hurdrede Tilhørere udenfor Binduerne i godt
 Veir, eller i ondt Veir maa gaae tilbage. Kirken er meget lys og reens-
 lig; efter Jisseriets Slutning om Baaren vadskes Gulv og Stoele, Støv
 og Ureenlighed bortseies, og Ornamenteer pudses. Tre Lyskroner af Mes-
 sing, to middelmaadige Klokker, Kalk og Disk af Sølv indvendig og ud-
 vendig stærkt forgyldte, en guldbroderet Messehagel af rødt Fløiel, og
 en smuk Daabfund af Træ ere dens Prydelse. Af Oldsager eier den
 intet. Nogle Tavler pryde Væggene, hvoraf een giver en Navnefor-
 tegnelse uden Aarstal paa 20 Præster, som have betjent Baagens Sog-
 nekald fra Reformationen til nærværende Tid. Af disse er Just Giebbs-
 sen den første, hvis Bryllbillede med adeligt Vaaben, hvori en Svane
 staar med et Kors ovenpå og Alterhorn, paategnet Aar 1534, særskilt haves.
 Om hans Eftermand Jens Christensen anmærkes, at han havde til Egte-
 med den sidste katholicke Præstes Datter til Lødingen. Den mærkværdige Hans
 Egede er den femtende i Tallet, men ikke engang anmærket, i hvilket Aar
 han forlod Baagen. Om hans Eftermand Elias Schønning heder det,
 at han fik Dienden til Baagens Kald, som da blev frit fra at fortere
 Lødingen. De øvrige ere: Sigvard Kildal, en resskaffen Præst,
 som og særdeles ivrig for Ungdommens Underviisning, som først indførte
 den offentlige Katesisation i Kirken, og gjorde Læsning almindelig, der
 forhen var meget forsømt. Hans lange Emedstid fra 1740 til 1771,
 i den Tid han ligesaa æret som elsket af Baagens Menigheder, der endnu
 med Ærbødighed nævner hans Navn. Christen Flye var en sagtmodig
 og blid Mand af svag Helbred, som lidet formaade til den Aktivitet, der udfors

200 Dres af en Præst i Baagen; han døde 1780. Ole Hjort, en Islænder,
 201 var uordentlig i sit Levnet, og nedbrød selv, hvad han ved gode Talegæ-
 202 ver opbygte; han blev forsløttet til Rødøen 1789. Mathias Wonsach
 203 Krog er den Lyvende, som 1798 blev befordret til Orlandet ved Tron-
 204 hjem; hvorfra han 1804 blev ophøiet til Biskop over Nordland og Fin-
 205 marken, og fik Alstahoug Sognekalb i Helgelands Provstie. Dennes
 206 Eftermand blev jeg, som tiltraadde Baagens Sognekalb i Mai 1799, og
 207 har forhen tjent i Nordland fra April 1784. En anden smukt malet
 208 Tavle forestiller en Mand i sorte Klæder med vid Halskrave og løftet
 209 graat Skjæg, holdende paa Vagtsiden af høire Haand et nyelig slukt
 210 rygende Lys, for hvilket ligger en opslagen Bog, og i venstre Haand en
 211 Wandringsstav. Paa Tavlens fire Sider staae med forgyldte Bogstaver:
 212 „Herunder ligger ærlige og velfornemme Mand, Simon Zindelson, bar-
 213 nefød i Sæbye af ærlige og ægte Forældre Aar 1589, døde Aar 1647.,,
 214 En tredie Tavle forestiller en Mand med smal Pibekrave, holdende i den
 215 ene Haand et Kors, hvorpaa den Korsfæstedes Billede er malet, og læg-
 216 ger den anden paa et Dødninghoved. Nedenunder staaer: „Herunder
 217 ligger begravet ærlige Mand Boe Jensen, fød udi Danmark, udi Kol-
 218 lan; med tvende hans Børn Aar 1559, ætatis 36.,, En fjerde Tavle
 219 forestiller med friske Farver Christi blodige Hudstrygelse med Aarstal
 220 1762. En femte, smagløs tegnet, afmaler Valthafars Gjestebud og den
 221 skrivende Haand. Nogle Dyrstbilleder uden Navne og Aarstal skal efter
 222 Eigende betegne Biskopperne Peder Krog, Hagerup og Harboe. En stor
 223 smukt malet Tavle indeholder et kort Levnetsløb af Amund Zinsen, Di-
 224 visionschef for Baagens Kystværn, Gjestgiver og Eier af Gaarden Helle,
 225 som døde i Juli 1810. Ved Tavler i Kirken at bevare Afdødes Minde
 226 er baade til Prydelse, og af længere Varighed, end Epitaphier paa Gra-
 227 vene, der deels snart forsvinde, deels itkun vedligeholde sørgmodig
 228 Tænke om Død og Forraadnelse, naar en med Smag udziret Tavle i
 229 Kirken giver glad Forestilling om Indvielse i de Saliges Menighed, og
 230 ophøier Sjelen til vort Samfunds store Haab. Kirkegaarden er nogle

Skridt fra Kirken og omgjerdet med Sprinkelværk, som blev forfærdiget
 1807. Derpaa er et Liighuus til at indsatte Liig om Vinteren, og ved
 ordentlig Gravning, Rensning og Gravens Besaaing med Blomster-
 frøe er den en Prydelse for Præstegaarden, og estertænk som Beskuelse
 for alvorlige Menneſter. Et kort Stykke fra Præstegaarden er Skolehu-
 set bygget paa en frie Høi. Dette bestaaer af to rummelige og lyse
 Stuer med Dørværelser, Fordør, Kjøkken og Spisekammer. Her boer
 Skoleholderen, som tillige er Kirkesanger, og modtager til alle Aarets
 Løder de Børn, som have Leilighed at opholde sig nogetid i Skolen til
 Underviisning. Præstegaardens Huse ere ved anvendte betydelige Re-
 parationer i god Stand. Jorden skylder en Bog, og giver kun Græs
 til 6 Køer, 1 Hest og 30 Faar. Den kan ikke besaaes formedelst Mæng-
 de af Sne, der ikke gaaer bort førend sidst i Juni. Gaarden mangler
 Skov, hvorfor Brændet deels bestaaer i Løv, deels med stor Bekost-
 ning maa kjøbes fra Lysfjorden under Lødingens Præstegjeld. Reisen
 til Anneret Gimsøen beløbet $2\frac{1}{4}$ Mile. Touren er aaben for Vestfjor-
 den, og medfører ofte Fare og Besværlighed. Gimsøestrøm, som maa
 passeres, er og til Hinder naar Modstrøm træffes, som ikke altid kan
 undgaaes. Gimsø Kirke stod forhen paa Gaarden Benje; men da den
 var aldeles forfalden, og af nye skulle opbygges, blev den efter Kongl.
 Bevilgning af 28de Januar 1800 henflyttet til Gaarden Canne, hvor
 den blev færdig om Høsten 1801, og er een af de smukkeste Kirker i
 Provstiet. Den er lys og rummelig, har ingen Zirater, men er ret ind-
 rettet til et behageligt Samlingshuus for andagtsfulde Christne. Guds-
 tjenesten holdes der altid to Dage efter hinanden, Lørdag og Søndag,
 og skeer efter Veirets Beskaffenhed hver tredie eller fjerde Uge. Skole-
 holderen er tillige Kirkesanger. Han har intet Skolehuus; men da han
 beboer en god Børelgaard i Nærværelse af Kirken, holder han selv en
 Stue for de Børn, som indfinde sig til Underviisning.

Blanding af mange Fremmede, som for Zisteriets Skyld have ned-
 sat sig i Baagen, har haft en gavnlig Indflydelse paa Almuen til at fore

drive gammel Overtroe, og indbildt Trolddom, men og avlet en vis Libertineraand, der i bedre Tider udartede til Drukkenskab og Udsvævelse. De sidste 7 Trængselsaar har vel temmelig indskrænket denne Last, og foreøget Hoiagtelsen for den udvortes Gudsdyrkelse, og dermed forenet Sædelighed, dog er det at befrygte, at den tilvorende Ungdom, som af Mangel paa Kost og Klæder ikke kan føge Skolen, eller erholde nogen Dannelse, vil lægge uovervindelig Hindring for det Godes Fremgang. Mange udmærkede sig allerede baade i Læsning og Skrivning, og endstjout de vel endnu efter Omgang møde til Catechisation om Løverdag paa Skolen, og om Søndag i Kirken, saa savne de dog den ordentlige Skoleundervisning, der foruden at oplære Forstanden har en mærkelig Indflydelse paa Sædernes Dannelse, og den udvortes Opførelse. Almuen er ellers af et velvilligt Sindelag, og modtager gjerne Overbeviisning, som dog Vaner, Tankeløshed og hyderlig Armod ikke altid lader komme til Udførelse. De borgerlige Familier i Baagen fortjene især den Roes, at de fremfor andre i dette Fogderie have udmærket sig ved at biedrage til det Offentlige og nyttige Indretninger. Hertil hører foruden Lærembedet, Forligelseskommissionen, Bygdekommissionen, Sogneselskabet, og Magazinvæsenet, hvilket tilhobe i dette Provstie staaer under Præsternes umiddelbare Bestyrelse. Forligelsesvæsenet blev oprettet 1797, og har vilst sin velgjørende Indflydelse deels til at afværge Had, Uforligelighed og Selvhavn, deels til at udbrede Dplysning om Landsloven og Borgerpligt, og deels til at forebygge de for Moralitet og Belsærd lige skadelige Processer. Forligelseskommissairen har herved Leilighed at berigtige mange vrange Begreber og opvække Tanker og Følelser, som ofte strax vise deres Virksomhed, og blive gavnlige for det øvrige Liv. I de 17 Aar, jeg har bestyret Forligelseskommissionen har jeg havt 800 Sager under Behandling; omtrent $\frac{1}{3}$ ere ikke blevne forligte; men dog faa ved Retsen forfulgte, og om det skede, da med en Moderation, som havde sin Grund fra Forligelseskommissionen. Bygdekommissionen, der beskæftiger sig med Skole- og Fattig-Væsenet, blev i alle Præstegjeld i Provstiet

ordnet 1800. Dens Nytte er: at gjøre Menighedens Repræsentanter, som ere dens Medlemmer, bekendte med disse Indretningers Beskaffenhed og Bestyrelse, og derved udbrede Almeenaand, som kjendelig har viist sig ved alt, hvad der ved Bygdekommissionen beslattes og foretages. Paa Skoleforanstaltningen hvilede forhen almindelig Ubillie, og fattiges Forsorgelse ansaae man bedst at overlade til Enhvers Behag. Beclere og Landstrygere havde derfor frie Adgang. Gamle, Syge og Forladte bleve derimod hjælpeløse. Vel bestyrede Bygdekommissioner have lagt Grundvold til Skole- og fattig-Kasser, som forhen kjendtes kun af Navn, og vakt Interesse for Indretninger, hvis Hensigt er Menighedens fælleds Gavn. Efter sidst aflagte Regnskab 1813, havde Baagens Skolekasse en staaende Kapital af 600 Rdl., og i Kassen 18 Rbdl. 48 $\frac{1}{2}$ S. N. B. Dets fattigkasse: staaende Kapital 700 Rdl., og i Kassen 8 Rbdl. 7 $\frac{1}{2}$ S. N. B. For Almuens Gavn er en særskilt Bygdekommission. Dets Skolekasse beløb 1813 staaende Kapital 400 Rdl. og i Kassen 25 Rbdl. 90 $\frac{1}{2}$ S. N. B. Dets fattigkasse har ei fundet en hverve Fond. Kassebeholdningen var 3 Rbdl. 27 $\frac{1}{2}$ S. N. B. Disse Regnskaber blive varligen aflagte, reviderede af Herredsprosten, og desuden af Biskopen. Deres Beløb for sidste Aar skal nedenfor ved et hvert Præstegjeld blive anført. Sogneselskabet er en Frugt af det kongelige Selskabs Bestræbelser for Norges Vel. Det tog sin Begyndelse for Baagens Præstegjeld den 1ste October 1811 med 10 kontribuerende Medlemmer, hvoraf 4 tillige ere Medlemmer af det kongelige Selskab. Desses ikke ubetydelige Subskription er bleven anvendt til at forsyne fattige Hjertere med Kost og Hjertedskab, og ved sinnaa Præmier at opmuntre Huuslid, Jorddyrking og nyttig Virksomhed. Pengesæsets Forandringer ere dog en stor Forhindring for dette Selskabs Hensigter, der vil berøe paa mildere Tidens Oplevelse. Bygdemagazinet har til Hensigt at forsyne Præstegjeldet med et Dplag af Sædfrø, der kunde tjene til Ablaas for Almuens om Baaren imod Tilbagebetaling med et bestemt Overmaal om Høsten, og derved vore til at blive en Tilflugt i paakom-

mende Tilfælde mod Hungersnød. Prøvet Mangel erkjendte snart Nødvendigheden heraf. Men da de Fleste havde Mangel paa Fødekorn, end lige paa Sædkorn, blev i November 1813 ikkun subskriberet $11\frac{1}{2}$ Td. Sædkorn, som dog dette Foraar blev tilveiebragt, og den største Deel deraf udlaant, som har haaret god Frugt, og forhaabes tilbagebetalt, for at blive til større Nytte næstkommende Vaar.

Foruden det Anførte paaligger endnu Waagens Sognepræst, at han nødvendig maa være Herredsprovst, da han boer beleiligt for Expeditioners Modtagelse og Omsendelse i Provstiet; dernæst, at han som Postsaabner maa modtage og expedere Bieposterne, som fra Waagen afgaae til Hassel i Westeraalen, og til Burnæs i Lofoden, og derfra samles i Waagen til Afsendelse med Posten fra Stegen, hvor de først naae Hovedposten, som gaaer til Bodøen; endelig, at han efter sin Stilling ei kan unddrage sig fra adskillige private Kommissioner, særdeles ved Fiskeriendens Hævelse og Fordeling; samt i Fiskeriets Tid idelig sysselsættes med den fiskende Almue, og deres indbyrdes Tvistigheder. Ved hvilket alt det neppe kan synes ubilligt, at Kaldets udeelte Indtægter, som dog allene beroer paa Fiskeriets Held, bleve Waagens Sognepræst tillagte. Saalange den nærværende stærke Afgiøst til Rødingen vedvarer kan Waagens Sognekald ei ansættes høiere end 800 Rdlr.

2) Borge Præstegjeld grændser til Waagen, og bestaaer af to Sogne, Hovedsognet Borge, og Annexet Balberg. Hovedkirken Borge blev Aar 1797 afnye opbygget, men ved et Stormveir i Januar 1798 kastede gandske overende. 1799 blev den paanye opbygget, og forarsagede baade herved, og ved Transportens Vanflælighed af Materialier mange og store Bekostninger. Den behøver atter endeel Reparation, hvortil Stormveir er Aarsag, som aarlig ved Kastervind imellem Fjeldene beskaadiger Bygninger. Ved Henstand vorer altid Bekostningen, som itide og aarligen kunde være af ringe Betydning. Balberg Kirke, som ligger en Mil Fjeldvei fra Borge, tilhører Almuen selv, som gjerne forærede den til Fondet, naar den blev frietaget fra Kirkens Vedligeholdelse.

Den er liden, men i god Stand, og trænger for nærværende ikke til Reparation. Borge Præstegaard er 1796 smukt opbygget af Sognepræsten Henning Jrgens, og anlagt paa en Høi lige over for Kirken. Den har en viid og skjøn Udsigt, og er en Prydelse for Stedet; men Dyrkingen er allerede af Stormveir meget spækket, og kan ikke blive af Varighed. Præstegaardens Skuld er to Bog; den er i de sidste 20 Aar ikke bleven besaaet, hvortil Aarsagen er: at den er omgivet med Fjælde og Bænde, som giver en kold Luftkreds, der holder Sne og Is længe om Foraaret, og forarsager tidlig Frost om Høsten. Gaarden har derimod en ypperlig Jædrikt, og rig Høeasling, der giver Zoer til 20 Køer, 3 Heste og 60 Faar. Det beneficerede Gods beløber 18 Bog, 1 Pd., 18 Mk. De præstelige Indtægter ere i det højeste 500 Rdlr. Borge Præstegjeld har ikke Fiskevær, som søges af fremmed Almue, dog er Kysten fiske- rig saavel i Balborg Sogn, der støder mod Vestfjorden, som paa den nordre og vestre Side, der ligger for Nordsoen. Elve og Bænde, som have Kommunikation med Havet, give skjønt Karfiskerie. Borge Præstegaard ligger $\frac{1}{2}$ Mil fra Havet midt i Fjeldbygd, og kan dog igjennem Strømme med temmelig store Baae befahres fra den nordre Side ved Borgevær, og har Fiskerie af Havet ved dens egen Grund. Paa dens sydvestlige Side er en Åbning ved Strømme og Elve fra Napstrømme lige til $\frac{1}{2}$ Mil fra Præstegaarden, der ligeledes giver godt Karfiskerie. Ellers ligge mange Gaarde i Borge Sogn temmelig langt fra Havkysten, der især om Vinteren ved dyb Sne og tilfrosne Bænde forarsager baade Fare og Besværlighed at søge Fiskeriet, som dog er Indbyggernes fornemste Næringsvei. Qvægavl drives, saavidt mueligt er; en ikke ubetydelig Deel Smør, Talg, Slagteqvæg og Ost bliver aarlig afhændet. Indbyggerne ere et tarveligt, kraftfuldt og noisomt Folk, der i Lofoden har bevaret meest national Charakter, fordi det er en Sjeldenhed, at nogen af fremmede Sogne der boesatte sig. Klædebragt, Lovemaade, og udvortes Opførsel har derfor endnu et vist Eldtidspræg, som udmærker dette Sogns Beboere fra andre Sogne. Hjemvirket Lvi af egne Aars

Lid Klæder for det meeste begge Kjøen. Mælk, Ost og Jist er deres fornem-
 ste og næsten eneste Epise. Brød nydes lidet, uden om Vinteren, naar
 Melken fattes. Deres hele Væsen er trofslydlig og ukonstlet. Saa elskvær-
 digt dette er i sig selv, saa medfører det en temmelig Grad Enfoldig-
 hed, der hænger ved Dyertroe og gamle Sædvane, er uvillig imod be-
 dre Oplysning, overlader alt til Naturen, og forbliver i en Dorskhed,
 som ofte, endskjønt uden Bevissthed, beskjæmmer Fornuft og Sædelig-
 hed. Endog 1794 var der til Thinge en ordentlig Herceproces, hvor en
 gammel Kone paa 70 Aar blev angivet for et Slags Troldom, kaldet
 Mara, hvis Virkning er: at paaføre eller afgynde Sygdom fra Menne-
 ssker og Dyr. Mara er den gamle Murue, eller de Danskes Maren,
 som rider Golt om Natten, og er en Green af Sprindelsen til al Troldom,
 som er Hævnelyst, eller at gjøre ondt. Udsaldet blev, at Konen selv
 tilstod, at hendes hele Kunst bestod i nogle Formularer, hvortil hun selv
 og andre satte overtroisk Lillid. Dette Maravæsen er endnu ikke gands-
 ke udryddet i Borge Sogn, men holdes hemmeligt for at undgaae Dil-
 tale. Huusholdning og Levemaade har Levning af nomadisk Raahed, og
 viser sig hos Nogle indtil Uffelthed. Plump Striethed tilkjendegiver et fast,
 men ubøieligt Gemyt, der er ligesaa paastaelig i sine Fordringer, som
 udholdende i Arbeide, og taalig under Byrder. Præstehistorien gaaer
 ikke længere end til 1750, og nævner til 1790 6 Præster, hvoraf ikkun
 Jonas Eidenius blev forflottet til Lødingen 1771. De øvrige ere efter
 saa Lars Bekkening døde i Kaldet. Det er altid skadeligt for en Menig-
 hed ofte at skifte Præster. Ube kjendtskab med den individuelle Forfat-
 ning, Oplysning, Sæder, Skikke stifter med al redelig Flid ligesaa meget
 ondt, som godt. I det mindste bliver det særskilte, som har størst Ind-
 flydelse paa Landsdannelse, uberørt; og Fordomme, Vankundighed,
 og Laster kan ubemærket tage Overhaand. Henning Jrgens, som har
 betjent Borge Sognekald fra 1793, har derfor havt bedst Leilighed til
 Embeds Virksomhed, og i Henseende til udvortes Orden, og offentlig
 Bestyrelse udmærket sig ved Iver og Nøiagtighed. Hans Bestræbelser

fer Skolevæsenet have ikke været heldige; det omgaaende Skoleholberie har afløst sig selv, da Enhver formedelt Jattigdom undslaaer sig for at modtage Skoleholderen i deres Huus; og til fast Skoles Opbyggelse mangler den fornødne Understøttelse. Den offentlige Katechisation i Kirken drives med Flid; men da den huuslige Opdragelse forsømmes, og mange Børn ei begynde med Læsning førend de ere 12 a 16 Aar gamle, saa faaer Legemet sin Styrke, førend Fornuften begynder at yttre sig, og Bane og Fordomme blive til en anden Natur. En stor Deel Ungdom opvorer derfor i Bankundighed, og vænnes saaledes til det dyriske Liv, at al Umage, som siden, især under Konfirmationen, anvendes, er spildt og forgjeves. 1805 vare endnu Karle i Borge Præstegjeld paa 20 a 30 Aar ukonfirmerede. Efter sidst afslagte Regnskab for 1813, var Borge Skolekasses Pengebeholdning 21 Rddlr. $\frac{1}{2}$ S. R. B. Fond eier den ikke. Præstegjeldets Jattigkasse var reent udtømmet. Forligelseskommissionen er først for to Aar siden kommen under Præstens Bestyrelse; andre offentlige Indretninger gives ikke i dette Kald, som haade i Henseende til Stedet og Levemaaden er for isoleret til at forenes i Samsunds adlere Forbindelser.

3) Burnas Præstegjeld bestaaer af Hovedsognet Burnas og Inneret Hoel. Disse Kirker ligge kun $\frac{1}{2}$ Mil fra hverandre, og give den bekvemeste og korteste Annerreise i dette Provfte. Burnas Hovedkirke blev 1802 nedrevet formedelt en ved Stormveir foraarsaget Skjevhed i Bygningen, og paa nye opsat med adskillige Forbedringer i Dømmer og Indredning. Kirken har intet Mærkværdigt at fremvise hverken i Henseende til Kunst, Oldsag eller Værdie. Hoels Innerkirke blev af nye opbygget 1806. Burnas Præstegaard er af Skjuld 3 Bog. Den er ikke dyrket i Forhold til dens Udstrækning. Udsæden er 2 Tdr. Byg, og af Høavling fødes 16 Køer, 2 Heste og 50 Faar. Kaldets Indtægter overstige neppe 700 Rddlr. Det beneficerede Gods beløber 11 Bog 1 Pd. Under Præstegjeldet horer to Tissevær, som søges af en stor Deel fremmed Almue, af hvilke Præsten har sin fulde Deel af Tienden, foruden Tjersist, der

er en gammel Offergave af Fiskere til Stedets Præst. Almuen i Burenæs Præstegjeld er udmærket ved en vis udvortes Kultur, der før 1807 udartede til en Klædepragt og Overdaadighed, som Livens Trængsel velgjørende har standset. Værfjerhed virker der meget til huuslig Orden og Børns Opdragelse. Oplysning, Tænkfømhed, Anstand i Opsørsel give dette Sogn kjendelige Fortrin for de næstgrændsende. Gode Fiskerier, ei ubetydelig Kornavling, fordeelagtig Dvægdrikt gave Leilighed til Vellevnet, som altid har en stor Indflydelse paa Tænkemaade og Forhold, og forædler Manden i samme Grad, som den er frie fra trykkelige Bekymringer for Livets Fornødenheder. Adskillige Fremmede have der boesat sig, og disse medbringe altid noget, som ved Exempel og Meddelelse biederager til Almuens Dannelse. Kaldet har og længe beholdt sine Præster, hvis lange Betjeningstid gav dem Leilighed til det egentlige Sjelesørger-Embedet, der baade ved den offentlige Underviisning og den særskilte Bestyrelse er for en Meenighed af uberegnelig Nytte. Ved speciel Belsendtskab individualiseres saaledes Alt, at den Rettskafnes Bestræbelser aldrig spildes, naar derimod Talegaver, Lærdom, Virksomhed, som ei passe til Tid og Sted, ofte Intet udrette. Fra 1698 til 1796 have i Burenæs Sognekald ikkun været 4 Præster, af hvilke, foruden den i Lægevidensskaber berømte Eril Gerhard Schytte, Meenigheden med uforglemmelig Høiagtelse nævner Hans Gartner, som blev hans Eftermand 1776 og døde 1795. Denne ved Sagtmodighed, Gudsfrugt og exemplarisk Levnet udmærkede Lærer havde saaledes vundet Almuens Tillid, at hans Forestilling altid var en ubrødelig Lov for deres Forhold. Fra 1796 har Hans Christian Westervaldt betjent Kaldet med en Orden, Nøiagtighed og Flid, som gjør hans Rettskaffenhed Værd. Præstegaardens Huse har han med stor Bekostning deels istandsat, deels afnye opbygget. Forligelseskommissionen har fra dens Oprettelse 1797 under hans sagtmodige Bestyrelse stiftet Nytte. Bygdekommissionen har virket med Held især til Fattiges Forsørgelse. Efter sidst afslagte Regnskab 1813 var Burenæs Fattiggaffes Beholdning 14 Rbd. 37½ Sk., og Klo-

lekassens 42 Rbd. 52 $\frac{1}{2}$ R . Fond har Ingen af disse Kasser, hvilket he-
 ler ikke er mueligt, naar intet Legat skeer, da Kaffernes smaa Indtæg-
 ter neppe ere tilstrækkelige til at bestribe deres aarlige Udgifter. Sko-
 lekassen blev 1812 aldeles udtrømmet ved et paa Præstegaarden opført
 Skolehuus, og uagtet Kancelliets Resolution af 14de Juli 1810 bevilgede
 hertil af Fondet 300 Rdlr., bleve dog samme ikke udbetalte førend i
 Juni 1812, da Pengesæsenet allerede var faldet, og Materialier saa
 dyre, at Huset ei kunde istandsættes, hvorfor det endnu mangler Ind-
 redbning, og venter paa mildere Tider for at fuldbyrdes til dets Be-
 stemmelse. Skolen er derfor ikke kommet i Orden, og det i Bygden
 omgaaende Skoleholderie reent ophørt. Bankundighed ville følgelig have
 taget Overhaand, om ikke deels Præsten med overordentlig Flid havde
 antaget sig Ungdommens Underviisning, deels Forældre ved den huuslige
 Opdragelse understøttede saaledes hans Iver, at Skolens Savn i Hen-
 seende til bogstavelig Kundskab neppe fornemmes; thi det er en i flere
 Meenigheder herskende Lænkemaade, at hvor der er et ordentligt Skole-
 væsen, bekymre Forældre sig lidet om deres Børns Underviisning, og
 lade samme allene beroe paa Skolen. Fattes derimod denne, og For-
 ældre selv ikke ere vankundige, forsømme de sjelden deres Børn, som
 altid vinde meest ved daglig Øvelse, uden hvilken endog den bedste Sko-
 leunderviisning bliver frugtesløs. Sognepræsten til Burnæs er Post-
 aabner for de 4 Præstegjeld i Lofoden, og da Posten ikke gaaer længere
 end til Burnæs Præstegaard, og derfra retournerer til Baagen, saa maa
 han besørge Brevene omsendte, og staae i Forskud for Porto, hvilket
 medfører vidløftig Korrespondentse og Hazard ved usikre Leiligheder.
 Ofte har det været i Forslag, at Posten burde gaae lige til Mofstøen;
 men Bekostningen er formodentlig heri til Hinder. Foruden anførte
 gives ingen offentlig Indretning i Burnæs Præstegjeld, og da Fiskeriets
 Mislingelse i de sidste Aar har i Forening med Dyrtid, Missvært og Jæ-
 gers fiendtlige Betsvælske udbredet Armod, saa er det høilig at befrygte,
 at denne forhen velhavende Menighed vil nedsynke til den nedrige Egen-
 nyttrigheds mangehaande Kasser.

4) Flagstad Præstegjeld udgjør to Sogne; Hovedsognet Flagstad og Anneret Mossenæs. Hovedkirken er bygget 1780, og pyntelig malet indvendig, hvilket er ligesaa meget til Reenlighed, som til Prydelse, og et ofte forgjeves paaanket Savn ved Kirkerne i dette Proovstie. Mossenæs Annerkirke er afnye opbygget 1809, men ikke gandske fuldfærdiget, hvilket ved Henstand vil foraarsage betydeligere Bekostning. Præstegaarden Flagstad er vel bebygget, skyder 4 Bog, og har en frugtbar Græsning, der giver Tøer til talrig Fæddrivt. Ugeren lykkes sjelden, da Korret ikke bliver modent formedelst jevnlig Taage af Havet, der om Høsten idelig foraarsager fugtigt Veir. Annerreisen til Mossenæs udgjør $1\frac{1}{2}$ Mil, der gaar igjennem Sundsstrøm, hvorfra til Mossenæs er en skarp Tour, som er aaben for Vestfjorden. Ved Sund, Mossenæs og flere Fiskevær i Flagstad Præstegjeld har ofte været rige Fiskerier, der betydelig forøgede Kaldets Indtægter. I de sidste to Aar har Fiskeriet været meget ringe. Efter Middeltal kan Kaldets Indtægter ei anslaaes høiere end 600 Rdlr. Af beneficeret Gods er det kun tillagt 6 Bog 12 Mk. Beboerne i Flagstad Sogne ere i Almindelighed raag og udannede og bære kjendelig Præget af det Fiskeværden, hvorfra de nedstamme. Egennytte, Trættekjerhed, slavisk Aand og Driftsældighed behersker dem. Det fordeedlagte Fiskerie har ikke lokket mange Fremmede der at boesætte sig. Nøgne Fjelde, Storm og Taage gjør ei allene Stedet ubehageligt, men de bedste Gaarde bestaae og kun af Havsand, som en tynd Græstørv bedækker, og følgelig ei kan lønne Algerdyrkerens Nøie. Beboerne ere derfor i egentlig Forstand Indfødte, og kjende ikke andre Sædvaner og Skikke, end de, som have sin Grund i det sløvgjørende Fiskerie og dets Tryllekunst. Kirkebogen er først begyndt 1792. Fra ældre Tider findes hverken Kirkebog eller noget offentligt Dokument. Mundtlig Fortælling har bevaret nogle ældre Præsters Navne, om hvilke intet Bibevarligt er at berette. Fra 1801 er Kaldet besjent af Johan Strachen Vestervaldt, der som Lærd i Skolevidensskaber, og Philosoph i Aand og Levemaade, er udmærket blandt Proovstiets Geistlige. Hans Lærem-

thode er for abstrakt for hans Auditorium. Dog er han for Ungdommen en flittig og lærerig Catechet, og har til dens Nytte afstaaet en Stue paa Præstegaarden, hvor Skoleholderen, som tillige er Kirkesanger, boer, og nyder Joer af Præstegaarden til 2 Køer. Bygdekommisjonen staaer under Præstens Bestyrelse, efter hvis Regnskab for 1813 Flagstad Skolekasse havde i Beholdning 25 Rbdl. 39 $\frac{1}{2}$ S., og Fattigkassen 8 Rbdl. 45 $\frac{1}{2}$ S. Forligelses-Kommisjonen har fra dens Oprettelse ikke staaet under Præsten, hvorved den har tabt sin moralske Indflydelse til den Sindsstemning, som virker meest til Hensigtens Opnaaelse af denne ypperlige Indretning. Andre almennyttige Foranstaltninger gives ikke i dette Præstegjeld, og kan neppe ventes; thi uagtet der ere Familier af Velstand, ja af Rigdom, er Lønemaaden saa lav, at ethvert Bidrag til det Almindelige finder Modstand. Til Menighedens egen Skolekasse yde rige Gjestgivere for hele Aaret 2 a 3 Mk., og det for deres hele Familie. Til Fattigkassen kjende de intet Bidrag, uagtet Rancellie-Resolution af 12te August 1806 har befalet Kollektbøger, hvori enhver Familie i Sognet skal tegne sig for et vist aarligt Tilskud. Dette er endnu ikke bleven ydet, uagtet Revisionen aarligen har paaansket denne Mangelspost i Bygdekommisjonens Fattigkasse-Regnskab. I Annerfognet Moskenæs gives dog een Kontribuerende Medlem af det Kongelige Selskab for Norges Vel; flere havde Formue baade dertil, og at oprette et Sogneselskab, der ved klækkelige Bidrag ville blive af stor Nytte til at ophjælpe Fiskeriet, belønne Huusslid, udbrede liberal Handelsmaade, Uedruelighed og Sædelighed, og forbedre Børnecopdragelsen. Et Bygdemagazin er og dette agrelose Præstegjeld nødvendig. Hertil kunde foruden frivillig Subskription paalægges en vis aarlig Afgift af hver Fiskeled paa 30 Bog, hvoraf uden Byrde kunde svares 2 Bog, af 60 Bog 4, o. s. v.

- 5) Vårhøe Præstegjeld er det yderste i Lofoden og adskilt derfra ved Mossøe Strøm. Vårhøe selv udgjør Hovedfognet, og Den Røst, som ligger 3 Mile derfra i det aabne Hav, Anneret. Vårhøe Hovedkirke er den

gamle Baagens Kirke, som 1799 blev fløttet derhen med Altertavle og Alabastbilleder fra de Catholikes Tid. Den er for stor for Bårøe Menighed, og havde fortjent et andet Sted. Annerkirken Røst er neppe 30 Aar gammel, og saavidt mig er bekendt, i god Stand. Bårøe Præstegaard, som egentlig kaldes Nordland, ligger 6 Bog; det beneficierede Gods til Kaldet beløber 8 Bog. Sognekaldet har sin Tiende, og desuden et aarlig Tillæg af Kirke- og Skolefondet af 110 Rdl. Dog kan Indtægten i det Hele ikke ansættes for høiere end 300 Rdl. Lærdelig Levemaade paa et af Fremmede ubesøgt Sted, fordeelagtig Fædrikt, tildeels Kornavling og rigelig Fiskerie, har dog altid givet Præster god Udkomme i Bårøen, og mange værdige Mænd have der endt sine Dage, uden at søge Forslømmelse. Almuen i Bårøe og Røst har derfor i Religiositet, Sædelighed, opsøgt Aand og ædel Frihed, et stort Fortrin for Flakstad og Moskenæs Sogne. Vinterfiskeriet har i en Række af Aar mislinget; men Sommer- og Høstfiskeriet altid givet rigelig Næring. De faa Beboere ere for den største Deel Velstands Folk, hvis Antal ei allene er ufornindstet i de tilbagelagte Trængsers Aar; men de have endog mindst følt Trængsels sørgelige Aar, og neppe kendt den yderlige Mangel, som indtil Hungersnød har trykket andre Sogne. En Mængde Aar forsyne Indbyggerne med al den Uld, som de til Klæder behøve; denne blev forhen solgt, men Huusfliden har lært en bedre Anvendelse til stor Besparelse paa Udgifter. Dværgavl afgiver hvad de fleeste Huusholdninger kræve. Fiskeriet er aabent til enhver Tid af Aaret, som kun enkelte Dage ved Stormveir forhindres. Paa Den Røst findes en Herlighed i den Mængde Fjær, som indsamles af Fuglen Lund (Alcaarctica) der ved afrettede Hunde trækkes ud af Reder, som de grave dybt ind i Fjeldets Jordgange, og ihjelslaaes. Indbyggerne paa Bårøe og Røst ere derfor ved deres Fornødenheders lette Tilfredsstillelse et lykkelig Folk, der i tilfreds Nøisomhed tilbringe deres Liv, og følgelig have aabent Hjerte og Sands for al den Aandsdannelse, en værdig Præst mere ved Raad og Formaning i daglig Dmgang, end ved offentlig Tale kan

biebringe dem. Forligelseskommissionen staaer under Præstens Bestyrrelse; og ligeledes Bygdekommissionen, efter hvis Regnskab for 1813 Skolekassen havde i Beholdning 38 Rbdl. 56 $\frac{2}{3}$ S. Bæhrøe Fattigkasse 6 Rbdl. 65 $\frac{1}{3}$ S., og Røst Fattigkasse 6 Rbdl. 47 S. Fra 1805 har Jonas Kirsebom Dahl betjent Bæhrøe Sognekald, og gjort sig fortjent saavel ved Orden og Nøiagtighed i Expeditioner, som ved Omsorg for Skolevæsenet, der har en Skoleholder i hvert Sogn, som til bestemte Tider samle Ungdommen til Underviisning. Selv er han en god Catechet og vaager med Føer over Læreembedets værdige Førelse. Han er kontribuerende Medlem af det Kongelige Selskab for Norges Vel, og har ligeledes dertil formaaet Gæstgiveren i Bæhrøe. I Norges mindste og yderste Sognekald tæller altsaa Selskabet 2 Medlemmer, som i rigere Sogne aldeles savnes. Dahl har og den Fortjeneste, at han ei allene som Formand for Bygdekommissionen har sørget for, at Almuen er bleven forsynet med Hødekorn af de Kongelige Magaziner, men og at samme for største Deel er bleven betalt, hvilket i andre Præstegjæld saa lidet er sleet, eller kunde ssee, at der for Magazinkorn hviler en Kredit paa Almuen, som aldrig kan haabes at blive betalt. Et Bygdemagazin vilde for Bæhrøe være en nyttig Indretning, hvortil Almuen selv kan formodes at have baade Evne og Villie at bidrage. 1807 den 25de April blev efter nogle Skipperes Anmodning indsendt en Forestilling til Nordlands Amt om et Blusfyhr paa Den Røst, der saavel om Høsten ville være en god Veiledelse for de fra Bergen retournerende Fægter, som og for Skibe, der fra Archangel ere bestemte til Bergen, Trondhjem og Christiansund, og især afværge Uheld for Fiskefahrtøier, der i Februar og Marts søge Lofodens Fiskevæhr, og ville ved et Fyhr paa Den Røst undgaae den langsomme og besværlige Fahrt indensfjærs. Man har mange Exempler at Skibe i Februar have seilet i 4 Døgn fra Bergen til Lofoden, naar de, som gaae indensfjærs, ofte anvende 2 Maaneder paa Reisen, og spille Bekostninger paa Følkehøye og Fahrtøi, som en Steenkulsfyhr, lig den paa Bornholm, kunde afværge. Herved blev da og forestillet Nødvend-

Digheden af ordentlige Lotfers Beskikkelse baade i Lofoden og Westeraalen; da det endog 1807 hendte, at et Skib, som kom af Havet, og søgte Havn i Lofoden, seilede imellem flere Hundrede Fiskerbaade, og ikke kunde faae een Mand ombord for at lotse det i Havn.]

6) Hassels Sognekald er det første i Westeraalen, og bestaaer af Hovedsog-
net Hassel og Annexet Sortland. Hassels Hovedkirke er bygget 1639.
Den har, som alle gamle Bygninger, en Fasthed i Tømmer og Arbeide,
som de nye fattes, og derfor ere lidet varige. Efter sidste Besigtelse
skal den nu være noget brøstfældig, hvilket mueligens uden Kirkens Ned-
rivelse kan afhjelpes. Annexkirken Sortland er afnye opbygget 1803,
og trænger allerede til nogle Reparationer. Præstegaarden Hassel skyl-
der 4 Bog. Dens Huse ere gamle og tildeels forfaldne. Udsæden er 3
a 4 Tdr. Dens Høavling giver Toer til 3 Heste, 16 Køer og 50 Saar.
Paa Præstegaarden staaer et rummeligt og vel indrettet Skolehuus, hvor
Skoleholderen boer, og modtager Børn til Underviøning, saa længe de
have Koft med sig til Underholdning. Han er af Præstegaarden tillagt et
Stykke Land baade til Uger og Græsning, som i Forening med hans Løn
og Klokkerembedets Indtægter ophøier dennes Kaar, ligesom Skoleholde-
rens ved Baagens Skole, langt over deres Stands sædvanlige Lod. Be-
neficeret Gods er hverken tillagt Hassels Sognekald eller noget Kald i Ve-
steraalens Provstie. Annexreisen til Sortland udgjør 2 Mile igjennem
Sortlandsfund, der vel undertiden er besværlig ved stormende Veir, men
sikkrer dog imod det aabne Havs Voldsomhed. Hassels Sognekalds Ind-
tægter overstige neppe 700 Rdl. Kaldet har intet Fiskevær, hvorfor
Fissetienden er ubetydelig. Korntienden har derimod i frugtbare Aar
været vigtig, da der neppe gives nogen Gaard i Hassels og Sortlands
Sogne, hvor ikke faaes. Denne blev ved den i Aaret 1804 holdte Li-
endekommission i Følge Forordn. 31te Juli 1801 anslaaet i Penge, og
det efter en Maalestof af 3 Rdl. 8 s. pr. Td. Byg, og en bestemt aarlig
Ufgiwt derefter, som for de fleste Jordbrugere af Almuen blev beregnet
til 1 Skp. a 37 s. Nogle Saa betalte vel efter 3 a 4 Skp.; men Mange

og saa kun efter $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{4}$ Skp. Efter denne Maalestok høves endnu Korntienden i hele Fogderiet, og kan ikke blive anderledes, førend Tidernes Formildelse give Leilighed til fuld Udsæd, da Almuen vel kan taale at ansættes efter Resolution af 28de Juni 1809, som bestemmer Korntienden i Penge efter de sidste 20 Mars Kapitelstart, der af Amtet udregnes og bekendtgjøres. Almuen i Hassels og Sortlands Sogne er fra ældre Tider bekendt i Fogderiet af en religiøs, sædelig, høflig og blid Sindsbeskaffenhed. Jordbrug synes at have en besynderlig Indflydelse paa Charakteren. Tænkemaaden er altid mere frie, ædelmodig og velvillig end hos Fiskeren, der for det meste beherskes af Alvindsyge, Brantenhed og Egennytte. De offentlige Indretninger have ikke været fordeelagtigere i Hassels Præstegjeld end i andre. Lvertimod har Skolevæsenet været forsømt indtil det sidste Decennium, og Præsterne af maadelige Landsgaver; men deels har deres Embedstid været af lang Varighed, som ved deres exemplarisk Levnet har givet dem en Værdighed og Anseelse i Menigheden, der ofte udretter mere end glimrende Evner; deels boe der i Hassels Præstegjeld mange borgerlige Familier af udmærket Ketskaffenhed, der altid bidrage meget til en god Stemning hos Almuen, og deels har de civile Embedsmænd for det meste der havt Boepæl, hvilket dog virker en vis udvortes Vrefrygt, som hos en af Naturen godmodig Almue vækker Opmærksomhed paa eget Forhold, og ansporer til det Gode, som paastjønnes og belønnes med udmærkelse og Biesald. Næsten det heele forrige Aarhundrede betjente Fader og Søn Hassels Sognekald, og vare tillige Provster i Provstiet. Deres Navne vare Peder og Willats Dreier. Den sidste frasagde sig Provste-Embedet 1789, og resignerede kaldet 1810. Ved hvilken Leilighed Hassels residerende Kapellanie blev nedlagt, Kapellet Sande demoleret, Præstetienden af Bøe og Ornæs frataget, og Kapellaniets Indtægter tillagte Sognepræsten, som nu eene betjener kaldet. Paa disse Vilkaar fik Hassels nærværende Sognepræst, Niels Lønder Hammond, Embedet, og tiltraadte 1811 i Oktober. Tidernes Trængsel har lagt uovervindelige Hindringer for det Gode, som denne Mand's Virksomhed i Forening med de Desingve-

rede i Menigheden ville have stiftet blandt en velsindet Almue. Hassels og Sortlands Sogne have særskilte Bygdekommissioner, for hvilke begge Sognepræsten er Formand. Hassels Skolekasses Beholdning 1813 var 81 Rbdl. 19½ s.; men Fattigkassen aldeles udtømmet. Sortlands Skolekasse havde samme Tid kontant Beholdning 16 Rbdl. 76½ s., og Fattigkassen 6 Rbdl. 76 s. Forligelses-Kommissionen for begge Sogne bestyres ligeledes af Sognepræsten. Paa et Bygdemagazin til Udlaan af Sædkorn er begyndt dette Aar, hvortil Sorensrider Klykken ved en Gave af 5 Tdr. Sædkorn har lagt den fornemste Grundvold. Sogneselskab er endnu ikke ordnet; Foged Pryk og Sorensrider Klykken ere derimod kontribuerende Medlemmer af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Hassels Sognepræst er endelig Postaaabner for de 4 Præstegjeld i Vesteraalens Provstie, og har derved baade Befæstning og Umage, da han maa gjøre Forskud af Porto, og selv besørge Broenes Omsendelse, thi Posten gaar ikke længere end til Hassels Præstegaard, hvorfra den retournerer til Baagen. Flere Gange er det foreslået, at Posten burde gaae til Risøehavn i Dverbergs Præstegjeld, eller en særskilt Diepost ekspederes fra Hassel til Risøehavn; men herpaa er ikke bleven agtet, da Befæstningen umægtelig ville overstige Intraderne, som desuden ved den forhøiede Porto aarligen aftoge.

- 7) Bøe Sognekald, som ved Reskript af 26de Oktober 1810 fik sin Tiende, der forhen blev ydet til Hassels Sognepræst, bestaaer af 2 Sogne, Hovedsognet Bøe og Inneret Malnæs. Hovedkirken Bøe er gammel. Om dens Ælde Hayes hverken mundtlig eller skriftlig Efterretning. Indtil 1799 var den saa vel vedligeholdt, at jeg, som efter 12 Embedsaar da forlod Kaldet, ei vidste noget brøstfældigt ved den. Eiden skal den have taget saa megen Skade, at en Besigtelse af 31te Oktober 1812 har erklæret den uforbederlig, og at den maa bygges franye. Innerkirken Malnæs er ligeledes en gammel umindelig Kirke af ægte Fyrrerømmer, som ved de fornødne Reparationer endnu længe kan holde sig. Den staaer ellers paa et baade for Præsten og Menigheden ubeqvemt Sted,

nemlig paa Malnæs Gaard, som er den yderste Pynt af Sognet; den er formodentlig bygget der for de fremmede Fiskeres Skyld, som hyppigen søgte det tørved liggende Fiskevær Hovden. 1790 tilbød Menigheden sig paa egen Bekostning at flutte Kirken til Gaarden Eidet inellem Malnæs fjord og Masanfjord, der er midt i Sognet, og beleiligt Samlingssted for Menigheden. Salig Biskop Schönheider modtog selv ved Visitation Forslaget derom, som, uvist af hvilken Aarsag, blev ubesvaret. Annerreisen er $2\frac{1}{2}$ Mil og høist udmattende, da først maa reises $1\frac{1}{2}$ Mil til Lands, der ofte maa skee til Gods eller paa Skier, og derefter dyngvaad af Sved og Regn 1 Mil til Søes, da man endelig skjælvende af Kulde naaer Malnæs, hvor Kirken staaer, og det med stor Besværlighed, fordi Stedet er aabent for Havets Vælde. Bøe Præstegaard er, ligesom Hassels og alle Præstegaarde i Westeraalens Provstie, hvor intet beneficeret Gods er, Privates Eiendom, som dog tiltrædes uden Børel, nyder Skattefrihed, og hvis Landskyld af den kongelige Kasse betales. Gaarden skylder 2 Bog, og har en frugtbar Græsbund, paa hvilken kan fødes 2 Heste, 24 Køer og 60 Faar. Udsæden er 3 Tdr. Byg, som dog sjelden bliver modent, naar fugtigt Høstveir indfalder. Præstegaardens Huse vare ved min Ankomst i Juni 1787 aldeles forfaldne. Min Formand havde kun 1 Aar været Præst i Kaldet, og modtog Gaarden i dens forfaldne Tilstand efter sin Fader, Peter Albricht Angell, som i 35 Aar havde beboet den, og været ubekjendt for dens Istandsættelse. Villighed forbød at paastaae tilstrækkelig Aacod af Enken. Jeg modtog derfor kun 70 Rdl. og beviste ved Besigtelse og Taxations-Forretning i Aaret 1792, at Gaardens Opbyggelse havde kostet mig 1200 Rdl. Almuen bødrog hertil Intet, efterdi den aldrig havde ydet den ellers sædvanlige Støttold, som bestaaer i 8 s. hvert 3die Aar af boesat Mand, og ikke været forpligtet at holde de Huse, som Lovens 2 - 12 - 4 paalægger Sognemænd. Jeg ansøgte derfor at erholde til Erstatning Kaldets Tiende, som blev lovet, naar Vakantse indtraf paa Hassel, og for det Øvrige at beregne aariig Huusleie til Afdrag for den

Lid, jeg beboede Gaarden, og søge billig Godtgjørelse hos min Eftermand. Denne blev Christopher Andreas Schjelderup, som efter mindelig Forening, der af Stiftet blev approberet, betalte mig i Naebod 400 Rdl. 1795 blev paa Vøe Præstegaard bygget det første Skolehuus i dette Provstie, og en fast Skole indrettet, som ved min Forfløttelse 1799 havde Menighedens Agtelse og Tillid, og blev søgt af Vørn baade fra Hovedfognet og Anneret. Skoleholderen har frie Boepæl paa Skolen; han er tillige Forsanger ved begge Kirker, og nyder foruden sin Løn, Klokkerembedets Indtagter af begge Sogne. De paafølgende dyre Lidder har der, som andre Steder, standsat Skoleindretningen, da Mangel paa Fødemidler betager Leilighed at forsyne Vørn med Kost i Skolen. Dette Præstegjeld har desuden i sidste Decennium frisket mange Uheld. 5 Gange ere dets Fægter paa Reisen til eller fra Bergen forlænket; cengang røvet af Tienden; Fiskeriet er mislinget baade Sommer og Vinter; Armod har derfor taget overhaand, og Faa ere nu tilbage, som have Evne at forsyne sig med Fiskeredsflaaber. Agerdyrkning drive de fleste Gaardmænd i Vøe Præstegjeld, og have dertil en god Jordbund, som kun ved Mangel paa Sædkorn nu ligger udyrket. Potetesplantning er kommet temmelig i Brug, og da der endnu er endeel Skov tilbage, og en fordeelig Egn for Fædrift, saa ere i Forening med det kongelige Undsætningskorn, og de mange forsøgte Brød-Surrogater, Mange frelst fra den ellers uundgaelige Hungersdød. Vøe Præstegjelds Almue var ellers forhen gandske forskjellig fra Hassels Sognemænd, som den dog er nærmest og ofte omgaaes. Drifvældige, trodsige, raa og uslebne vare de baade indbyrdes trættere og ubøielige imod bedre Overbeviisning. Ved Sammenkomster bleve ikke sjelden Uordener begaaede, og den fornærmede Stolthed nærede Had og Ueenighed. Herved var dog en Fasthed i Charakteren, som ved streng Religiositet og naturaliseret Godgjørenhed omsider bragtes til Erkjendelse, og gav godt Haab, som Lidernes Trængsel tilintetgjorde. Nedboiede af Modgang forfalde nu Mange til Modløshed, der altid gjør det Onde

barre, og lettelig forleeder til Forbrydelser. Af Præstehistorien er intet mærkværdigt at anføre; Fader og Søn, Hans og Jacob Borch betjente Kaldet i den første Halvdeel af forrige Aarhundrede. I sidste Halvdeel Jacob Møller og Peter Albricht Angell. Milde Lidet og Menighedens Godgjørenhed gave dem tilstrækkelig Underholdning, hvorfor de endte deres Dage i Kaldet, og havde i det mindste en Anseelse i Menigheden, som mange Nutids Præster fattes, og hvis Mangel ofte er en stor Forhindring for den ædste Virksomhed. Forligelseskommissionen bestyres af Præsten, ligesom Bygdekommissionen. Efter sidst afslagne Regnskab havde Bøe Skoleklasse kontant Beholdning 31 Rbdl. 47 $\frac{1}{2}$ s., og Tattigkassen 1 Rbdl. 44 s. Sognekaldets nærværende Indtægter ere i det højeste 450 Rdl.

9) Ornæs Sognekald blev ved Reskript af 26de Oktober 1810 ligeledes et frit Kald. Det bestaaer af Hoved sognet Ornæs og Anner sognet Langnæs. Begge Kirker ere af nye opbyggede for 20 Aar siden, og behøve endeel Reparationer paa Tag og Vordklædning, som Stormveir aarligen beskadiger. 1788 i November overgik Præstegaarden en ulykkelig Ildbrand, hvorved Præsten Erik Leganger leed betydeligt Tab, og dertil strax maatte bygge før Vinteren, hvilket formedelt Materialiers Kostbarhed, og Mangel paa Arbeidere altid i denne Egn er foreenet med ligesaa stor Besværlighed som Bekostning. Præstegaarden selv er af ringe Betydning, og giver kun Foder til 1 Hest, 8 Køer og 20 Faar. Annerreisen til Langnæs er vel kun 1 $\frac{1}{2}$ Mil til Søen, men høist farlig formedelt det gabne Hav, og Forbjergtet Dalsen, som maa passeres. Ornæs Sogn ligger afsides fra Posttour og al Samsærjel. Ikkun Fiskere søge dertil om Foraaret og tildeels om Vinteren, da Fiskeriet ofte er betydeligt, men forhindres ikke sjelden flere Uger efter hinanden formedelt stormende Veir og Havets Voldsomhed. Som isoleret, er Ornæs Almue længe bleven ubekendt med Tidens Overdaadighed og Pragtsyge; men har og længe bevaret en lav, overtroisl og raa Charakter, der udartede til Drickældighed og freisl Lystenhed. Præster af streng Rettslaffenhed,

Tom: Peder og Erik Blir, Mathias Brun, Erik Leganger og Peder Borch Lund vaagede vel over christelig Oplysning og udbortes Sæder; men deels var deres Embedstid for kort til at omstemme en raa Almue, og deels have Fiskere, som idelig opholde sig i Fiskevær, hvor Kroer holdes, alt for hyppig Anledning til Fylderie og Udsævvelser, som altid udslukker Anden og dræber moralsk Følelse. Lund betjente Kaldet fra 1791 til 1804. Foruden Embeds-Videnskab havde han saa stor Indsigt i Astronomie, at han derom stod i Korrespondentse med Professor Bugge i Kjøbenhavn, som fortrinlig agtede ham. Lund var dertil en ypperlig Læser, midtjer for sit Embede, og utrættelig i at gjøre Brug af sin astronomiske Kundskab, der endog for Almuen kan blive et vigtigt Middel til Oplysning og Forædling. Kundskaben er beskuelig, ophøier Anden, trøster og forbedrer Hjertet, og kan ofte være af stor Nytte for Fiskere, som forvildede i tykt Veir, eller om Natten paa Havet, kan ved at kjende Stjernerne veilede sig til ret Kours, og søge Land. Midt i den heldigste Virksomhed, og i sin bedste Alder døde Lund pludselig paa Annerreise, og efterlod Enke og 6 smaa Børn, begravt af hans Menighed, for hvilken hans Minde er uforglemmeligt. Den har siden hans Tid havt 2 Præster, og er atter uden Forstander, hvilket altid formedelst lange Vakanser er skadeligt; men især for et saa affides liggende Præstegjeld, der sjelden af Naboepræster kan betjenes. 1809 bleve Materialier af Bygdekommisjonen anskaffede til at bygge et Skolehuus paa Præstegaarden Ornæs, hvortil af Fondet blev under 2den Juni 1810 bevilget et Bidrag af 400 Rdl., som dog ikke blev udbetalt førend i Juni 1812. Ved denne Henstand vorede Bekostningen saa meget, at Husets Istandsættelse krævede en betydelig Kapital. Resolution af 5te Juli 1813 befalede derfor at sælge de indkøbte Materialier ved Auktion, og lægge det Indkomne til Skolekassen, hvis Beholdning efter sidste Regnskab herved blev 153 Rbbdl. 9 S. Fattigglassens Overflud var 6 Rbdl. 65 S. Denne eier et betydeligt Legat af en Præsteenke i Kaldet, Ingbor Michelsdatter, der sløttede til Bergen, og overleverede en vis Kapital

til Domkirkens Bærg med Forpligtelse aarlig istedenfor Renter at tilsende Ornæs Fattige 5 Ldr. Rugmeel, hvoraf Sortlands Sogn under Hassel faaer 1 Ldr. og de øvrige 4 Ldr. uddeles ved Bygdekommisjonen til Almisselemmer i Ornæs og Langnæs Sogne. Hvilket Aar dette Legat er stiftet, hvor stor dets Fond var, eller hvis Hustru Ingbor Michelsdatter har været, er mig ubekjendt, da Gienpart af Gavebrevet ei findes ved Provstiets Archiv, og ei har været fremlagt ved Fattigkasseregnskabet for Ornæs Sogne. Tjovligt Fiskerie til alle Aarets Lider har afsværget, at Armod ei gandske har taget overhaand i Ornæs Præstegjeld. Saa Gaarde kan besaaes, da Jordbunden er vaad og kold; Færdigt og Fiskerie giver derimod Indbyggerne saa rigelig Næring, at dersom kun ikke det skadelige Brændeviin atter bliver allevegne tilfals, da vil Ornæs fiskerige Sogne blive iblandt de første hvor Trængselens Spor udslettes. Forligelseskommisjonen staaer under Præstens Bestyrelse; isørrigt er ingen offentlig Indretning eller Mærkværdighed ved Kaldet. Dets aarlige Indtægt er tilvisse 500 Rdl., hvortil kommer den Godgjærenhed, som altid findes i smaa Kald, hvor en retskaffen Præst nyder af en Huusfaders Agtelse og Lillid, og stifter usigelig Nytte; men hvor han og ubemærket kan gjøre utroelig Skade, naar han ei veed at styre sig selv og sin Menighed. Ikkun Mænd af prøvet Retskaffenhed burde derfor anbetroes saadanne affides Kald. De som ligge for Dagen kan bedre paaagtes, om deres Forstandere udskeie.

- 9) Dverbergs Sogneskald blev ved Reskript af 13de April 1808 forøget med Pastoratet Andenæs, som forhen havde sin egen Præst. Det indbefatter nu heele Andøen, og bestaaer af 3 Sogne, Dverberg, Bjørnskind og Andenæs. Dverbergs og Andenæs Kirker ere ikke gamle, og saavidt bekjendt i god Stand. Bjørnskinds Kirke tilhører Almuen, som gjerne afstaaer den, naar Fondet ville paatage sig dens Vedligeholdelse; hvilket synes billigt, da Almuen erlægger fuld Tiende, og kan ikke undvære Kirken formedelst den lange Wei til Dverberg, der for Mange af Bjørnskinds Sogn ville beløbe til 3 Mile. Annexreiserne skee til Lands, og

regnes af Almuen ifkun for 1 Miil fra Dverberg til Andenæs eller Bjørnskind. Men denne ene Miil er saa lang, at en raske Hest i fuldt Trav neppe kan tilbagelægge den i 4 Timer. Veien er jevn og tør, undtagen Foraars og Høst, da den formedelst Sne og Vand undertiden er ufremkommelig. Dverbergs Præstegaard er af vidløftig Omkreds; dens Skyd er 6 Bog; den har en frugtbar Jordbund baade til Uger og Eng, desuden Mulktebærmyhrer, Larelv og noget Skov. Husene afbrændte ved Vaadeild 1786. Otto Helme af hoi Alder var da Stedets Præst, og tabte det betydeligste af sin Belfærd. Aaret efter døde han og fik til Eftermand 1788 Jacob Severin Wang, der med stor Bekostning opbygte Præstegaarden afnye, hvortil Almuen 1789 gjorde et Sammenstød af 100 Rdl. 8 ß. Wang virkede ved et sagtmødt og exemplarisk Forhold; men endnu mere fortjener at nævnes Klokker og Skoleholder, Thorlef Olsen, der næsten i 50 Aar Vinter og Sommer har reist Gaard for Gaard i Dverbergs og Bjørnskinds Sogne, og ved sin Glid udbredt en begstavelig Kundskab, som neppe findes saa almindelig i noget Præsteyield i dette Provstie. Han catechiserede desuden hver Søndag i Kirken, og havde en Anseelse, der paalagde Ungdommen Grefrygt og Sædelighed. Han vedblev sit Embede til 1810, da han formedelst Alderdoms Svaghed frasagde sig det, og lever endnu i Huset hos en Datter med 24 Rdl. Pension af Fondet. En fast Skole paa Dverbergs Præstegaard ville ellers gjøre størst Nytte, og især virke til Ungdommens moralske Dannelse, som i Bøndernes Huse sjelden kan paasees. Skoleorden kan der ikke iagttages; Børnene adspredes idelig ved Huusstyler, og den udvortes Opførelse bliver udannet. I en ordentlig Skole læres mere i et Par Uger, end hjemme i en heel Maaned, Sædne dannes, Høflighed i Dmgang tilvænnes, Manden opvækkes, Mod og Fyrighed næres, Uretterlighed ansføres, og Leilighed gives til Skrivning og Forstandsøvelser, som altid virker Lænsomhed og fornuftigt Overlæg. Paa Andenæs skulle efter det anførte Reskript af 13de April 1808 Præsteboeligen have været anvendt til Skolehus, men noget deraf skulle sælges paa nærmere Approbation, og noget istandsæt-

tes. Auktion blev holdt, men Resolution udeblev, hvorfor det Heele er gaaet i Langdrag, og nu ere Husene saaledes forfaldne, at Intet deraf kan gjøres, og Ingen vil kjøbe dem. Præsten kan ikke engang der have Natteleie under Betjeningen, hvilket vil forarsage Dispyter med Almuen, som i Aaret 1787 selv bekostede Præsteboeligen, og derfor nu er uvillig at bygge et nyt Huus til Nathold for Præsten, hvilket og havde været ufornødent, naar Boeligen itide var bleven anvendt til dens Bestemmelse. Dverbergs og Andenæs Almue er i Almindelighed, af en alvorlig, stille og sædelig Gemytsbeskaffenhed. Med streng Religiositet foreene de Sæders Eenfoldighed, og tildeels reen Afkyldighed. Agerdyrkning drives paa de fleste Gaarde; dog sløtte de ofte Huse for at fræse dem fra Møgdynge, og mange Huse ere byggede paa gamle Møgdynger. Potetesavl er kommet meget i Brug. Men Misvæxt og feilslagte Jiserier har bragt de fleste af Almuen i yderlig Armod. Kaldet har siden 4de Oktober 1811 været vakant. Det behøver en virksom og duelig Mand, som useilbarlig vil stifte Nytte og blive tilfreds med en Almue, som kun mangler en god Veileder for at vise Agtelse, Lillid og Kjærlighed. Kaldets Indtægter ere omtrent 600 Rdl. Efter sidst aflagte Bygdekommissions-Regnskab havde Dverbergs Skolekasse i Beholdning 28 Rbdl. 93 $\frac{1}{2}$ s., og Andenæs Skolekasse 12 Rbdl. 54 $\frac{1}{2}$ s. Tattigkasserne vare derimod aldeles udtømte. Forligelseskommissionen staaer for nærværende Tid under Sorenscriversens Bestyrelse, og paafordres fielden uden i Gjeldsfager, der ved den stoppede Kredit ogsaa meget ere formindskede. Tidens Trang har der, som andre Steder, vakt Industrie og Huuslid, og ligesom denne lærer ved egen Kraft at afhjælpe Fornødenheder, saa er den og et virksomt Middel til at anspore Estertanke, blive tilfreds med sig selv, og søge Hæder i Selvvirksomhed og Dyd. Til Slutning af dette Kapitel anmærkes, at baade Præster og Skoleholdere i dette Provstie indsende aarligen til Biskopen Kirke- og Skole-Journaler, hvori de Første antegne, hvor de hver Søndag i Aaret have holdt Gudstjeneste, naar samme er begyndt og endt, hvor

talrig Forsamlingen har været, og hvorover de have catechiseret; og de Sidste hvor mange Børn de have havt til Underviisning i Aarsløbet, hvorlænge ethvert Barn har været i Skolen, og hvad Fremgang det i samme Tid har gjort. Disse Journaler, som have været i Brug siden 1808, ere en Opmuntring baade for Præster og Skoleholdere at anvende Flid i Kaldspligter, for hvis Sagttagelse ingen Retsklassen endog i høie Tjenester undslaaer sig for at aflægge Regnskab.

Sjette Capitel. Den civile Indretning.

Besteraalen og Lofoden udgjør, som bekjendt, eet Fogderie, der bestyres af en Foged, som er Regnskabsbetjent for de offentlige Skatter og Afgifter, og vaager over Justitiens Haandhævelse, og en Sorensskriver, der er Dommer i første Instants, og Skifteforvalter. Vegge staae under Nordlands Amt, gennem hvilket de imodtage de Kongelige Anordninger, og til hvilket de aarlig indscade de befalede Regnskaber for deres Embedsførelse. Under Fogden staae Lænsmandene, som for hvert Sogn beskikkes af Amtmanden, og udføre alt hvad dem paalægges, som at indkassere resterende Skatter; bekjendtgjøre Anordninger og Tillysninger; udføre Arrestforretninger, og være Arrestforvarere; forkynde Stevninger til Retten, og Forligelseskommissionen; registrere og vurdere Dødsboer; holde Mandskabsruller; have Opsyn med Maal og Vægt; undersøge Forraad af nødvendige Handelsvare, og overalt iagttage Alt, hvad til Justitiens Pleie ved specielle Ordre dem befales. Være Lænsmandene oplyste Mænd, forsynede med udførlige Instruerer, og bleve tilstrækkelig lønede, da ville de som Underfogder eller Politibetjente i disse vidløftige Distrikter, hvor Fogden ikkun kommer eensgang om Aaret, bidrage meget til udvortes Orden og Sædelighed. Deres Løn bestaaer i den saa kaldte Lænsmandstold, som er 8 β . af hver boesat Mand i Distriktet, og Tiendefriehed af Alt, hvad de ved egne Folk producere af Sæe og Land; hvorhos dog mærkes, at de erlægge Fisketiende, naar de drive Fiskerie ved Leiesfolk, Reskript

30te Januar 1782, eller udenfor deres eget Fogderie, Reskript 106 April 1784. Af Kongens Kasse tillægges dem desuden et aarligt Honorarium, som bestemmes efter Distriktets Vidløstighed fra 16 til 30 Rdl. Med hver Lænsmand ere foreenede to af Retten udnævnte eedsvorne Mænd, som deels ere Vidner ved hans Forretninger, og deels Burderingsmænd i Dødsboer. Disse have ikke Løn, uden hvad dem i private Sager tillægges for Tidspilde og Umage. Retten eller Thing holdes i dette Fogderie formedelst Reizens Besværlighed ikkun eengang om Aaret. Forhen varede det paa hvert Sted ikkun 3 Dage, nu derimod en heel Uge. Almuen er derfor uvillig at søge Thinget, og Saa indfinde sig der, hvor de dog skulde lære at kjende Statens Love og Anordninger, vakkes til Almeenaand, indpræntes Hviagtelse og Ekstusomhed for offentlige Foranstaltninger, indsee Borgerpligtens Nødvendighed, og vænnes til Væresfølelse, som altid ophøier Folket til ædel og almennyttig Daad. Thinget burde derfor holdes ei allene under et strengt Politie til at forhindre al Udsvævelse i Drukkenskab, men endog med en Høitidelighed, som paalagde Værefrygt, og dog tilstædede al sømmelig Frihed til at afgjøre Forhandlinger, hver efter sin Orden. Hver Jordmand maatte under Mulk forpligtes at være tilstede den første Dag ved de Kongelige Anordningers høitidelige Bekjendtgjørelse, hvorved en kort Fortolkning maatte høres, og ikke andre oplæses, end de, som angaae Almuens Pligter og Rettigheder. Thingsvidner og almindelige Forhandlinger maatte strax derpaa foretages, medens Almuen endnu er samlet; og Skatterne efter Dpraab ligesaa offentlig betales. Det Almindelige ved Thinget blev nu opsagt, som ikke kunde vare længere end 2 Dage, naar dertil blev brugt 5 Timer Formiddag og 5 Timer Eftermiddag. Tredie Dag blev nu kun anvendt til Formyndervæsenets Berigtigelse, og de paastevnte Sagers Bedømmelse, som sjelden ere flere, end at de lettelig paa een Dag kan afgjøres, og ellers, om de ere af Vidløstighed, ved Extraret, som billigt er, forhandles. Uden Præsteattest burde Ingen strædes til Eed; Sagen, hvorfor den fordres, burde derfor saa betimelig tilkjendegives Præsten, at han kunde have Leilighed at tale derom med den Sigtede, og bevidne, hvorvidt han dertil med morallig Sikkerhed kunde antages eller

ikke. Skulde noget Almindeligt ved Thinget være vedtaget enten til en offentlig Indretning eller almindelig Orden i Sæder og Forhold, da maatte Extract deraf meddeles Præsten, oplæses af Prædikestolen, og ledsages med en passende Tale til nøiagtig Jagttagelse. Dette burde aarliggen igjentages med Bemærkninger over Indretningens Overholdelse, eller dens Standsning og Forhindringer, samt Midler til deres Afhjælpning, naar dette berøer paa Tilboelighed, og ikke har sin Grund i Omstændigheder, som den bedste Villie ikke kan forandre. Ritualet byder desuden at oplæse af Prædikestolen visse Artikler af Loven, som henhøre til almindelig Orden særdeles ved den offentlige Gudsdyrkelse; men deels ere disse Artikler ikke mere passende paa Tidsaanden, og deels kunde de ikke uden Politie overholdes. I deres Sted var det nyttigere paa en vis Søndag ved Midsummers Tid at bekendtgjøre Anordninger om Børns Opdragelse, Skolegang, huuslig Forhold, Tarvelighed i Klædebragt og Levemaade m. m., og det især naar disse Anordninger med fælleds Samtykke inden Thinge vare antagne og fastsatte. Landsloven burde vel og være Almuen bekendt; men dette kan ikke skee under den offentlige Gudsdyrkelse; Kundskab deri er forsøgt i Skolen med Konfirmandere, men deels er Tiden dertil for kort, deels glemme de snart hvad de samle deraf. Gaae vi en nye Lov, bør den findes i hver Mand's Huus, og vil med Begjærlighed anskaffes. Hvor meget de aarlige Skatter af Fogderiet belebe, er udenfor min Kundskab. Før 1790 skulde de have beløbet 3000 Rdl. Paa hver Bog Jordskuld regnes omtrent $2\frac{1}{2}$ Rdl., hvortil kommer meget, som neppe Noget uden Fogden kjender eller forstaaer at beregne. Fogderne ere Politie-mestere, og i Følge Lovens 6-6-6 og Forordn. 19de August 1735 S. 6 Sagførere i alle Justitsager. Men da hertil behøves Amtets Ordre, og et præliminair Forhør i Sagen først skal optages af Sorensrivaleren efter Reskript af 5te August 1797, saa udfordres formedelst Postens langsomme Gang ofte 12 Uger, inden den velgjørende Forordning af 3die Juni 1796 kan efterkommes. Delinqventeres Underholdning i Fængsel, og deres besværlige Transportering af 50 Mile til Tronhjems Lughuus er derfor en stor Byrde for Almuen, og foraarsager, at mange smaa Tyverier til Moralitetens Jordbær

velse og Skade for den offentlige Sikkerhed blive upaatalte. Offentligt Ar-
 bejde til Forbrydelsers Afsoning kunde ikke mangle i Landet selv. En saadan
 Anstalt maatte lade sig gjøre ved Nyholms Fæstning, og under Arresten
 kunde Handlere opfordres at levere Hamp til Forarbeidning efter bestemt Be-
 taling, som Fogden modtager til Afdrag i Delinquentomkostninger. Quali-
 ficerede Forbrydelse ere i dette Fogderie, som i heele Nordlands Amt høist
 sjeldne. Aldrig sammenrotte Flere sig til Indbrud eller Voldsomhed. Slags-
 maal kjendes ikke. Med Beundring kan man under Fiskeriet see flere Tusinde
 raas Menneffer samlede, uden at nogen af de Uordener begaaes, som Politie
 og militair Magt ofte i Stæderne ikke kan afværge. Tyverie er den alminde-
 ligste Last, som mere har sin Grund i ustraffet Dand, og de Uldres slette
 Exempel, end i Ondskab og Skadelyst. Blev derfor Smaatyverie straffet paa
 en vanærende Maade efter Reskript af 18de Marts 1773 eller 2den Mai 1776,
 og kunde en prompte Exekution derved finde Sted, vilde denne Last meget hæm-
 mes. En Politiekommision for hvert Præstegjeld, bestaaende af Sognets
 Bygdekommisfairs, vilde nærmest kunde biedrage hertil, naar den blev autho-
 riseret at undersøge og bedømme simple Tyverier til en vis Sum efter de up-
 perlige Grundsætninger i Forordning 20de Februar 1789, hvorunder og burde
 henlægges Drukkenflab, Løsgængerie, forsætlig Svig og Bedrag i Handel,
 huuslig Ufred, og forsømt Børneopdragelse. Straffen maatte Kommissionen
 efter de Flestes Stemmer kunde diktere; men Sagen maatte, inden Exekution
 skeer, summarisk indberettes til Amtet, paa hvis Kjendelse det skulde beroe,
 om den dikterede Straf maatte exequeres, eller Sagen overgives til Justitiens
 Behandling ved ordentlig Proces. For de sidst nævnte Laster synes Pengemulkt
 fra 1 til 5 Rdl. til Fattigkassen meest passende, og for slet Børneopdragelse,
 at Børnet enten en vis Tid sættes i Skole paa Forældrenes Bekostning, som
 i Mangel af Betaling maatte exequeres, eller bortfattes til Frænde, som kan
 og vil antage det. At de ved Loven 2-9-8. 9 foreskrevne Gradus herved
 iagttages kunde synes nyttigt, og burde gaae forud; men da Vedkommende
 altid nægte og undskylde Alt, som ei ved Vidner overbevises dem, saa udret-
 tes herved saare lidet, og forarsager ofte en Forbittrelse, som gjør det Unde-

Det kgl. norske Vidensk. Selsk. i 19de Aarh. 2B. 1 S.

værre. Kirke-disciplinen maatte nøiere bestemmes, om den efter nærværende Tidsaand skulde have nogen Indflydelse paa Sæder og borgerligt Forhold.

Den civile Jurisdiktion staaer under Sorenskriveren, der i Rettergangs-sager fører Protokollen, afhører Vidner og sæder Dom. Han er tillige Notarius publicus, og besøger Alt, hvad ved Retten forhandles. Som Skifteforvalter, Auktionsmester og Overformynder har han mange vidløftige Forretninger, som ikke alle til bestemt Tid kan expederes, og da Korrespondentsen tillige lider under Mangel af Postindretning til de affides ligværende Præstegjæld i Fogderiet, saa henstaae Skifter ofte flere Aar uafgjorte, og volde Private Tab og Uleiligheder, som neppe kan afværiges. Reskript 14de Juli 1769 har vel foreskrevet, at Sorenskriveren selv, eller ved Fuldmægtig, aarlig 3 a 4 Gange skulle reise om i Fogderiet for at slutte Skifter; men dette skeer sjelden i dette Fogderie, hvilket kan have sin Grund i Reiserens Besværlighed, og de mange fer Embedsmænd i forrige Tider ubekendte Forretninger. Pupilsvæsenet har sin bestemte Norm i Reskript 25de Juli 1788 og er i de sidste 5 Aar bragt i ypperlig Orden, som forhaakentlig ei ved Statsforandringen maatte forstyrres. Ogsaa det geistlige Skifte- og Formyndervæsen er efter Forordningen af 7de April 1809 overdraget til Sorenskriverens Behandling, der altsaa nu har Fogderiets heele Jurisdiktion under Bestyrelse og Ansvar.

Til de offentlige civile Indretninger kan henføres Rystværnet og Bygdefahrsret. Rystværnet begyndte at ordne sig 1808, og fik Foresatte, som ved en Landværns-Underofficier bleve anviste til Exercitie og Vaabensbrug. Mandsskabet bleve og nogenledes dannede; men det Heele har i de to sidste Aar næsten opløst sig, og vil ikke erholde nogen Fasthed, om ei en Militair-officier bringer det i Orden, og foreskriver et Reglement, som bliver autoriseret til Jagttagelse. Børnepligt er vel atter paabudet ved Opfordring af 9de Juni 1814; men en Sag, som overlades til sig selv, kan ikke komme til Udførelse. Duffermand strider mod Storm og Bølge, og seer Døden daglig for Dine uden Rædsel; men at stride mod Fiende og Uven, afværge Rov og Plyndring, forsvare Børn og Vio, dertil mangler han Mod og Kraft. Marsagen er let at begribe: Mod Havets Vælde værger han sig paa den Maade, hvortil han

er vant og som han forstaaer; mod fiendtlig Magt har han hverken Øvelse eller Vaaben, og Alt, hvad der ikke er os bekendt, foraarsager Frygt. Den modigste Krigsmand frygter ligesaa meget for en brusende Bølge, som Søemanden for Jib og Sværd. Blev derfor Søelystens unge Mandskab reglementeret, øvet i vis og hurtig Rislestyden, som altid ville være nyttigt for at værge mod Rovdyr, og bringe Fortjeneste af Palsværk, og vant til at holde fast Fod, da ville de ligesaa fække møde Zienden, som det aabne Hav, og med øvet Kraft bekæmpe begge. Unge Drengene have naturlig Tilbøielighed til Skydesøvelser; med Begjerlighed ville de søge Anviisning dertil, og vare kun Rifler og Ammunition tilkjøbs at bekomme, ville de anskaffe sig samme, da de ved et Par lykkelige Skud paa Bjørn, Odder, Ræv, eller Kobbe, ville bestride den heele Bekostning. Men at de hertil maatte øves i Legemsholdning og fast Fod, det lærer ei allene Fornuften, hvor samlet Kraft behøves, men og Erfarenhed. For 2 Aar siden gik 4 Mand, bevæbnede med Rifler mod en Bjørn, den ene skød og saarede; Rovdyret gjorde Anfald, men Mændene adspredte sig og 2 af dem bleve mishandlede, da de ved at holde Stand, og modtage Zienden, lettelig ville have fældet den, som og skeede ved det andet Skud. Hvor lidet Sømands-Ångdom ellers mangler Mod, det viser ei allene deres Dristighed paa Havet, men og Behjertighed og Landsnærværelse ved overhængende Fare. For et Aarstid siden fiske 2 Drengene paa omtrent 12 Aar i Råsfundet; en Bjørn kom svømmende, og vilde anfælde Vaaden; Drengene flygtede ikke, men roede deres Fiske snøre rundt om Dyret, hvorved dets Been bleve indviklede; nu søgte det rasende Vaaden, hvorpaa den ene Dreng kastede en Angel med Snøre, som hæftede i Halen, hvorved de trak Dyret baglænds rundt i Søen, og ved at blive ved immer at roe i en Kred, udmattede de saaledes deres snyssende Ziende, at de efter et Par Timers Arbejde bragte ham til Landet, medens han endnu havde Livsaande tilbage, som Drengene med Flid lode ham beholde, at de ei skulde tabe deres Bytte, da den aldeles død, strax ville have synket i Dybet. Jeg har ikke erfaret disse modige Drenges Navne; de hørte til Hassels Sogn, og deres Daad er formodentlig paa Thinget anmeldt, og til Amtet indberettet.

Bygdefahrret indeholdes i Artillerne for Jægtbruget i Nordland under 8te Marts 1739. Disse ere vigtige at kjende for Kjøbmand udenfor Bergen. En Skipper paa en saadan Jægt har ikke Magt at forhandle mere af Ladningen, end der er overantvordet til hans Føring. Hver Karl paa Jægten har sin Føring eller Deel af Ladningen, og kaldes derfor Føeringsmand. Naar Jægten kommer til Bergen, overleverer han kun Føringen til den Kjøbmand, med hvilken Eieren staaer i Handelsforbindelse. Kommer derimod Jægten formedelst Modvind eller andre Aarsager til Trondhjem eller Christianfund, kan Føeringsmanden eene sælge Føringen, og derfor gjøre Indkjøb. Skipperen har ingen Ret dertil, medmindre Føeringsmanden overdrager ham sin Ret, og anbetroer ham under Ansvar til Eieren at sælge og købe. Dog kan denne søge Føeringsmanden, og ikke Skipperen, om han lider Tab. Dette Bygdefahrbrug, som forhen var en fordeelig Næringsvei, har i de sidste 20 Aar meget tabt sig deels formedelst Forliis ved Søeslade og fiendelig Krig, deels formedelst Jægtredskabers Dyrhed, og deels formedelst Almuenes Udmælse, der sjelden have Fiskevare at affikbe; men enten sælger forterer dem, eller afhænder dem til Handlere i Landet for Fødemidler og Fiskeredskaber.

Syvende Capitel.

Om vilde Dyrarter.

Bjørnen er den farligste Ghest, som ikkun efterstræbes af Jinner, der ei allene erholde Præmie af Kongens Kasse for hver Bjørnehud, de paa Thinget fremvise, men og reise allevegne omkring i Bygderne, og faae Bjørnetold hos hvem de komme, naar de kun give sig Navn af Bjørnshyttere, enten de ere det eller ikke. Dette Koydyr er vel noget formindsket, men gjør dog ofte i Høstnætter stor Skade. Det unge Mandflab ville i dette Fogderie, som bestaaer af Gilande, kunde reent udrydde Bjørnene, naar det fik tilstrækkelig Dvælse med Skydegevær. Ulve sees ikke i det heele Fogderie. Ræve ere heller ikke i Mængde. I Lofoden ere de kun rødhaarede,

i Vesterdaalen mange graa og sorte; hvide Ræve gives ikke. Harer og andre Dyrarter, som slye nøgne og skovløse Fjeldstrækninger, ere her ubekjendte. Endog Uøi og Insekter ere sjeldne i Lofoden, hvor Skov mangler, og findes kun i Skovegne i Vesterdaalen. Notter tilbringes derimod ved Fajrtois-erne og formere sig utroelig til stor Skade baade for Korn- og Fisserboeder. Odder sees baade enkelte og flokkeviis at komme op af Havet paa Stranden. Kobbe ere allevegne, dog mere i Vesterdaalen end i Lofoden, hvor der er for dybt Vand for dens Tilboielighed til Solvarme. Edderfuglen og Graagaasen ruger allevegne paa Holme og Der, og give saavel Eg som Duun. Ornen slaaer mangt et Jaar. Falke og Høge ere næsten ubekjendte. Gøgen høres de fleste Steder; og ved store Bande udklækker Ewanen. Fugle, som have deres Ophold af Havet, som Maager, Vildand ic. indfinde sig hærviis, hvor Fiskerie gaaer an. Dette er forhen omtalt, og de Fiskearter anførte, som hyppigst fanges; hvorhos anmærkes, at Makrel sees kun som en Sjeldenhed ved Silbvarme, og Krebse ere gandske ubekjendte. Hvalen svarmer rundtom Kysten, men er endnu uangrebet i dette Fogderie. I Sengen stikkes derimod mange med Harpun, dog uden Liiner, hvorved det beroer paa Hændelsen, om den efter at have forblødet sig, findes eller ikke. I dybe og trange Sunde gaae Hvale op om Foraaret, hvortil de skal lokkes ved Lugten fra Møgdynger, og naar Sundet er saa smalt, at de ei kan vende sig, finde de der deres Død, og blive et rigt Bytte for Landeieren. I Flagstad Præstegjeld er et saadant Sund eller Keile, som næsten aarlig fanger et Par Hvale. Ellers findes aarlig Hvale paa Havet som Brag, deels heele og deels stykkeviis, der have fundet sin Død enten ved Grønlands Hvalfiskere, eller ved dens naturlige Fiende, Vandhuggen. Niser, Springere, Haafiske ere ofte i Mængde, men blive ikke fangede i dette Fogderie, som dog ved deres Spæk og Tran ville give store Fordeele. Muskel eller Skatbyr sees meget sjeldne, og Østers gives slet ikke. Usædvanlige Dyrarter opfiskes undertiden af Havet; men Fissermanden kalder dem alle tilhøbe Trold, og bortkaster dem strax, som væmmelige Ting.

A n h a n g,

indeholdende

Beskrivelse over Moskøe-Strømmens Beskaffenhed og Phœnomener, med et Forsøg, hvorledes man kan finde de rette Aarsager til samme. *)

Det første Phœnomen eller Beskaffenhed.

Denne Strøm, som har sit Navn af et Fjeld kaldet Mosken, der ligger imellem Lofododden og den De Bæhræn, løber med en stærk Rapiditet, og strækker sig vel til 2 Mile Nord og Søer. Men allerstærkest løber den imellem bemeldte Fjeld Mosken og Lofododden, samt imellem Mosken og Bæhræn; og jo længere den gaaer i Vest mod Den Røst, jo svagere bliver den. Den gjør sit Løb i 6 Timer fra Søer til Nord.

Det andet Phœnomen eller Beskaffenhed.

Denne Strøm falder saa stærk, at den gjør store Vorticer eller Virbler, som paa Norskt kaldes Gaaergammer.

*) Denne Afhandling er forfattet af Nake Schelderup, der fra Aaret 1704 af var Amtmand over Nordlandene. Herom, saavel som om andre Forfattere, der have behandlet samme Gjenstand, kan eftersees Justitarius Bergs Anmærkning til Bisshop Krogs Beretning om Maal- eller Moskøe-Strømmens Beskaffenhed, indført i Thaarups Magazin for Danmark's og Norges Beskrivelse, 2det Bind Pag. 449.

Redaktørens Anmærkning.

Det tredie Phœnomen eller Beskaffenhed.

Moskøestrom følger ikke den Strøm, som falder i Oceanet ved Ebbe og Flod, men løber tværtimod; thi, naar Oceanet fløer, da det løber fra Søer til Nord, saa løber Moskøestrommen fra Nord til Søer; ligesaa, naar Oceanet falder, da det løber fra Nord til Søer, saa løber Moskøestrom fra Søer til Nord.

Det fjerde Phœnomen eller Beskaffenhed.

Det synderligste ved denne Strøm er det, at den ikke løber lige frem og tilbage som andre Strømme, der formeres, hvor Søen fløer og falder igjennem trange Sunde; men den bøier af, ikke midt i Strømmen, men paa den yderste Kant af Strømmen, efter det Oceanet fløer eller falder. Næmlig, naar Oceanet er omtrent halvflød, løber Strømmen i Søer, og jo mere Oceanet fløer eller stiger, jo mere bøier Strømmen af til Vester fra Søer til Sydvest, derefter til Vest, siden til Nordvest, og endelig til Nord. Videre kan den ikke komme østverts for den Aarsag, som siden skal blive forklaret, naar man kommer til at efterforske Aarsager til Strømmen. Efterat Strømmen endelig er udløben, som er imod det Søen er halvfalden, og den har staaet stille en liden Tid, saa vender den samme Wei tilbage, nemlig fra Nord til Nordvest, derefter til Vest, siden til Sydvest, endelig til Søer; saa at Strømmen gaar den halve Kompas omkring i 6 Timer, og fra Nord til Søer vester om i 6 Timer.

Dette er værd at mærke, at hvis Moskøestrom ikke saaledes bøiede af paa den yderste Kant fra Søer til Vest, og fra Vest til Søer, var det umuligt for Rosodens Indbyggere at komme hen til de 2 Øer, Væhrøe og Røst, og skulde samme Øer, hvoraf Enhver nu gjør et Kirkesogns Almue, neppe liggen blevne bebyggede. Men nu Strømmen bøier af frem og tilbage, saa paapasse de, som ville fra Rosoden ud til bemeldte Øer, naar Oceanet er halvflød, da Strømmen allermeest bøier af i Vest, og følger saa med den ud til Øerne; og naar de ville tilbage til Landet igjen, paapasse de halvfalden Søe, da Strømmen fører dem deres Wei tilbage.

Årsagene til disse Phœnomener.

Årsag til det første Phœnomen.

Ligesom det er meget forunderligt, hvorledes en rapide Strøm skal kunne formeres i et aabent Hav, saa ere og de, som have bemøiet sig at give Årsagen til en saadan Strøm, forfaldne til en forunderlig Slutning, i det de have konjekturet, at der i Havet maatte være et stort Svælg, som maatte drage Vandet til sig, og igjen slyde det fra sig, og ved saadan reciproque Agitation eller Vandets Drivning frem og tilbage, foraarsage denne Strøm. Men at igjendrive saadan Konjektur agtes ei fornøden, saasom den ingen Grund har i Naturen; hvorfor man vil gaae lige til at vise den rette Årsag til denne Strøm. Men førend man gjør denne Sætning: at hvor der er en Strøm, maa Vandet formodentlig være høiere paa den Side, hvorfra Vandet løber, end paa den Side, hvor Vandet falder hen, saasom der uden Fald ingen Strøm kan blive, saa maa der bevises, paa hvad Maade Vandet paa den ene Side kan være og blive høiere, og paa den anden Side formindskes og aftage, hvorved det kan faae saa stort et Fald, at saadan Strøm kan blive. Naar man da seer til Landets Situation, saa har man et Stykke Land fra Lofododen, som er den vestligste Pynt, hen til Odden af Løddingen ved Sandtorv-Strømmen, som er den østligste Pynt, strækkende sig i Længden over 16 norske Mile, hvor Havet støder til paa begge Sider. Hvad enten nu Havet fløer eller falder, saa bliver Vandet staaende for dette Land, og kan ingen Indløb faae uden igjennem de trange Sunde, hvor Landet er igjennemskaaet, hvilke ere 6 i Tallet; nogle $\frac{1}{2}$ Fjerding brede, og nogle trangere, hvorigjennem ikke meget Vand kan komme. Hvorover det skeer, at naar Decanet fløer, da Vandet løber fra Sør til Nord, saa dæmmes Vandet op til den søndre Side af Landet, imidlertid det løber bort fra den nordre Side, hvorved Vandet paa den søndre Side bliver meget høiere, end paa den nordre. Ligesaa naar Decanet falder, bliver Vandet staaende for den nordre Side af Landet, imidlertid det løber fra den søndre, og bliver meget høiere paa den nordre, end paa den søndre Side. Alt det Vand, som saaledes dæmmes op,

nu paa den nordre, og nu paa den søndre Side, har ikke andet Udsøb, end imellem Lofododden og Væhrøe, og imellem Væhrøe og Røst, og ved det stærke Fald Vandet faaer, naar det løber ud, forarsages en saa mægtig Strøm. Man seer og heraf Aarsagen, hvorfor Strømmen løber heftigst ved Lofododden, nemlig: fordi Lofododden ligger Dæmningen nærmest, og Vandet med størst Fart styrter frem, hvor det har det største Fald; thi jo mere Vandet breder sig ud mod Røst, jo mindre Fald faaer det, og jo svagere bliver Strømmen. Denne sidste Omstændighed, der kvadrerer med Strømmens Aarsag, som er demonstreret, bestyrker altsaa dens Rigtighed.

Aarsagen til det andet Phœnomen.

De Vorticer eller Virbler, som gjøres i denne Strøm, haver man adskillige Fabler om: Der siges, at Alt hvad som kommer ind i disse Virbler, bliver i Støkker malet, hvoraf og denne Strøm er givet Navn af Malestrøm; ligesaa siges der, at disse Virbler ere saa farlige, at ikke en Hvalfisk drister sig at komme dem nær, med mere saadant. At Virbler skulle have Magt til at male eller slide Noget i Støkker, er saa lidet Sandhed udi, at man tværtimod veed af Erfarenhed, at naar man kaster et Støkke Træ udi saadan Virbel, saa dæmpes og destrueres den efterhaanden; hvilket har sin Grund i Naturen, thi naar man kaster Noget i et Vand, som cirkulerer, saa splittes Vandet ad, og taber sin Force at cirkulere. At en Hvalfisk ikke skulle driste sig at løbe ind i saadanne Virbler, er ligesaa imod Sandheden, saasom den daglige Erfarenhed tværtimod viser, at hvor der er en Strøm med Virbler, som udi Saltensfjord, hvis Lige iblandt smaa Strømme neppelig findes, der holde sig laade smaa og store Fiske gemeenlig til; saaat de, som søge deres Næring ved Fiske-riet, ofte maa vove sig udi Strømmen iblandt Virblerne for at fiske; hvorved de saa håndigen vide at omdreie deres Waade, at de kan holde dem imellem Virblerne, at de ikke skal forfalde i nogen af dem; thi skeer det, at de komme ind udi Virblerne, saa staaer deres Liv i Fare; i Henseende at Virblen, ved den Omdreining den gjør, forsylder Waaden, og kaster den overende. Til Det sgl. norske Vidssk. Skr. i 1796 Aarh. 2 B. 1 S. R

hvilket at forekomme, Erfarenhed har lært dem, som ovenfor er meldt, at, naar det skeer, at der kommer en Virbel fornær, som de frygte for skal drage Vaaden til sig, saa kaste de nogle Støffer Træe ind ubi Virblen, da Virblen, som meldt, ikke beholder sin Kraft til at omdreie, og de saaledes undgaae den. Dog er dette ikke saaledes at forstaae, at Nogen skulde driste sig at søge hen, hvor Strømmen er paa det stærkeste, men de holde sig ved Enden af Strømmen, hvor den med sine Virbler er mindst heftig. Imidlertid er dette noget synderligt, hvorledes Vandet, som et corpus liquidum eller et blødt Corpus, kan gjøre saadanne turbines eller Virbler, som efter troværdige Folks Beretning undertiden ere 2 Favne fra den øverste Rand ned til Virblens Centrum. Om dette Phœnomen have Adskillige gjort sig den Conjecture, at saadanne Virbler skulle aarsages af Klipper under Vandet, hvilket gandske strider imod Naturen. Thi det er saa langt fra at Klipper i Havet kan forvolde Virbler, saasom det tyerimod hindrer dem, i Henseende, at, naar Vandet i ringeste Maade støder an paa Noget, saa brydes dets Gart, og det skilles ad, saa det ingen Virbel kan gjøre. Og hvis Klipper ere saa langt under Vandet, at de ikke kan naae Vandets Superficiem eller den øverste Flade af Vandet paa et Par Favne, saa kan de ikke enten gjøre eller hindre nogen Virble. Derfor maa Aarsagen til dette Naturens Værk søges i Vandets eget rapide og turbulente Løb; til hvilken at udfinde man maa sætte dette, som et fast theorema eller en vis Sætning, der grunder sig paa leges motus, eller den Bevægelsesmaade i Naturen: at naar en Ting kommer i Bevægelse, og støder an paa en anden Ting, som hindrer den fra at continuere sin Bevægelse igiennem en ret Linie, saa maa samme sig bevægende Ting enten slaae tilbage, eller gjøre en Cirkellinie; og som Vandet, saasom et corpus liquidum eller et blødt Corpus, ikke kan slaae tilbage, saa maa det i saa Fald cirkulere. Det andet theorema eller en vis Sætning bliver, at ubi et spatium eller Rum, hvor en Masse af Vand løber rapide & turbulenter, det er: hastig og forvirret, der kan umuelig alle columnæ aqvæ eller Vandstraaler bevæge sig lige heftig, saasom man seer øiensynlig i en Strøm, hvorledes een Vands traale løber heftigere end en anden, hvortil kan adskillige Aarsager være.

Nu sætter man, ligesom i høstaaende Figur er at see, at der kommer en Vandstraale A med en heftig Bevægelse stødende paa en stillestaaende Masse af Vand B, der ikke tillader den at løbe ligefrem, saa maa samme Straale nød-

vendigen cirkulere og derover gjøre den Virbel C. Ligesaa, naar en Straale af Vand D kommer ansættendes, og støder an paa den Virbel C, hvor den ikke kan trænge igjennem, saa maa den gjøre den Virbel E, og naar Vandet saa begynder at cirkulere, da det ved det tilløbende Vand altid vorer, og i sin Tilvæert breder sig mere og mere ud, saa gjør det sin Virbel i Form af en conus eller en Kegel, viid oventil og smal ved Centrum, hvorefter Vandet saalænge vorer, indtil dets moles eller Samling bliver saa hei, at det ikke længere kan holde sammen, da det maa falde fra hinanden. Dette synes at være den rette Maade, efter den naturlige Bevægelsesmaade at bevise, hvoreledes Virblerne i en Strøm danne sig; hvorefter alle ugrundede Gisninger om Svælg i Havet og Klipper under Vandet bortfalde.

Årsagen til det tredie Phœnomen.

Det er vel ikke vanskeligt, efter den forhen om Strømmens Årsager gjorte Demonstration, at begribe, hvorledes Strømmen ikke kan gaae Nord og Sør paa samme Tid, som Oceanet løber Nord og Sør, men at den maa gaae lige tværtimod. Thi imedens Oceanet gaaer sin Vej ubehindret, hvad enten det fløer eller falder, saa bliver den Masse, som støder paa Kosotens Land, staaende, og kan ikke komme nogensteds, førend Vandet paa den anden Side er bortfaldet og blevet lagt, hvilket ikke skeer, førend Oceanet er bortløbet, og har taget Vandet med sig fra den anden Side af Landet, hvor det opdæmmede Vand skal henløbe. Derfor maa det endelig skee, at Oceanets Strøm ved Ebbe og Flod, og Moskøestøm maa løbe mod hinanden; saaledes, at naar Vandet i Oceanet er udløbet nordefter, og falder tilbage Sør, saa løber Moskøestøm i Nord, og ligesaa, naar Oceanet er fuldt udfalden i

Søer, og igjen løber tilbage til Nord, saa løber Mossøestrom i Søer. Og videre Demonstration synes ikke at behøves for at vise Aarsagen til dette Phœnomen.

Til nærmere Oplysning anføres:

Det synderligste ved Mossøestrom, som isærbeleshed meriterer Reflexion, er det, at den ikke, ligesom andre Strømme, løber ligefrem Søer og Nord, men dreier af efterhaanden paa den yderste Kant, og cirkulerer omkring fra Søer til Nord, og fra Nord til Søer; hvortil man mener at kunne demonstrere Aarsagen paa følgende Maade: Der er ved næstforegaaende tredie Phœnomen demonstreret, hvorledes Mossøestrom løber tværtimod Ebbe og Flod i Oceanet, saaat naar Oceanet fløer og løber i Nord, saa løber Strømmen i Søer, og saa tværtimod; deraf følger, at naar Oceanets Strøm og Mossøestrom løbe imod hinanden, de da møde hinanden, og hindre hinanden i dens Løb. I Begyndelsen gjør Oceanet, hvad enten det fløer eller falder, Mossøestrom ingen Hinder, at den jo løber ligefrem. Men naar Oceanet er halv fløet eller halv faldet, saa faaer det Magt at sætte sig imod Mossøestrom. Naar da Strømmen ikke kan have Magt at løbe ligefrem i Nord eller Søer, saa maa den yderste Kant af Strømmen bøie af, enten til Øster eller Vester. Til Øster kan den ikke komme formedelst at Vandet efter det, som demonstreret er, dæmmer op for Lofodlandet i Øster, hvad enten Oceanet fløer eller falder; derfor maa Strømmen endelig bøie af i Vester, hvor Vandet er lavest. Her har man Aarsagen til det, som ovenfor er meldt, hvorfor Strømmen ikke kan gaae Ost omkring, eller rundt om efter den hele Kompas; men maa bøie af Vest omkring frem og tilbage efter den halve Kompas; nemlig fordi Vandet alletider er opdæmmet paa den østre Side, hvad enten Søen fløer eller falder. Saa fløer det da, naar Strømmen falder i Søer og Oceanet ved Flod løber i Nord, at naar Oceanet er halv fløet, da det faaer Magt at modstaae Strømmen, saa bøier Strømmen af, og jo mere Oceanet fløer, og Vandet voxer, jo mere bøier Strømmen af først i Sydvest, siden i Vest, derefter i Nordvest og endelig i Nord ved høieste Flod; ligesaa naar Strømmen løber

i Nord, og Oceanet ved Ebbe falder tilbage i Søer, saa, naar Oceanet er halv
 falden, maa Strømmen atter bøje af først i Nordvest, derefter i Vest, siden i
 Sydvest og endelig i Søer, naar Søen er udfalden. Ellers have Indbyggerne
 selv, baade de Lærde og de Løge, der ikke have vidst retteligen at judicere over
 Strømmens Aarsag og Bessaffenhed, gjort sig de Tanker, at Strømmen gaar
 rundt om efter Kompasset. Samme Tanke have Andre, som have forespurgt
 sig hos dem, for at give Publikum derom Underretning, hvilke derefter, uden
 videre at estertænke Bessaffenheden, have afmahlet Moskøestrøm i Form af en
 Elange, eller som en stor Virbel. Da saadan Koncept strider imod sund For-
 stand, der tilliger, at der ingen Aarsag kan findes i Naturen, som kan komme
 en Masse af Vand, der strækker sig vel 2 Mile i Bredden, og 4 a 5 Mile i
 Længden til at gaar omkring i en fuld Cirkel; paa hvilken Maade en liden
 Vandstraale, der med en særdeles Rapiditet kommer løbende, naar den finder
 Modstand for sig, og Noget driver den affted, kan komme til at virble omkring
 ligesom forhen er demonstreret; men ikke saa stor en Masse Vand. Erfaren-
 hed viser og, at man ikke kan gjøre sig anden Tanke om denne Strøm, end
 at den ikke gaar uden den halve Kompass Vest omkring, saasom den fører
 baade frem og tilbage, fra Kosoden til Køst og fra Køst til Kosoden, ligesom
 forhen er meldt. Hvorimod, saafremt Strømmen gik lige omkring i en Cir-
 kel, saa løb den paa den søndre Kant altid i Vester, og paa den nordre Kant
 altid i Øster, da de, som boe paa den søndre Side af Kosoden, hvor Landet er
 meest bebygget, ikke kunne komme frem og tilbage fra Køst. Og mener man
 saaledes efter Bevægelsesmaade i Naturen at have demonstreret alle den navn-
 kundige Moskøestrøms bekjendte Phoenomener eller Omstændigheder.

Rigtig affkopieret efter et gammelt Dokument uden Aarstal, Sted eller
 Forfatters Navn, hvilket findes ved Kosodens Fogderiets Kontoir,

Bevidner

E. A. Colban.

A n m æ r k n. Naar Stilen undtages, er ovenstaaende Afhandling om Møstestrøm saa grundig og oplysende, at jeg, efter selv at have reist over Strømmen d. A. 1817, og noie erkjendiget mig om alle dens Omstændigheder, Intet veed at tillægge, uden at Strømmens Hestighed er lige stor paa begge Sider af Fjeldet Møsten imellem Lofoden og Bæhrøe; jo længere man kommer imod Køst i lige Strøg fra Bæhrøe, jo svagere bliver Strømmen; og paa den østre Side af Bæhrøe omtrent $\frac{1}{2}$ Miil fra Landet fornemmes den slet ikke. Lofodens Situation, hvor Vandet fra det dybe og aabne Hav opholdes og forhøies, er uden Tvivl den fornemste Aarsag til denne Strøm, som faaer sin Hestighed ved at presses imellem de smale Nabninger imellem Landet og Bæhrøe paa begge Sider af Møsten. Grunden er flad og jevn, thi midt i den stærkeste Strøm findes med Liner Dveite og Fjyndre, som altid søge sandig Bund; men naar betænkes, at Vandet strømmer ind fra Nordhavet i den dybe og lange Vestfjord, og derfra tilbage, og gaaer paa en lavere Dybde, som gjennem en Rende, imellem Bæhrøe og Lofoden, saa kan dette ved den fremstyrende Vandmasse paa begge Kanter fra een Afgrund i den anden forøge Strømmens Hestighed. Det aabne Hav paa begge Kanter bidrager meest til Strømmens Farlighed; thi naar en Storm raser imod Strømmen, dannes hine Bover, der mere, end Hvirblerne, true at opsluge baade Fahrøier og Baade. I stille Veir og ved Maanens Qvarteerstifter mærkes derimod Strømmen saa lidet paa Vandets Overflade, at Mange, efterat være faret den forbi, have spurgt, hvor den var. Indbyggere i Bæhrøe sige rigtig nok, at Strømmen følger Solen, eller gaaer Kompasset rundt, men Forfatteren til ovenstaaende Afhandling synes at have gjort det meget rimeligt, at Strømmen gaaer frem og tilbage i en halv Cirkel, hvilket desmere bestyrker Formodningen, at Lofodens Veliggenhed er den fornemste Aarsag til denne berygtede Strøm. Denne Tanke yttrede jeg i min til Selskabet indsendte korte Beskrivelse over Lofoden og Westeraalen, og glæder mig ved, at finde i ovenstaaende Dokument derpaa Bekræftelse.

Kirkenaaq, den 24de Oktober 1817.

E. A. Colban.

Cart

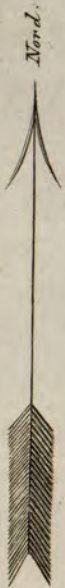
over
Lofodens og Vesteraalens
Fogderi i Nordlands Amt.
med dets Der, Strømme og Sunde,
forfattet efter almindelig Mileberegning og
Compass-Strøg

Kirkevaag i juni 1814.

af Kirstine Colbar.

4 Nordlandske Mile a 30000 Alen.

Væhøe
Mosken
Malström

Vest-Fjorden